

Sodobni vojaški izzivi

Contemporary Military Challenges

Znanstveno-strokovna publikacija Slovenske vojske

ISSN 2232-2825
September 2015 – 17/št. 3

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OBRAMBO
GENERALŠTAB SLOVENSKE VOJSKE

Sodobni vojaški izzivi

Contemporary Military Challenges

Znanstveno-strokovna publikacija Slovenske vojske

ISSN 2232-2825
UDK 355.5(479.4)(055)

September 2015 – 17/št. 3

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OBRAMBO
GENERALŠTAB SLOVENSKE VOJSKE

Izdajatelj Publisher	Generalštab Slovenske vojske General Staff of the Slovenian Armed Forces
Glavni urednik Executive Editor	Generalmajor Alan Geder
Odgovorni urednik Managing Editor	dr. Liliana Brožič
Uredniški odbor Editorial Board	VVU XIII. razreda dr. Valerija Bernik VVU XIV. razreda dr. Denis Čaleta polkovnik dr. Tomaž Kladnik dr. Igor Kotnik polkovnik dr. Vojko Obrulj dr. Maja Garb
Sekretar Secretary	vprap. Nataša Cankar
Uredniški svet Editorial Council	dr. Andrej Anžič, dr. Anton Bebler dr. Damir Črnčec generalmajor Ladislav Lipič dr. Thomas Mockaitis generalpodpolkovnik dr. Iztok Podbregar dr. Tibor Szvircsev Tresh
Prevajanje Translation	Iris Žnidarič
Lektoriranje Proofreading	Služba za strateško komuniciranje
Oblikovanje Design & Graphic	Skupina Opus Design
Tisk Print	COLLEGIUM GRAPHICUM d.o.o.
Naklada Edition	300 izvodov/copies
Revija je dostopna na spletni strani Publication web page	http://www.slovenskavojska.si/publikacije/sodobni-vojaski-izzivi/ http://www.slovenskavojska.si/en/publications/contemporary-military-challenges/
E-naslov urednice Managing Editor e-mail address	liliana.brozic@mors.si

Prispevki, objavljeni v Sodobnih vojaških izzivih, niso uradno stališče Slovenske vojske niti organov, iz katerih so avtorji prispevkov.
Publikacija je uvrščena v bibliografsko zbirko podatkov COBISS.SI in PAIS International.

Articles, published in the Contemporary Military Challenges do not reflect the official viewpoint of the Slovenian Armed Forces nor the bodies in which the authors of articles are employed.
The publication is indexed in bibliography databases COBISS.SI and PAIS International.

NOVE NEVOJAŠKE GROŽNJE

*»Nevarnost v vojni spada k trenjem v njej;
pravilna predstava o tem je za resnico spoznanja nujna.«*

(Carl von Clausewitz, O vojni, str. 62, 2004)

NEW NON-MILITARY RISKS

*»Danger in war belongs to its friction; a correct idea of it
is necessary for the truth of perception.«*

(Carl von Clausewitz, About War, p. 62, 2004)

VSEBINA

CONTENTS

Liliana Brožič	7 UVODNIK NOVA NEVOJAŠKA TVEGANJA
Liliana Brožič	9 EDITORIAL NEW NON-MILITARY RISKS
Branimir Furlan	11 NEUČINKOVITOST VOJSKE KOT POKAZATELJ NEUSTREZNOSTI CIVILNEGA NADZORA (2) INEFFECTIVENESS OF THE MILITARY AS AN INDICATOR OF INAPPROPRIATE CIVILIAN CONTROL (2)
Dejan Okovič	25 Z METODOLOGIJO UGOTAVLJANJA VODITELJSKEGA POTENCIALA KONČNO DO ODLIČNIH VOJAŠKIH VODITELJEV? IS THE METHODOLOGY OF DETERMINING THE LEADERSHIP POTENTIAL FINALLY THE WAY TO EXCELLENT MILITARY LEADERS?
Sandra Martinič	45 ENERGETSKA TEKMA ZA ARKTIKO ENERGY RACE FOR THE ARCTIC

Matjaž Bizjak

63

POTOPITEV AVSTRO-OGRSKE ADMIRALSKE LADJE VIRIBUS UNITIS SKOZI
ITALIJANSKO ARHIVSKO VOJAŠKO DOKUMENTACIJO
FOUNDERING OF THE AUSTRO-HUNGARIAN FLAGSHIP VIRIBUS UNITIS THROUGH
ITALIAN MILITARY ARCHIVE FILES

Anton Kanduti

81

PILOTSKI PROJEKT: VOJAŠNIČNI KLUBI V SLOVENSKI VOJSKI IN POT NAPREJ
PILOT PROJECT: MILITARY CLUBS IN THE SLOVENIAN ARMED FORCES AND
A WAY AHEAD

97

SLIKOVNO GRADIVO
PHOTOS

105

AVTORJI
AUTHORS

109

NAVODILA AVTORJEM ZA OBLIKOVANJE PRISPEVKOV

115

INSTRUCTIONS FOR THE AUTHORS OF PAPERS

UVODNIK

NOVA NEVOJAŠKA TVEGANJA

Beseda tveganje je v spletni izdaji Slovarja slovenskega knjižnega jezika iz leta 2000 pojasnjena kot glagolnik besede tvegati. Kolikor lahko laično razumemo, gre za sinonim besede nevarnost, ki je pojasnjena kot možnost nesreče, škode ali kot nekaj slabega, neprijetnega sploh. V slovarju je navedena še možnost uporabe besede riziko. V izbranem naslovu smo imeli v mislih tveganja, nevarnosti in riziko, ki niso vojaškega izvora, hkrati pa so še novi. O virih ogrožanja, tveganjih in nevarnostih najdemo podroben opis v Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti iz leta 2010. V četrtem poglavju je zapisano, da se viri ogrožanja in tveganja za nacionalno varnost Republike Slovenije z vidika porekla pojavljajo na globalni, nadnacionalni in nacionalni ravni. Globalni viri ogrožanja in tveganja so podnebne spremembe, globalna finančna, gospodarska ter socialna tveganja in krizna žarišča. Nadnacionalni viri ogrožanja in tveganja so terorizem, nedovoljene dejavnosti na področju konvencionalnega orožja, orožja za množično uničevanje in jedrske tehnologije, organiziran kriminal, nezakonite migracije, kibernetске grožnje, zloraba informacijskih tehnologij in sistemov ter dejavnost tujih obveščevalnih služb. Med nacionalne vire ogrožanja in tveganja spadajo ogrožanje javne varnosti, naravne in druge nesreče, omejenost naravnih virov, degradacija življenjskega okolja, zdravstveno-epidemiološke grožnje ter negotovosti, med katere resolucija uvršča revščino, negativna demografska gibanja, izpostavljenost kritične infrastrukture itn. Toliko o virih ogrožanja in tveganjih za nacionalno varnost. Ali lahko govorimo, da gre za nova nevojaška tveganja? Težko. Nekatera so novejša, vendar niso povsem nova, spet druge oblike so se že pojavljale v daljni ali bližnji preteklosti in se morda zelo kmalu pojavijo v še novejši obliki. Ali pa tudi ne, kar pa ne pomeni, da avtorji v tej številki niso posredovali zanimivih vidikov morebitnih tveganj, varnosti ali rizika. Prepričajte se sami.

Branimir Furlan je v prejšnji številki obljubil nadaljevanje svojega članka. Tako v nadaljevanju v tej številki z enakim naslovom *Neučinkovitost vojske kot pokazatelj neustreznosti civilnega nadzora (2)* pravi, da je v prvem delu predstavil

teoretično-metodološki okvir analize, v drugem delu pa predstavlja rezultate raziskave o stanju civilno-vojaških odnosov v Republiki Sloveniji ter o vplivih civilnega nadzora na učinkovitost Slovenske vojske. Kakšni so torej ti rezultati in kakšna je učinkovitost vojske po avtorjevih ugotovitvah?

Z metodologijo ugotavljanja voditeljskega potenciala končno do odličnih vojaških voditeljev? je naslov članka **Dejana Okoviča**. Pravi, da bodo imeli v Slovenski vojski po uvedbi metodologije za ugotavljanje voditeljskega potenciala na voljo vsa orodja za uvajanje vojaškega voditeljstva. Navaja, da je socialna moč tisto, kar daje voditelju sposobnost, da vodi svoje sledilce, ti pa so eden izmed pogojev za obstoj voditeljstva. Odgovori na vprašanja, za kakšna orodja gre in kako ugotavljati voditeljski potencial ter kaj sploh voditeljstvo je, se bralcem obetajo v članku.

Arktika je podvržena podnebnim spremembam, ki odkrivajo njen energetski, politični in gospodarski potencial ter jo spreminjajo v novi »orient«, pravi **Sandra Martinič** v članku z naslovom *Energetska tekma za Arktiko*. Avtorica pojasni, kaj Arktika sploh je – morje ali kopno, kakšni so njeni energetski potenciali, koga vse zanimajo in kako bi do njih lahko prišli. Ko bo dostop do energetskih virov urejen tudi s formalnopravnega mednarodnega vidika, bo najverjetneje prišlo do večje militarizacije območja, saj bo varnost virov in okolja zelo pomembna.

Potopitev avstro-ogrške admiralske ladje Viribus Unitis skozi italijansko arhivsko vojaško dokumentacijo je naslov članka, ki ga je pripravil **Matjaž Bizjak**. V njem avtor zelo podrobno popelje bralca skozi arhivsko gradivo v davno leto 1918. Bolj natančno, 1. novembra tega leta sta dva italijanska diverzanta zelo izvirno uspela potopiti avstro-ogrsko admiralsko ladjo v Pulju. Njuna zamisel je bila res posebna, izvedba pa izjemna. Tik pred eksplozijo sta bila sicer zelo presenečena nad trenutnim stanjem, a ura na bombi je že odštevala in časa za improvizacijo je zmanjkovalo.

Anton Kanduti je napisal članek z naslovom *Pilotski projekt: vojašnični klubi v Slovenski vojski in pot naprej*. Pravi, da sta v Slovenski vojski dva vojašnična kluba, in sicer v Kadetnici v Mariboru in v Vojašnici Jerneja Molana v Cerkljah ob Krki. Kako delujeta, kakšne so pravne podlage za njun obstoj, čemu sta namenjena in kakšne cilje dosejata, vse to in rezultate ankete med zaposlenimi v Slovenski vojski o tej temi predstavlja v članku.

Vabljeni k branju in sodelovanju!

EDITORIAL

NEW NON-MILITARY RISKS

The on-line version of the Dictionary of Standard Slovenian from 2000 defines the Slovenian equivalent of the term »risk« (tveganje) as the gerund of the verb “to risk” (tvegati). According to our secular understanding, the word is synonymous with the term “hazard” (nevarnost), which is in the same dictionary defined as the possibility of an accident, damage or something negative, generally unpleasant. In the title of this issue, we refer to the risks or hazards that are of non-military origin and at the same time new. A detailed description of the sources of threat, risk and hazard is given in the Resolution on National Security Strategy of the Republic of Slovenia adopted in 2010. According to Chapter 4 of the Resolution, the sources of threat and risk to the national security of the Republic of Slovenia, with regard to their origin, occur at the global, transnational and national levels. The global sources of threat and risk to national security include climate change, global financial, economic and social risks, as well as crisis areas. Transnational sources of threat and risk to national security include terrorism and illicit activities in the areas of conventional weapons, weapons of mass destruction and nuclear technology, organised crime, illegal migrations, cyber threats and misuse on information technologies and systems as well as activities of foreign intelligence services. Finally, national sources of threat and risk to national security include threats to public safety, natural and other disasters, the scarcity of natural resources and the degradation of the living environment, medical and epidemiological threats and other specific factors of uncertainty (which according to the resolution include poverty, negative demographic trends, vulnerability of critical infrastructure etc.)

This much about the sources of threat and risk to national security. But can we actually claim that these are new threats? Not really. Some of them are more recent, but not entirely new, again some other forms have appeared before in the near and distant past and might appear again in a more modern form very soon. Or they might not. Nevertheless, this does not mean that the authors of this issue have not prepared interesting aspects of possible risks or hazards. See for yourself.

In the previous issue, **Branimir Furlan**, promised to provide the continuation of his article. In the second part of his article with the same title *Ineffectiveness of the military as an indicator of inappropriate civilian control* he thus says that the first part had presented the theoretical and methodological framework, while the second part presents the results of the study of civil-military relations in the Republic of Slovenia, focusing on the impact of civilian control on the effectiveness of the Slovenian Armed Forces. So, what are the results and how effective is the military according to the author?

Is the methodology of determining the leadership potential finally the way to excellent military leaders? is the title of the article by **Dejan Okovič**. He claims that after adopting the Methodology of Determining the Leadership Potential, the Slovenian Armed Forces will have all the necessary tools to introduce military leadership. He states that the social power provides leaders with the ability to lead their team members, while the latter are one of the prerequisites for the existence of leadership. In the article, the readers will find out what tools the author refers to, how to determine the leadership potential, and what leadership actually is.

The Arctic is subjected to climate changes, which are revealing its energy, political and economic potential, and are turning it into the new "Orient", says **Sandra Martinič** in her article titled *Energy race for the arctic*. The author explains what the Arctic actually is – land or sea, what are its energy potentials, who is interested in them and how they could be reached. The regulation of the access to energy resources by international law will most probably lead to even greater militarization of the area, since the security of resources and the environment will gain importance.

Foundering of the Austro-Hungarian flagship Viribus Unitis through Italian military archive files is the title of the article by **Matjaž Bizjak**. With the help of archival documents, the author takes the reader back to 1918. To be precise, on 1 November 1918, two Italian commandos used an original method to founder the Austro-Hungarian flagship in Pula. Their idea was really something special and its implementation is exceptional. Just before the explosion, they were very surprised at the actual situation, but with the timer ticking, the time for improvisation was running out.

Anton Kanduti wrote an article titled *Pilot project: military clubs in the Slovenian Armed Forces and a way ahead*. He says that there are two military clubs in the Slovenian Armed Forces, namely one in the “Kadetnica” facility in Maribor and one in “Jernej Molan” barracks at Cerklje ob Krki. How do they operate, what are the legal bases for their operation, their purposes, and the aims they achieve? The article presents all of the above and the results of a survey among Slovenian Armed Forces members.

You are kindly invited to participate as readers and authors!

NEUČINKOVITOST VOJSKE KOT POKAZATELJ NEUSTREZNOSTI CIVILNEGA NADZORA (2)

INEFFECTIVENESS OF THE MILITARY AS AN INDICATOR OF INAPPROPRIATE CIVILIAN CONTROL (2)

Povzetek Prispevek je nadaljevanje analize o vzročno-posledični povezavi med civilnim nadzorom in učinkovitostjo vojske. V prvem delu je bil predstavljen teoretično-metodološki okvir analize, v tem delu pa avtor predstavlja rezultate raziskave o stanju civilno-vojaških odnosov v Republiki Sloveniji ter vplivih civilnega nadzora na učinkovitost Slovenske vojske.

Raziskava je pokazala, da se v Sloveniji uveljavlja praksa civilnega nadzora nad oboroženimi silami po vzoru drugih demokratičnih držav, vendar problematika prve generacije civilno-vojaških odnosov še ni končana. Uveljavljanje nadzora v praksi zagotavlja podrejenost vojske civilnim oblastem, pri čemer mehanizmi nadzora ne krepijo sposobnosti Slovenske vojske, da učinkovito izpolni svoje poslanstvo. Posledično lahko povzročijo nezadovoljstvo vojske ali izgubo kredibilnosti v javnosti.

Ključne besede *Civilni nadzor, učinkovitost vojske, Slovenska vojska.*

Abstract This article is a continuation of the analysis of cause-effect relations between civilian control and military effectiveness. The first part presented the theoretical and methodological framework, while in the second part, the author presents the results of the study of civil-military relations in the Republic of Slovenia, focusing on the impact of civilian control on the effectiveness of the Slovenian Armed Forces.

The study showed that the practice of civilian control over the armed forces in Slovenia follows the example of those in other democratic states. However, the issue of the first-generation civil-military relations has not yet been completed. The enforcement of civilian control in practice provides for a complete subordination

of the military to civilian authorities; however, it does not contribute to the ability of the military to effectively execute its missions. Rather, civilian control can cause military dissatisfaction and reluctance, as well as loss of credibility with the society.

Key words *Civilian control, military effectiveness, Slovenian Armed Forces.*

Uvod Demokratični procesi v postkomunističnih (tranzicijskih) državah in vzpostavljanje demokratičnega civilnega nadzora nad oboroženimi silami so bili predmet preučevanja mnogih avtorjev. Začetna cilja demokratičnih naporov sta bila dosledna podreditve vojske civilistom in preprečitev vmešavanja v politiko (Cottey, Edwards in Forster, 2002, Cottey, 2000), pri čemer sta bila »transformacija« civilistov in njihova usposobljenost za učinkovito izvajanje nadzora večja problema od transformacije vojske glede na spremenjeno varnostno in politično okolje (Jelušič, 1998, Betz, 2004). Institucionalni temelji za izvajanje demokratičnega nadzora (»hardver« civilnega nadzora) so bili vzpostavljeni na hitro, demokratične norme in načela (»softver«) pa v praksi niso v celoti zaživel (Bland, 2001). Te države so izkusile različne težave in deviacije uresničevanja demokratičnega nadzora; na primer težave sprejemanja demokratičnih norm v vojski, vojaški poskusi vplivanja na odločitve v parlamentu in izmikanje nadzoru (Boene in Bredow, 1999), posredovanje politike v oborožene sile, parapolitična dejavnost vojakov in remilitarizacija vodilnih dolžnosti v obrambni administraciji (Bebler, 1992), pomanjkanje izkušenj in interesa za izvajanje parlamentarnega nadzora (Betz, 2004), zavajanje javnosti o uporabi vojske in spori med civilnimi in vojaškimi oblastmi (Born, Caparini, Haltiner in Kuhlman, 2006), nedemokratični načini uveljavljanja civilnega nadzora ter nesposobnost vojske, da sledi novi vlogi in novim zahtevam (Jelušič, 1998).

Eno glavnih sporočil raziskovalcev je, da v tranzicijskih državah ni glavni problem podrejanje vojske civilnim oblastem, temveč kako zagotoviti učinkovito upravljanje obrambnega in varnostnega sektorja (Cottey, Edmunds in Forster, 2002, Edmunds, 2004, Bruneau, 2009). Odstopanja od demokratičnih načel pri uresničevanju civilnega nadzora v praksi so bila posledica predvsem pomanjkanja izkušenj in politične kulture, šibkega parlamentarnega nadzora, majhne vloge javnosti ter avtoritativnih navad (Bebler, 1997) in okoliščin, v katerih so se znašle vojske brez močnega političnega nadzora, ki ga je pred demokratizacijo izvajala komunistična partija (Jelušič, 1998).

Predmet študije je bila tudi Slovenija, ki je uvrščena v skupino držav, ki so večinoma zaključile problematiko prve generacije civilno-vojaških odnosov (vzpostavitev normativnih in drugih podlag za izvajanje civilnega nadzora) in se spoprijemajo s problematiko druge generacije (uresničevanje nadzora v praksi). Zanj so značilne politične razlike glede nadzora nad vojsko in oblikovanja obrambne politike, težnje po uporabi vojske v politične namene ter vprašanja o tem, kako zagotoviti učinkovito obrambno načrtovanje, kakovosten parlamentarni nadzor in nadzor nad obrambnim proračunom (Cottey, Edmunds in Forster, 2002).

V dvajsetih letih razvoja demokratičnih civilno-vojaških odnosov se je Slovenija srečala s pojavi, kot so nesorazmerna moč ministra za obrambo, grožnja demokratičnemu vodenju vojske in prevzemanju poveljevanja ministra (Grizold, 1994, Hendrickson in Ethridge, 2002), spori med izvajalci nadzora in vojaško vmešavanje v civilne zadeve v javnih medijih (Malešič, 2003), nejasne in nedorečene normativne podlage ter neuravnotežene vloge pri izvajanju nadzora (Grizold, 1994 in 1997, Fekonja, 1996, Arnejčič in Vuk, 2001, Zorc, 2005), nerazumevanje vlog izvajalcev nadzora (Jelušič, 1996), nezmožnost doseganja političnega konsenza o ključnih vprašanih nacionalne varnosti in obrambe (Grizold, 1997), pomanjkljiva civilianizacija obrambne administracije (USEUCOM, 2000) ter netransparentnost delovanja izvršilne veje oblasti in oviranje parlamentarnega nadzora (Prebilič, 2007)¹.

Za demokratično transformacijo civilno-vojaških odnosov v Sloveniji je bilo ugotovljeno, da problemi niso izhajali iz vojaškega konservatizma, temveč političnih elit, katerih antagonistična nasprotja so upočasnila in ovirala razvoj stabilnih odnosov med vojaškimi in civilnimi institucijami (Grizold, 1997). Nekateri avtorji so opozorili na pretiran nadzor in negativne vplive, ki jih ima nadzor na delovanje Slovenske vojske, ter na omejevanje njene strokovne avtonomnosti (Kukec, 1996, USEUCOM, 2000, Greystone, 2001, Krek, 2007, Kotnik, 2007)².

V prvem delu prispevka, objavljenega v reviji Sodobni vojaški izzivi (Furlan, 2015), je bil predstavljen teoretično-metodološki pristop ugotavljanja vzročno-posledične povezave med civilnim nadzorom in učinkovitostjo vojske. V nadaljevanju bodo predstavljeni rezultati raziskave (Furlan, 2012), ki je bila opravljena zaradi ugotavljanja kakovosti uresničevanja civilnega nadzora v Republiki Sloveniji in njegovega vpliva na stanje in delovanje Slovenske vojske.

¹ *Minister uživa nesorazmerno moč, ker so odgovornosti glede obrambe opredeljene nejasno ali na splošno (predsednik republike je samo figura, predsednik vlade nima odgovornosti). Minister je sam določil organiziranost MO RS in praktično postal poveljnik (Grizold, 1994, 92). Malešič med »tipičnimi problemi« navaja orožarsko afero leta 1993, interpelacijo proti ministru za obrambo januarja 1995, vojaško vmešavanje v civilne zadeve v javnih medijih v obdobju 1993–1994, spore med predsednikom republike in ministrom za obrambo o kompetencah v letih 1993 in 1994 ter afero Depala vas spomladi leta 1994 (Malešič, 2003, 4). Vojaški profesionalci so blažili pomanjkanje usposobljenih, profesionalnih civilnih uslužbencev na Ministrstvu za obrambo, kar kaže na zmotno razumevanje civilnega nadzora nad vojsko (USEUCOM, 2000, 26 in 92). Problem je večplasten in lahko med drugim govorimo o nerazumevanju političnih elit (Jelušič 1998, 96) ali nejasni zakonodaji, ki si jo lahko »vsak razlaga po svoje« (Fekonja, 1996, 5). Za razvoj demokratičnih civilno-vojaških odnosov obstaja potreba, da politične elite v Sloveniji pridejo do jasnega in nedvoumnega konsenza o ključnih vprašanih nacionalne varnosti in obrambe (Grizold, 1997).*

² *Greystone (2001, 5–13) na primer v svojem poročilu navaja politične vplive na področju upravljanja kadrov na Ministrstvu za obrambo, centralizirano in podrobno kontrolo vojaških izdatkov, omejeno avtonomnost oboroženih sil in politične razloge za nabavo vojaške opreme. Učinkovito zakonodajo, ki v Sloveniji »zagotavlja visoko raven demokratičnega in civilnega nadzora obrambnih struktur«, je ugotovila ameriška skupina, ki je analizirala obrambne reforme. Vendar hkrati poudarila, da smo civilni nadzor v Sloveniji pripeljali do »ekstrema«. (USEUCOM, 2000, 26 in 88). Kukec (1996, 37) na primer ugotavlja, da so z Zakonom o obrambi pristojnosti Generalštaba SV tako zožene, da izključujejo možnost odločilnega vpliva načelnika Generalštaba SV na elemente vojaške obrambe, za katere je odgovoren po istem zakonu. Da zakonodajalec določa tudi zadeve, ki so stvar strokovne avtonomije vojske, ugotavlja tudi Kotnik (2007, 5). Krek (2007) je izpostavil vprašanje, ali ima načelnik Generalštaba SV na razpolago zadostna, ustreza in prilagodljiva sredstva, da lahko zagotavlja popolnjevanje in posledično pripravljenost vojske.*

Cilji raziskave so bili iskanje odgovora na vprašanje, kakšne so značilnosti sodobnih civilno-vojaških odnosov v Sloveniji, ocena kakovosti udejanjanja civilnega nadzora v praksi ter ugotavljanje, kako se udejanjanje civilnega nadzora kaže v Slovenski vojski. Da bi ugotovili vzročno-posledično zvezo med civilnim nadzorom in delovanjem vojske, se je bilo treba vprašati, ali uveljavljanje mehanizmov nadzora v praksi dopušča Slovenski vojski razviti svoje sposobnosti za uresničevanje poslanstva oziroma ali lahko na dovolj učinkovit način dosega vojaške cilje. Zato sta bili oblikovani definicija učinkovitosti in struktura analize za ugotavljanje vzročno posledične povezave med nadzorom in učinkovitostjo.

Huntingtonova teorija objektivnega civilnega nadzora nad vojsko je bila uporabljena kot konceptualni okvir za ugotavljanje vrste in kakovosti civilnega nadzora. Kljub kritikam in dopolnilom različnih avtorjev je njeno sporočilo še vedno aktualno – objektivni nadzor podpira razvoj vojaškega poklica in učinkovitost vojske za uresničevanje svojega poslanstva. Avtorji, ki so analizirali uporabnost teorije po petdesetih letih njene objave, se strinjajo, da je še vedno najboljše metodološko orodje pri analiziranju sodobnih civilno-vojaških odnosov (Nielsen in Snider, 2009).

1 UDEJANJANJE CIVILNEGA NADZORA NAD SLOVENSKO VOJSKO

Raziskava je potrdila, da civilno-vojaški odnosi v Sloveniji sledijo praksi zahodnih demokratičnih ureditev. Podlage za izvajanje civilnega nadzora določajo odnose, pooblastila in odgovornosti med civilnimi in vojaškimi institucijami ter vzpostavljajo pogoje za izvajanje objektivnega nadzora. Obrambna politika in vodenje vojske sta civilni domeni³. Civilne oblasti usmerjajo delovanje Slovenske vojske, odobravajo načrte in postavljajo omejitve delovanja. Slovenska vojska sledi političnim ciljem, deluje skladno s svojo vlogo in poslanstvom ter je s stališča civilno-vojaških odnosov poslušna organizacija. Z vojaškim nasvetom sodeluje pri oblikovanju obrambne politike. O svojem stanju in aktivnostih redno seznanja izvajalce civilnega nadzora. Slovenska družba in politika sta zaščiteni od vmešavanja vojske v civilno sfero. S stališča tradicionalne skrbi civilistov – preprečitev neželene vloge vojske v družbi in zagotovitev podrejenosti civilistom, v Sloveniji poteka učinkovit in demokratičen civilni nadzor nad vojsko.

Nosilci institucionalnega civilnega nadzora in Slovenska vojska skoraj v celoti izpolnjujejo svoje vloge v demokratičnem civilno-vojaškem odnosu (preglednici 1 in 2). Vendar v dveh primerih ugotovitvi ni mogoče v celoti pritrčiti: na področju določanja meril in standardov za spremljanje in ugotavljanje učinkovitosti Slovenske vojske (bojne pripravljenost) ter krepitev strokovne avtonomnosti Slovenske vojske.

³ Vodenje vojske opredeljuje 42. člen Zakona o obrambi.

Preglednica 1:
Vloga, naloge
in odgovornosti
nosilcev insti-
tucionalnega
nadzora

1. Formaliziranje vloge Slovenske vojske v družbi; ustavne in zakonske podlage.	✓
2. Odločanje o vojni; odločanje o uporabi Slovenske vojske.	✓
3. Določanje ciljev in strategij na področju varnosti in obrambe; oblikovanje obrambne politike.	✓
4. Določanje meja med vojaško in civilno sfero; določanje vlog in odgovornosti.	✓
5. Spremljanje uresničevanja obrambne politike.	✓
6. Določanje virov (proračun); zagotavljanje pogojev za delovanje in razvoj Slovenske vojske.	✓
7. Definiranje in izvajanje civilnega nadzora nad Slovensko vojsko.	✓
8. Določanje zahtev, meril in standardov za spremljanje in ugotavljanje učinkovitosti Slovenske vojske.	Delno
9. Vodenje Slovenske vojske; usmerjanje in nadzor delovanja; določanje nalog in omejitev.	✓
10. Določanje številčnega obsega, strukture in opremljenosti Slovenske vojske.	✓
11. Zagotavljanje transparentnosti delovanja in legitimnosti Slovenske vojske v družbi.	✓
12. Usmerjanje organizacijske kulture; določanje pravil in norm delovanja in vedenja vojaške organizacije.	✓
13. Določanje doktrine; definiranje zahtev in standardov vojaškega izobraževanja in usposabljanja.	✓
14. Zagotavljanje pogojev za razvoj vojaškega poklica; zagotavljanje strokovne avtonomnosti Slovenske vojske; spoštovanje strokovnih kompetenc.	Delno

Preglednica 2:
Vloga, naloge
in odgovornosti
Slovenske vojske

1. Delovanje, skladno s svojo ustavno/zakonsko vlogo in odgovornostmi.	✓
2. Priprava za vojno/operacije; načrtovanje uporabe sil.	✓
3. Udeležanje političnih ciljev in strategij za zagotovitev varnosti; sodelovanje pri oblikovanju obrambne politike (vojaški nasvet).	✓
4. Uresničevanje obrambne politike.	✓
5. Sodelovanje pri opredelitvi virov (vojaške zahteve) za lastno delovanje in razvoj.	✓
6. Spoštovanje norm in načel civilnega nadzora; odzivanje na zahteve.	✓
7. Delovanje, skladno z zahtevami in standardi; poročanje o stanju in aktivnostih.	✓
8. Uresničevanje nalog in spoštovanje omejitev; načrtovanje, organiziranje in uporaba enot; poveljevanje.	✓
9. Delovanje, skladno z doktrinami; organiziranje sil, skladno z omejitvami; razvoj vojaške taktike.	✓
10. Delovanje, skladno s svojo družbeno vlogo.	✓
11. Odgovorno izvajanje nalog; spoštovanje ustavnosti in zakonitosti ter zagotavljanje povezljivosti z družbo.	✓
12. Uveljavljanje vojaških vrednot, spoštovanje vojaških pravil in etičnega kodeksa.	✓
13. Zagotovitev individualne in kolektivne usposobljenosti; izpolnjevanje zahtev in standardov usposobljenosti.	✓
14. Razvoj profesionalnosti, vojaške znanosti in stroke; delovanje, skladno s pooblastili in kompetencami.	✓

Prisoten je politični interes za izvajanje nadzora, pri čemer imata osrednji vlogi minister za obrambo (vodenje vojske) in Državni zbor (nadzor obrambnega sektorja in vojske). Uporabljajo se predpisane poti izmenjave informacij in poteka medsebojno sodelovanje izvajalcev nadzora. Ti v praksi uveljavljajo mehanizme nadzora, s katerimi izpolnjujejo svojo vlogo v civilno-vojaškem odnosu (glej preglednico 3), in z aktivnimi in pasivnimi mehanizmi nadzirajo stanje ter delovanje obrambnega sistema in Slovenske vojske.

Preglednica 3:
Uporaba
mehanizmov
nadzora v praksi

Pasivni mehanizmi		Aktivni mehanizmi	
1. Ustavne in zakonske podlage (vloga, poslanstvo in naloge Slovenske vojske).	✓	1. »Monitoring« (spremljanje stanja in aktivnosti Slovenske vojske; spremljanje poročil).	✓
2. Omejevanje moči Slovenske vojske (določitev obsega, strukture, opreme ...).	✓	2. Nadziranje in inšpiciranje Slovenske vojske (računsko sodišče, inšpekcijske službe, preiskovalne komisije ipd.).	✓
3. Odrejanje proračuna in drugih virov za delovanje in razvoj Slovenske vojske.	✓	3. Vodenje in usmerjanje Slovenske vojske (strateško vodenje; odrejanje ciljev, načel, nalog in omejitev delovanja, odobravanje načrtov ipd.).	✓
4. Oblikovanje kulture vojaške organizacije (pravila službe v Slovenski vojski, vojaške vrednote, vojaška etika).	✓	4. Sankcioniranje »neposlušnosti« (disciplinski ukrepi, javno grajanje, omejevanje avtonomnosti idr.)	✗
5. Določanje pristojnosti in odgovornosti Slovenske vojske ter načinov sankcioniranja neposlušnosti.	✓	5. Civilianizacija Slovenske vojske (vrinjenje civilnih norm in pristopov).	✗
6. Civilianizacija obrambne administracije (zagotovitev civilne prevlade).	✓	6. Spodbujanje profesionalizacije Slovenske vojske.	✓
7. Določanje meja strokovne avtonomnosti Slovenske vojske.	✓	7. Vključevanje civilne družbe v nadzor in razprave o Slovenski vojski.	✓
8. Določanje vojaške kariere (pravila poviševanja in imenovanja na vojaške dolžnosti).	✓		
9. Določanje sistema in zahtev vojaškega izobraževanja.	✓		

Mehanizmi nadzora so usmerjeni v zagotovitev pregleda nad vedenjem Slovenske vojske in v zagotovitev pogojev za uspešno uresničevanje njenega poslanstva. Slovenska vojska ni soočena z mehanizmi, ki bi povzročali njeno civilianizacijo (uveljavljanje civilnih norm in pristopov), ali z javno obliko sankcioniranja morebitne neposlušnosti. Z mehanizmi se določajo njena moč (obseg, struktura, oprema in oborožitev), odrejajo viri za njeno delovanje, določajo meje njene strokovne avtonomnosti, njeno poslanstvo in naloge. Z mehanizmi se usmerja kultura

vojaške organizacije, določajo pravila vojaškega reda in discipline, kadrovanje ter izobraževanje in usposabljanje. Z ukrepi inšpekcijskih, revizijskih in drugih služb, komisij Državnega zbora ter drugih nadzornih organov se zagotavlja podrobnejša informacija o delovanju vojske in izvršne veje oblasti na obrambnem področju.

Značilnosti uresničevanja civilnega nadzora v praksi kažejo, da Slovenija ne izpolnjuje v celoti vseh kriterijev učinkovitega civilnega nadzora (preglednica 4).

Preglednica 4:
Učinkovitost
uveljavljanja
civilnega
nadzora v praksi

Pogoji za učinkovit civilni nadzor	Izpolnjen pogoj	Pomanjkljivost oz. deviacija
1. Praksa in izkušnje izvajanja civilnega nadzora.	✓	
2. Izvajalci institucionalnega civilnega nadzora imajo znanje, interes ter razumejo svojo vlogo in odgovornosti.	Delno	– pomanjkljivo znanje – nerazumevanje pomena nadzora (svoje vloge)
3. Dobra medsebojna komunikacija med izvajalci nadzora.	Delno	– »civilno-civilni« konflikti – omejevanje nadzora – netransparentnost
4. Učinkovita integrirana struktura ministrstva; prevladujejo civilisti.	Delno	– integrirana struktura ne obstaja
5. Obrambno politiko ustvarjajo civilisti.	✓	
6. Družba je zaščitena od vmešavanja vojske v politiko.	✓	
7. Udejanjanje civilnega nadzora ne vpliva moteče na delovanje vojske in njeno učinkovitost.	Delno	– pozne ali nepopolne usmeritve – nenamenska uporaba vojaškega proračuna
8. Vojska ima potrebne pristojnosti in strokovno avtonomnost.	Delno	– ni pooblastil za določanje vojaške taktike in uporabe vojaške opreme
9. Vojska sodeluje v procesu oblikovanja obrambne politike (vojaški nasvet).	✓	
10. Vojska je zaščitena pred politizacijo.	Delno	– tveganje politizacije (kadrovanje)
11. Vojska je poslušna organizacija, uveljavlja politične usmeritve in deluje skladno s svojo vlogo v družbi.	✓	

Interes za izvajanje nadzora je skupen vsem nosilcem institucionalnega civilnega nadzora, kar pa ne moremo trditi za njihovo razumevanje svoje vloge in znanja, ki ga potrebujejo. Nekatera vprašanja, s katerimi se je na primer ukvarjal Državni zbor, in tista, ki jih ni bilo na dnevnem redu, kažejo na pomanjkljivo razumevanje parlamentarnega nadzora.⁴ Komunikacija med izvajalci nadzora poteka dobro in

⁴ Državni zbor se je težiščno ukvarjal z nadzorom izvršne veje oblasti, manj pa s Slovensko vojsko. Odzivanje na stanje v Slovenski vojski je bilo bolj posledica informacij v javnosti in anonimnih pisem kot načrtnega ukvarjanja z vojaško problematiko.

vidni so že primeri izboljšanja,⁵ vendar obstajajo t. i. »civilno-civilni konflikti«, ko se izvršna oblast upira ali omejuje informacije zakonodajni.⁶

2 VPLIV CIVILNEGA NADZORA NA UČINKOVITOST SLOVENSKE VOJSKE

Udejanjanje civilnega nadzora nad vojsko v praksi kaže, da mehanizmi niso popolni in uravnoteženi ter omogočajo konflikte med izvajalci civilnega nadzora, s stališča vojaške organizacije pa lahko omejujejo njeno avtonomno delovanje v vojaški domeni (v okviru pristojnosti) in s tem vzpostavljajo okoliščine, ki omejujejo doseganje sposobnosti ter pogojev za učinkovito uresničevanje poslanstva. Lahko govorimo o občasni krizi objektivnega nadzora nad vojsko in pogojih nastanka subjektivnega nadzora. Pomeni, da lahko skladno s Huntingtonovo teorijo subjektivnega nadzora naporu za čim bolj kakovosten civilni nadzor povzročijo negativne učinke za vojaško organizacijo. Na podlagi analize uveljavljanja mehanizmov nadzora v praksi lahko ugotovimo, da je nadzor sicer učinkovit in preprečuje nedemokratično vlogo Slovenske vojske ter zmanjšuje tveganje nenadzorovane uporabe sile, vendar zaradi elementov subjektivnosti in pomanjkljivosti ne krepí učinkovitosti Slovenske vojske. Med dejavniki, ki vplivajo na učinkovitost Slovenske vojske, lahko ugotovimo, da pozitivno vplivajo njena politična nevtralnost, spodbujanje profesionalnosti, zagotavljanje virov in odnosi med civilnimi in vojaškimi voditelji. Pretiravanje z uveljavljanjem mehanizmov nadzora in pomanjkanje strokovne avtonomnosti negativno vplivajo na učinkovitost vojske. Analiza dejavnikov, ki vplivajo na učinkovitost Slovenske vojske, je prikazana v preglednici 5.

Zaradi pomanjkanja znanja, izkušenj ali morebitnega podedovanega strahu od prejšnjega režima je vnema pri vzpostavitvi civilnega nadzora povzročila pomanjkljivo in pretirano uporabo nekaterih mehanizmov nadzora, zaradi česar je imela Slovenska vojska »stransko škodo«. Zato uveljavljanje pretiranega civilnega nadzora ne krepí učinkovitosti vojske pri uresničevanju svojega poslanstva in negativno vpliva na proces vojaškega odločanja. Hkrati lahko takrat, ko se pričakuje njen odziv, povzroči tudi omahovanje ali neustrezno odzivanje. Takšen nadzor lahko omejuje razvoj vojaških zmogljivosti, zmanjšuje kakovost priprav za izvedbo nalog ter dviguje raven tveganja, da naloga ne bo opravljena, kot se pričakuje. Udejanjanje civilnega nadzora v praksi moteče vpliva na delovanje vojske. Nadzorni mehanizmi omejujejo svobodo delovanja načelnika Generalštaba SV in poveljnikov v vojaški domeni oziroma omejujejo uveljavljanje njihovih odgovornosti pri izvajanju vojaških nalog in uporabi dodeljenih virov. Posledica takšnega civilnega nadzora je lahko upočasnjen tempo profesionalizacije Slovenske vojske in razvoja vojaškega poklica, zmanjšanje verodostojnosti načelnika Generalštaba SV ter manjša učinkovitost poveljstev in enot. Pomeni tudi zmanjšanje ugleda in legitimnosti v družbi, prisotno pa je tudi tveganje politizacije vojske.

⁵ Na primer vključevanje Državnega zbora v razprave o uporabi Slovenske vojske v mednarodnih operacijah in na misijah v obdobju 2009–2011.

⁶ Primer nabave pehotnega oklepnega vozila.

Preglednica 5:
Dejavniki,
ki krepijo
učinkovitost
Slovenske vojske

Dejavnik	Krepi	Opomba
1. Učinkovit (objektiven) civilni nadzor.	DELNO	Primesi subjektivnega nadzora.
2. Preudarna (uravnotežena) uporaba mehanizmov nadzora.	NE	Pretirana (vsiljena) uporaba mehanizmov.
3. Politična nevtralnost vojske.	DA	
4. Spodbujanje profesionalnosti vojske.	DA	
5. Strokovna avtonomnost vojske.	NE	Omejena avtonomnost.
6. Mednarodne organizacije in standardi.	–	Ni bil cilj raziskave.
7. Uspešnost obrambnega sektorja.	–	Ni bil cilj raziskave.
8. Zagotovitev virov (oprema).	DELNO	Manjše zmogljivosti od zahtevanih.
9. Dobre strategije, usmeritve in doktrine.	NE	Pomanjkljive usmeritve in mikromenedžment.
10. Kakovosten sistem izobraževanja in usposabljanja.	DELNO	Sistem ni celovito definiran.
11. Motiviranje in skrb za legitimnost.	DA	
12. Dobri odnosi med civilnimi in vojaškimi voditelji.	DA	

Značilnosti uveljavljanja civilnega nadzora v praksi in kako se mehanizmi nadzora kažejo v Slovenski vojski (negativni vplivi oziroma posledice na njeno stanje in delovanje), so prikazani v preglednici 6.

Preglednica 6:
Vplivi
uveljavljanja
mehanizmov
nadzora na
Slovensko vojsko

Značilnost uveljavljanja mehanizmov civilnega nadzora	Negativen vpliv/posledica za delovanje Slovenske vojske
1. Poslanstvo in naloge Slovenske vojske	
<ul style="list-style-type: none"> – vrhovni poveljnik, omejen v izvajanju poveljniške funkcije; brez poveljniških pristojnosti odrejanja nalog – dvojne linije legitimne avtoritete – pomanjkljive normative podlage; ustava ne opredeljuje nalog in vloge Slovenske vojske; dvoumnosti glede bojevanja zunaj države in ob protiterorističnem delovanju – pomanjkljivo opredeljene naloge v zaščiti in reševanju 	<ul style="list-style-type: none"> – možnost dvoma v avtoriteto vrhovnega poveljnika – možnost dvoma o tem, katero avtoriteto upoštevati ob večjih ambicijah vrhovnega poveljnika – dvom o odgovornosti poveljujočih – dvojne linije odgovornosti – dvom v zakonitost bojnega delovanja v miru – nepravočasne ali neakovostne priprave za izvajanje nalog; možnost izgube ugleda ali verodostojnosti v javnosti
2. Usmerjanje delovanja in razvoja vojske	
<ul style="list-style-type: none"> – vsebinsko nekonistentne in nesodobne strateške usmeritve; hierarhični nered – strateške usmeritve vsebujejo elemente mikromenedžmenta – posegajo v pristojnosti drugih političnih ravni 	<ul style="list-style-type: none"> – dvom v aktualnost usmeritev (katere upoštevati) – dvom v legalnost delovanja ali organiziranja vojske – pogoji za »civilno-civilne konflikte« (ni neposrednih posledic za vojsko)

Značilnost uveljavljanja mehanizmov civilnega nadzora	Negativen vpliv/posledica za delovanje Slovenske vojske
3. Kadrovanje	
<ul style="list-style-type: none"> – vgradnja dodatnih varovalk – nezaupanje v strokovnost predlagatelja (npr. vloga Obveščevalno-varnostne službe in različnih odborov) – kadrovski postopki v nasprotju s predpisi – povišanja in nagrajevanja vojakov brez upoštevanja načelnika Generalštaba SV – kadrovanje v upravni del ministrstva na račun Slovenske vojske; netransparentnost 	<ul style="list-style-type: none"> – zmanjšanje vloge/pomena načelnika Generalštaba SV; znižanje avtoritete in verodostojnosti – vpliv civilistov (poleg ministra) na kadrovske politiko v vojski – možnost civilianizacije in politizacije vojske – motenje izvajanja kadrovske politike načelnika Generalštaba SV; manjša strokovna avtonomnost (v okviru pooblastil, ki jih ima) – mogoč neenakopraven položaj vojakov in njihovo nezaupanje v poštena »pravila igre« – odliv sposobnih kadrov iz vojske in s tem zmanjšane sposobnosti
4. Opremljanje	
<ul style="list-style-type: none"> – podrobno opredeljevanje (mikromenedžment) in poseganje v pristojnosti drugih političnih ravni – politične zahteve ali omejitve za spremembo vojaških zahtev/nasvetov – nabava opreme, ki ne izpolnjuje vojaških zahtev – netransparentnost; zavajanje javnosti – oviranje parlamentarnega nadzora – nizka raven dialoga med izvršno in zakonodajno vejo oblasti; vzajemno nezaupanje – dvom v zakonitost podlag; morebitno zavajanje nosilcev nadzora in javnosti 	<ul style="list-style-type: none"> – omejevanje svobode odločanja drugih ravni; pogoji za »civilno-civilne konflikte« (ni neposrednih posledic za vojsko) – vprašanje meja lojalnosti civilnim avtoritetam – prilagajanje na nove zahteve; oblikovanje novih nasvetov pod političnim pritiskom (manjša strokovnost); dvom v notranji ali zunanji javnosti v vojaško strokovnost in verodostojnost – negiranje/omejevanje strokovne avtonomnosti – manjše sposobnosti – manjša bojna moč
5. Financiranje	
<ul style="list-style-type: none"> – podrobno opredeljevanje financ za taktično raven (mikromenedžment) – nenamenska in nezakonita uporaba vojaških sredstev – odliv sredstev drugim državnim organom in organizacijam; netransparentna poraba – podroben nadzor porabe; pretiravanje z mehanizmi nadzora 	<ul style="list-style-type: none"> – zmanjševanje strokovne avtonomnosti in svobode uporabe lastnih virov – nestabilno načrtovanje in prilagajanje financiranja lastne dejavnosti – manjša sposobnost (manj denarja za opravljanje dejavnosti ali vzdrževanje tehnike) – vojska nosi breme varčevanja
6. Usposabljanje	
<ul style="list-style-type: none"> – minister za obrambo predpisuje programe usposabljanja, taktična navodila in navodila za uporabo opreme in oborožitve – zakon omogoča postavitve na dolžnosti neusposobljenih pripadnikov Slovenske vojske – karijerne poti častnikov ne določajo civilne avtoritete 	<ul style="list-style-type: none"> – ni strokovne avtonomnosti na področju, ki je v celoti vojaška domena – morebiten negativni vpliv na učinkovitost delovanja in vprašanje o verodostojnosti (npr. poveljujoči brez kompetenc) – možnost nesistemskih zahtev/pogojev v karieri; težave načrtovanja kariere pripadnikov Slovenske vojske v daljšem obdobju in mogoča neenakost, če zahteve niso konsistentne; posledično težave profesionalizacije
7. Pripravljenost	
<ul style="list-style-type: none"> – navodilo za ugotavljanje je v pristojnosti ministra, vendar merila (standarde) določa načelnik Generalštaba SV 	<ul style="list-style-type: none"> – možnost dvoma v verodostojnost poročila o pripravljenosti (ocenjeni se ocenjuje po lastnih merilih)

Značilnost uveljavljanja mehanizmov civilnega nadzora	Negativen vpliv/posledica za delovanje Slovenske vojske
8. Delovanje	
<ul style="list-style-type: none"> – pozne odločitve o uporabi Slovenske vojske – nejasni cilji sodelovanja v določenih operacijah v tujini – operativno-taktične usmeritve; podrobno opredeljevanje nalog in dodeljevanje nalog mimo linije poveljevanja (mikromenedžment) 	<ul style="list-style-type: none"> – pomanjkanje časa za kakovostne priprave; morebitna manjša sposobnost za izvedbo naloge (tveganje manjše učinkovitosti); prilagajanje priprav in izvedbe v razpoložljivem času – samoiniciativna organiziranost priprav; možnosti neracionalne porabe virov – težave razumevanja razlogov za delovanje ali poslanstva; težave pri motiviranju podrejenih – zmanjšanje strokovne avtonomnosti; ni svobode delovanja v vojaški domeni – vzporedno vodenje; zmanjšanje avtoritete poveljujočih (kršenje vojaških pravil – linije poveljevanja)

Sklep V Republiki Sloveniji je že skoraj 25-letna praksa uveljavljanja civilnega nadzora nad vojsko skladno z demokratičnimi standardi, vendar značilnost uveljavljanja civilnega nadzora v praksi kaže na pomanjkljivo razumevanje vloge izvajalcev nadzora, pomanjkanje kulture političnega dialoga in pretiravanje uveljavljanja mehanizmov nadzora zaradi povečanja njegove učinkovitosti. Raziskava je potrdila hipotezo, da udejanjanje civilnega nadzora nad vojsko v Republiki Sloveniji povzroča prilagajanje delovanja Slovenske vojske, pri čemer obstaja tveganje zmanjšane verodostojnosti ali sposobnosti uresničevanja njenega osnovnega poslanstva. Nadzor je po Huntingtonu objektivni, vendar značilnosti subjektivnega nadzora nad vojsko v želji po čim bolj učinkovitem nadzoru v praksi pomenijo, da zato ni bolj kakovosten, temveč je večja verjetnost, da so posledice za vojsko negativne. Slovenija je primer, kako ima lahko demokratizacija civilnega nadzora negativne posledice, če izvajalci nadzora niso pozorni na potrebe vojske, ki se trudi vzpostaviti učinkovito vojaško organizacijo, sposobno izpolnjevati svojo ustavno in zakonsko vlogo v družbi.

Treba je razumeti, da civilni nadzor ni namenjen samo podreditvi vojske civilnim oblastem, temveč tudi krepitvi njene učinkovitosti. »Nadzorniki« bi se morali zavedati negativnih vplivov, ki jih ima lahko pretiran ali vsebinsko neustrezen nadzor nad vojsko. Nepazljiva ali nepreudarna uporaba nadzornih mehanizmov, ki škodujejo verodostojnosti načelnika Generalštaba SV, verodostojnosti vojaške stroke ali vojske kot celote ter zmanjšujejo pripravljenost vojske, lahko povzročijo neuspešno uresničevanje poslanstva in nezadovoljstvo v Slovenski vojski. Nezadovoljstvo pa lahko povzroči civilno-vojaška trenja in nestabilne civilno-vojaške odnose. Torej ravno nasprotno temu, kar je namen demokratičnega nadzora nad oboroženimi silami.

Viri

1. Arnejčič, B. in Vuk I., 2001. *Civil-military relations in Slovenia: aspects, factors, problems. V Civil-military relations in south-east Europe*, ur: Plamen Pantev, 180–196. Sofia: National defense academy. Institute for security and international studies.
2. Bebler, A., 1992. *Jugoslovsanska ljudska armada in razpad Jugoslavije. V Razpottsja nacionalne varnosti. Obramboslovne raziskave v Sloveniji*, ur: Anton Grizold, 45–57. Ljubljana: FDV.
3. Bebler, A., 1997. *The region wide perspective on post-communist civil-military relations. V Civil-military relations in post-communist states, Central and Eastern Europe in transition*, ur: Anton Bebler, 65–76. London, Praeger.
4. Betz, J. D., 2004. *Civil-military relations in Russia and eastern Europe*. London: Routledge Curzon.
5. Bland, L. D., 2001. *Patterns in liberal democratic civil-military relations. Armed forces & Society* 27 (4): 525–540.
6. Boene, B. in Bredow, W., 1999. *The military in common-risk societies; elements of comparison among nine countries of west, central and east Europe. V Military and Society in 21st century Europe. A comparative analysis*, ur: Jürgen Kuhlmann in Jean Callaghan, 305–331. George C. Marshall, European center for security studies. London: Transaction publishers.
7. Born, H. in drugi. 2006. *Patterns of democratic governance of civil-military relations. V Civil-military relations in Europe. Learning from crisis and institutional change*, ur: Hans Born, Marina Caparini, Karl Haltiner in Jürgen Kuhlmann, 235–255. New York: Routledge Military Studies.
8. Cottey, A., Edmunds, T. in Forster, A., 2002. *The second generation problematic: rethinking democracy and civil-military relations. Armed Forces & Society* 29 (1): 31–56.
9. Cottey, A., 2000. *A framework for understanding democratic control of armed forces in post-communist Europe. V Civil-military relations and defense planning: challenges for central and eastern Europe in the new era. Conference report*, ur: Andrew Cottey, Thimoty Edmunds in Anthony Forster, 4. Sussex: Economic and social research council.
10. Edmunds, T., 2004. *Defens reforms in Croatia and Serbia – Montenegro. Adelphi papers*. New York: Routledge.
11. Fekonja, M., 1996. *Med politiko, dokumenti in resničnostjo. Obramba* 6/96: 3–5.
12. Furlan, B., 2012. *Civilni nadzor in delovanje vojske. Doktorska disertacija*. Ljubljana: FDV.
13. Furlan, B., 2015. *Neučinkovitost vojske kot pokazatelj pomanjkljivosti civilnega nadzora (1). Sodobni vojaški izzivi št. 17/2, maj 2015*.
14. Greystone, N., 2001. *Democratic control of the armed forces of Slovenia. A progress report. V Civil-military relations in post-cold war Europe*, ur: Herd Greame, 5–13. Camberly: Conflict studies research center.
15. Grizold, A., 1994. *Civilian supervision of the military in Slovenia. The Public* 1 (4): 87–94.
16. Grizold, A., 1997. *Civil-military relations in Slovenia. V Civil-military relations in post-communist states, Central and Eastern Europe in transition*, ur: Anton Bebler, 101–109. London, Praeger.
17. Hendrickson, C. R., 2002. *Expanding NATO: the case for Slovenia. Parameters* 3: 64–76.
18. Jelušič, L., 1998. *Spreminjanje odnosov med vojaštvom in civilnim okoljem v postsocializmu. V Perspektive sodobne varnosti*, ur: Anton Grizold., 76–96. Ljubljana: FDV.
19. Kotnik, I., 2007. *Erjavec pošilja Viranta po kostanj v žerjavico. Delo* (17. 5. 2007).
20. Krek, U., 2007. *Reforma obrambnih reform. Delo*.
21. Kukec, I., 1996. *Doktrina vojaške obrambe. Vojstvo* 96 (1): 19–60.
22. Malešič, M., 2003. *Executive decisions and divisions: disputing competences in civil-military relations in Slovenia. Ženeva: Geneva centre for the democratic control of armed forces*.

23. Nielsen, C. S. in Snider M. D., 2009. *American civil - military relations. The soldier and the state in a new era.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
24. Prebilič, V., 2007. *Civilno vojaški odnosi po vstopu v Nato in EU – praktični vidik civilnega nadzora na OS z analizo razmerij med zakonodajno in izvršno oblastjo ter evroatlantskimi povezavami Severnoatlantsko zavezništvo in EU. Raziskovalni projekt šifra. M5-0187.* Ljubljana: Obramboslovni raziskovalni center FDV.
25. US EUCOM, ASDIS. 2000. *The Republic of Slovenia – Defense reform study.* Štuttgart. Washington.
26. Zorc, M., 2005. *Predsednik Republike Slovenije kot vrhovni poveljnik obrambnih sil Republike Slovenije. V Sodobno vojaštvo in družba, ur. Anton Bebler, 102–169.* Ljubljana: FDV.

Z METODOLOGIJO UGOTAVLJANJA VODITELJSKEGA POTENCIALA KONČNO DO ODLIČNIH VOJAŠKIH VODITELJEV?

IS THE METHODOLOGY OF DETERMINING THE LEADERSHIP POTENTIAL FINALLY THE WAY TO EXCELLENT MILITARY LEADERS?

Povzetek Vojaško voditeljstvo je način vodenja vojaških organizacij. Neposredno vpliva na sposobnost organizacije za doseganje poslanstva in na organizacijsko klimo, s tem pa tudi na zadovoljstvo pripadnikov. V Slovenski vojski bodo po uvedbi Metodologije za ugotavljanje voditeljskega potenciala razpolagali z vsemi potrebnimi orodji uvajanja vojaškega voditeljstva. Članek pojasnjuje pomen vojaškega voditeljstva, načine usposabljanja vojaških voditeljev ter predstavlja Metodologijo za ugotavljanje voditeljskega potenciala in njeno dodano vrednost. Predstavljena je organizacijska in programska urejenost področja, predlagane so praktične rešitve za učinkovitejše delovanje sistema.

Ključne besede *Vojaško voditeljstvo, izobraževanje, usposabljanje, kompetenca, voditelj.*

Abstract Military leadership is the way of leading military organizations. It directly impacts the organization's ability to fulfil its mission, as well as the organizational culture and the satisfaction of individuals. After adopting the Methodology of Determining the Leadership Potential, the Slovenian Armed Forces will have all the necessary tools to introduce military leadership. The article explains the importance of military leadership and possible ways of leadership training. Furthermore, it introduces the Methodology of Determining Leadership Potential and its added value, as well as the organisational and programme arrangement of this area. Finally, the author proposes some practical solutions to increase the effectiveness of the system.

Key words *Military leadership, education, training, competence, leader.*

Uvod Od osamosvojitve leta 1991 je na razvoj Slovenske vojske (SV) vplivalo veliko različnih dejavnikov. Najpomembnejši so bili preoblikovanje iz Teritorialne obrambe (TO) v Slovensko vojsko, vstop v Evropsko unijo (EU)¹ in Nato² ter prehod na model poklicnih oboroženih sil. Novi obrambni koncepti, sodelovanje pri zagotavljanju mednarodnega miru ter razvoj vojaške tehnologije in taktike so odločilno vplivali na oblikovanje obrambne doktrine tudi v Sloveniji. Ne le da se je spreminjalo poslanstvo, temveč je razvoj sledil potrebam po univerzalnosti, zaradi materialnih omejitev že tako zmanjšanih obrambnih struktur³. Slovenska vojska se tako nenehno prebija skozi transformacijske postopke, s katerimi želi davkoplačevalska sredstva izkoristiti na optimalen način, (p)ostati koristna in univerzalno uporabna sila tudi za zaščito in reševanje. Pomembna naloga vojaške stroke je določiti prave organizacijske prijeme, da bi zgradili vojsko, ki bo majhna, učinkovita, univerzalno uporabna in sposobna izvajati najkompleksnejše bojne naloge ter učinkovito delovati v mirnodobnem času kot državotvorni del družbe.

Ker so vojska ljudje, je za njeno delovanje človeški dejavnik odločilen. Treba je bilo določiti nova izhodišča, na podlagi katerih se bo oblikovala organizacijska klima. Z določitvijo načina medsebojnih odnosov in načina izvajanja poveljevanja se določa tudi značaj vojaške organizacije. Dotedanje dožemanje vodenja je temeljilo na po novem neuporabnih vrednotah, izhajajočih iz političnega ozadja prejšnje državne organiziranosti. Tradicija vojaštva se je v Slovenijo prenesla neposredno iz prejšnje države, v kateri je svoje vojaško znanje dobila večina pripadnikov takratne Teritorialne obrambe, ki se je leta 1994 preoblikovala v Slovensko vojsko. Tovrstne spremembe niso lahke, še posebej ne za tako konzervativno organizacijo, kot je vojska, za katero so značilni ukoreninjeni miselni vzorci in posebne oblike obnašanja ter tradicionalnost. Nekateri avtorji trdijo, da je zelo težko pozabiti stare miselne vzorce. »Edino, kar je težje od uvajanja novih idej v vojaško mišljenje, je odpovedati se starim idejam«: B. H. Liddel Hart (Charlton, 2013, str. 101). Pojasnil je, da vojaška organizacija po naravi ni le konzervativna, temveč celo nazadnjaška. Ima naraven odpor do napredka, tako da je vedno zavarovana pred nevarnostjo, da bi se prehitro razvijala. Tudi ameriški brigadni general Billy Mitchell se je strinjal, da se spremembe v vojskah »zgodijo samo zaradi pritiska javnega mnenja ali zaradi polomije v vojni« (Charlton, 2013, str. 100). Z uvedbo nove doktrine, etičnih elementov in s Konceptom vojaškega voditeljstva se je v SV šele zares začel dolgotrajen proces transformacije človeškega dejavnika, hkrati pa doseganje višje etične vrednosti celotne organizacije. V Slovenski vojski so začeli analizirati in izbirati ustrezen model voditeljstva.⁴ Odločeno je bilo, da se bo model voditeljstva v Slovenski

¹ Slovenija je postala članica Evropske unije 1. maja 2004.

² DZ Republike Slovenije je 24. februarja sprejel zakon o ratifikaciji Severnoatlantske pogodbe, listino o pristopu pa je Slovenija deponirala 29. marca 2004 pri depozitarju (ZDA) in tako postala članica Nata.

³ Republika Slovenija leta 2015 namenja za obrambo le 0,98 odstotka bruto domačega proizvoda namesto dogovorjenih 2 odstotkov.

⁴ Analizirali so ameriški (*Field Manual 22-100; Army Leadership, Headquarters Department of the Army, Washington DC, 31. 8. 1999*), angleški (*Army Doctrine Publication; ADP Landoperations, ADP 2; Command (1995), ADP 5; Soldiering (2000) in Serve to Lead*), avstralski (*LWD 02 Leadership (Avstralija 2002) in LWD 0.0 Command, Leadership and Management (2003) in nizozemski (AFM 1 Command and Control (2000) model.*

vojski izdelal po ameriški doktrini voditeljstva, torej na podlagi FM 22-100. Leta 2007 je bil tako objavljen Koncept vojaškega voditeljstva v Slovenski vojski. Skoraj hkrati so bila objavljena skripta vojaškega voditeljstva na direktni, organizacijski in strateški ravni. Prav tako so bila objavljena Priporočila za izvajanje vojaškega voditeljstva. Vsi naštetih dokumenti, skupaj z določili Zakona o obrambi in s Pravili službe v Slovenski vojski, naj bi določali vsebino in način izvajanja poveljevanja in voditeljstva v SV. Ali jim je uspelo? Ali je bil način razdelitve nalog, način organizacije in določanja odgovornosti pravilen? Ali Koncept vojaškega voditeljstva omogoča uvedbo voditeljstva, kot so želeli? Danes strokovne javnosti ne zanima več oblikovanje poveljnikov, temveč se osredotočajo na oblikovanje odličnih voditeljev, ki so hkrati tudi odlični poveljniki. Prav zato bi v SV morali biti osredotočeni na odlične vojaške voditelje, s tem pa tudi na oblikovanje odlične organizacijske klime v Slovenski vojski. Z analizo pisnih virov smo poskušali oceniti dinamiko spreminjanja organizacijske klime v SV, vendar smo ugotovili, da rezultati zadnjih treh raziskav niso dosegljivi, čeprav so bile raziskave opravljene in analize narejene. Kako v drugih vojskah pojmujejo vojaško voditeljstvo? Zakaj je pri tujih oboroženih silah področje voditeljstva največkrat organizirano kot samostojna doktrina? Ali področje vojaškega voditeljstva sploh dojemajo kot del ortodoksnih vojaških ved (Žabkar, 2003)? V Slovenski vojski vojaško voditeljstvo ni doktrinarno področje, lahko pa sklepamo, da je glede na naloge iz Koncepta in priporočil za izvajanje istega, umeščeno v doktrino vojaškega izobraževanja in usposabljanja (VIU). Tudi FM 6-100, na podlagi katerega je bil razvit Koncept voditeljstva v SV, je bil leta 2012 dopolnjen in precej spremenjen zaradi novih spoznanj in spremenjenega okolja delovanja oboroženih sil. Če pri vojaškem voditeljstvu trdimo, da gre za nujen obstoj voditelja in slednikov, potem se postavlja vprašanje, kdo usposablja slednike, ki niso udeleženi v sistemu VIU? Ali poznamo izraz »Followership«? Avtor se sprašuje, čemu je bila naročena Metodologija ugotavljanja vojaškega potenciala? Z njo bo mogoče ugotavljati voditeljski potencial, vendar kako (in ali sploh) bodo potem ti rezultati uporabljeni? Ali samo zaradi prve selekcije? Ali bodo tudi metodologijo razumeli samo kot pripomoček za morebitno razvijanje voditeljskih veščin? Zato, ker to počnejo tudi drugi in moramo biti primerljivi? Če je res, da je človeški dejavnik najpomembnejši za vojaško organizacijo, in če je res, da je urejanje medčloveških odnosov odločilno, tako za »leadership« kot za »followership«, in če je etičnost tudi eden od kriterijev ugotavljanja uspešnosti in učinkovitosti, zakaj se potem zmanjšuje število ur v programih, ki so namenjeni prav tem vsebinam? Zakaj so bile ukinjene delavnice, ki so s praktičnim delom učinkovito podpirale teorijo voditeljstva? Zakaj se selekcija ne izvaja skozi celotno kariero pripadnikov? Zakaj v govorih vodilnih ni voditeljstva in etike? Kako je lahko največji uspeh vojske v celem letu 2014, da so falconci spravili »iz hangarja spet na nebo«? In to v času veljavnosti Zakona o omejevanju javnih financ, ki najbolj prizadene prav tistih par tisoč pripadnikov, ki takšen govor poslušajo v postroju ob dnevu Slovenske vojske? Zadnji korak pri uveljavljanju vojaškega voditeljstva predstavlja uvedba Metodologije ugotavljanja voditeljskega potenciala (MUV), ki je bila izdelana v sodelovanju s civilnim podjetjem, ki se ukvarja z voditeljstvom. Kakšna bo dodana vrednost Metodologije po uvedbi v operativno uporabo? Ali se bo stanje izboljšalo? Ali ima SV zdaj na

razpolago vse deležnike za izgradnjo uspešnega sistema voditeljstva? Kaj bi bilo treba spremeniti in ali SV ima znanje, da bi lahko to tudi storili?

1 VOJAŠKO VODITELJSTVO

Prva zanimivost Koncepta vojaškega voditeljstva v Slovenski vojski je, da ne določa definicije vojaškega voditeljstva, temveč le opisuje aktivnosti, ki ga tvorijo. Bojna morala je skladno z Vojaško doktrino (2006, str. 17) pripravljenost pripadnikov Slovenske vojske spoprijeti se z največjimi naporji v boju. Je izraz njihove zavzetosti, vztrajnosti in pripravljenosti za odrekanje ter sprejemanje žrtev in tveganja pri izpolnjevanju poslanstva enote. Vojaška doktrina bojno moralo naprej razčleni na: motivacijo, vrednote, voditeljstvo in menedžment. Edina definicija, s katero razpolagamo, je torej prav tista iz Vojaške doktrine, ki določa, da je vojaško voditeljstvo: »vplivanje na ljudi zaradi doseganja ciljev organizacije. Pomeni pripraviti ljudi, da naredijo, kar od njih želimo. Poveljnik v vlogi voditelja vpliva na podrejene tako, da jim zagotavlja smisel, jih usmerja in motivira, s ciljem uresničevanja poslanstva in nalog SV. Pričakuje se, da bo deloval strokovno in odgovorno, znal pripadnike poslušati in jih bo obravnaval dostojanstveno ter s spoštovanjem, bo izurjen v temeljnih vojaških veščinah, služil kot zgled ter jih osebno učil ali posredoval izkušnje. Pričakujejo logično razlago, zakaj morajo nekaj narediti in pri tem tvegati. Pričakujejo jasno definirano nalogo, prioritete ter usmeritve za njeno izvedbo ter da jih poveljnik zna motivirati. Poveljnik mora imeti dobre komunikacijske sposobnosti, sposobnost učenja in samoizpopolnjevanja, izgradnje kolektiva ter sposobnost načrtovanja in pravočasnega odločanja.«

Razširjena definicija določa tudi način in medsebojne odnose znotraj voditeljstva. Socialna moč je tisto, kar daje voditelju sposobnost vodenja svojih sledilcev, ti pa so eden izmed pogojev za obstoj voditeljstva. Mahmutović ugotavlja, da se voditeljstvo v vojski ne nanaša na položaj. »Voditeljstvo ni vodstvena funkcija. Nihče nikomur ne more delegirati funkcije voditelja. Lahko mu delegira le položaj vodje. Voditelja izberejo ljudje sami. O voditeljstvu lahko govorimo le takrat, ko ga kot takega prepoznajo in vzamejo za svojega tisti, ki so v odnosu z voditeljem. Voditeljstvo je najbolj prisotno v vojaškem svetu, politiki in religiji.« (Mahmutović, 2011, str. 10).

Če raziščemo odnos vojske, od katere smo povzeli koncept vojaškega voditeljstva, do tega vprašanja, lahko ugotovimo, da je ob uveljavitvi prenovljene doktrine leta 2012 načelnik štaba ameriške vojske general Raymond T. Odierno dejal: »Voditeljstvo je najpomembnejši del našega poklica. Je sestavni del kolektivnega uspeha danes in jutri. Tako kot se spreminjamo, da bi se prilagodili spremembam vse bolj zapletenega in negotovega okolja. Naša vojska danes zahteva pametnega, sposobnega, psihično in fizično čvrstega in značajnega voditelja. Decentralizirane operacije zahtevajo na vseh ravneh voditelje, ki razumejo okolje. Treba se je hitro učiti, sprejemati zdrave odločitve in upravljati spremembe. Vnaprej določenih rešitev v takšnem okolju ni. Vojaški voditelji morajo temu prilagoditi svoj način razmišljanja. To zahteva prilagajanje in inovativnost misli, pripravljenost za preudarno sprejemanje

tveganja v nepoznanih in hitro spreminjajočih se situacijah. Zahteva tudi sposobnost prilagajanja, temelječo na nenehnem ocenjevanju okolja. General Omar N. Bradley⁵ je nekoč dejal: Voditeljstvo v demokratični vojski pomeni čvrstost in ne krutost, pomeni razumevanje in ne šibkost; pomeni plemenitost in pogum in ne sebičnost. Njegove besede še danes odmevajo. Tako v miru kot v vojni. Kar je dejal, zahteva osebno zavezanost, stalno učenje in samoocenjevanje ter strast do vaših vojakov in enot. Biti voditelj ne pomeni ukazovati, temveč pomeni zaslužiti si spoštovanje. Pomeni voditi z osebnim zgledom, ustvarjati pozitivno klimo in tako povečati zmogljivosti in navdihovati druge ter svojo enoto izgraditi do odličnosti. Seveda boste na tej poti delali tudi napake. Poštene napake. Spoprijemali se boste s težkimi dilemami in odločitvami. Ampak to vse je del procesa učenja umetnosti voditeljstva. Ponotranjiti moramo vojaške vrednote ter dokazati nedvomno integriteto in značajnost. Ostati moramo vedno resnicoljubni tako v besedah kakor v dejanjih. Ker jim vojaki zaupajo, vojaški voditelji tega nikdar ne smejo zlorabiti. Ker je zaupanje temelj našega poklica.«

1.1 Koncept vojaškega voditeljstva v SV

Koncept vojaškega voditeljstva v Slovenski vojski je bil sprejet, načelnik generalštaba SV ga je podpisal in predpisal kot osnovni model voditeljstva januarja 2007. Koncept je prevod in priredba ameriškega FM 22-100⁶. V konceptu je zapisano, da je njegov namen opredeliti temeljna načela vojaškega voditeljstva v Slovenski vojski, poenotiti izobraževanje na področju vojaškega voditeljstva, poenotiti terminologijo in usmerjati nosilce nalog oziroma dejavnosti pri njihovem delu. Koncept loči tri ravni voditeljstva: voditeljstvo na direktni, organizacijski in strateški ravni. Voditeljstvo na **direktni** ravni izvajajo neposredno nadrejeni in temelji na neposredni komunikaciji med voditeljem in vodenim. Voditeljstvo na **organizacijski** ravni se izvaja vključno z ravnijo bataljona in navzgor. Izvaja se prek štabov. Voditeljstvo na **strateški** ravni se izvaja na najvišji ravni SV. Strateški vojaški voditelji vplivajo na organizacijske voditelje in strukture na organizacijski ravni. Dejavniki vojaškega voditeljstva so: **vodeni-sledilci**, **voditelj**, **situacija** in **kommunikacija**. Ti štirje dejavniki se pojavljajo na vseh ravneh vojaškega voditeljstva.

Koncept je zasnovan na treh temeljih: *BITI-ZNATI-DELATI*. Že iz teh treh izhodišč je jasno, da je za voditelje najpomembnejše, kdo in kaj so, česa se bodo naučili v sistemu in kako bodo dobljena doktrinarna znanja uspeli uveljavljati in uporabljati v vsakodnevnem delu.

BITI je skupek osebnostnih lastnosti vojaškega voditelja. Koncept deli osebnostne lastnosti na fizične in duševne (inteligentnost, sposobnost presoje, odločnost, samodisciplina, iniciativnost, samozaupanje, integriteta, odprtost, kulturološka strpnost, čustveni nadzor, čustvena uravnovešenost in čustvena stabilnost) ter

⁵ General Omar Nelson Bradley (1893–1981) je bil general v ameriški vojski, v kateri je služboval od leta 1915 do leta 1981. Med drugim je opravljal dolžnost načelnika štaba ameriške vojske.

⁶ *Army Leadership, Headquarters Department of Washington, DC, 31.*

telesne lastnosti (skrb za zdravje, telesna pripravljenost, vojaška/profesionalna drža in videz).

ZNATI predstavljajo v konceptu znanje in veščine vojaškega voditelja. Znanja in veščine so poleg osebnostnih lastnosti in vrednot osnova za dejanja vojaškega voditelja. Znanje in veščine se načeloma pridobivajo z učenjem. Delimo jih na znanje in veščine za delo z ljudmi, konceptualna znanja in veščine ter na strokovno znanje in veščine.

DELATI predstavljajo v konceptu dejanja vojaškega voditelja. Osebnostne značilnosti, vrednote, znanje in veščine vojaškega voditelja so temelj za njegova dejanja ter se skozi dejanja tudi odražajo. So temeljna podlaga za presojanje učinkovitosti vojaškega voditelja. Izražajo se skozi vplivanje (komuniciranje, odločanje, motiviranje), delovanje (načrtovanje, izvajanje, ocenjevanje) in izboljševanje (razvijanje, oblikovanje, učenje).

Seveda pa to ni dovolj. Potrebna je še sila, ki vsa ta izhodišča povezuje in usmerja. To so **vojaške vrednote**. Splošno so vrednote »posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov in ki usmerjajo naše interese in naše vedenje kot življenjska vodila« (Musek, 2000, 9). Vojaške vrednote so skladno z Vojaško doktrino: »gonilna sila uresničevanja poslanstva Slovenske vojske. Izhajajo iz splošnih civilizacijskih vrednot, vrednot slovenske družbe in posebnosti narave delovanja vojske.«

1.2 Uvajanje in uveljavljanje vojaškega voditeljstva v SV

Za potrebe takrat že profesionalne vojske⁷ je bil oblikovan model vojaškega vodenja, ki zajema vse vodstvene aktivnosti ob upoštevanju izkušenj nekaterih tujih vojaških organizacij. Leta 2004 so v SV začeli uvajati sistematično izobraževanje s področja vodenja in voditeljstva na vseh šolah SV in nadaljevali s programom Delo z ljudmi⁸, skladno z opredeljenimi potrebami uporabnikov. Razvijali so programe izobraževanja in usposabljanja s tega področja za zaposlene v SV zaradi poenotenja vodstvenega vodenja. Prilagodili so trenutno organizacijsko enoto za razvoj voditeljstva in izvajanje izobraževanja in usposabljanja na tem področju. Izdelani in uvedeni so bili programi voditeljstva za vse ravni vodenja in poveljevanja v poklicnih enotah in takratnem CDR. Skladno s potrebami se je začelo izvajanje programov vojaškega voditeljstva, izvajati so se začele delavnice, ki so dopolnjevale teorijo s praktičnim delom, izkustveno učenje voditeljstva pa se je začelo s postavitvijo vadišča v vojašnici Edvarda Peperka v Ljubljani. S prevzemom metodologije MUVP so začeli uvajati različne predstavitve in spoznavanje sistema premičnih ovir.

⁷ V Sloveniji je bila leta 2003 prvič po letu 1868 ukinjena obveznost služenja vojaškega roka.

⁸ Delo z ljudmi je program izvajanja delavnic v Centru vojaških šol. Obsega izvedbo 15 delavnic s področja obvladovanja dela z ljudmi.

1.2.1 Usposabljanje voditeljev v programih VIU

Slovenska vojska ima lastni interni sistem vojaškega izobraževanja in usposabljanja. Sistem deluje na različnih ravneh, pri čemer pripadniki pridobivajo potrebne kompetence za opravljanje svojega dela. Cilj usposabljanja in razvoja posameznikov v vojaškem voditeljstvu je pridobiti znanje in veščine, ki jih potrebuje. Znanje je torej vse, kar vemo in se nanaša na vsebino, veščine pa razumemo kot to, kar znamo narediti. (Troha, 2009) loči med tremi kategorijami znanja in veščin:

- znanje in veščine za delo z ljudmi, ki se nanaša na načine dela z ljudmi pri doseganju ciljev vojaškega voditelja,
- konceptualna znanja in veščine, ki kažejo, kako zna vojaški voditelj upravljati svoje zamisli, ki zagotavljajo najboljše odločitve;
- strokovno znanje in veščine, ki obsegajo vse znanje in veščine, ki omogočajo uresničitev naloge.

Nosilec spremljanja dognanj doma in v tujini na področju vojaškega voditeljstva je organizacijska enota SV, ki je odgovorna za razvoj vojaškega voditeljstva. Trenutno je to oddelek znotraj Katedre vojaških ved v Centru vojaških šol. To izvaja tako s proučevanjem pisnih virov ter dvostranskim in večstranskim sodelovanjem znotraj zavezništva kot tudi z drugimi vojskami. Sodeluje tudi s civilnimi strukturami, ki se ukvarjajo z voditeljstvom, s poudarkom na sodelovanju s slovenskimi fakultetami. Sodelovanje zajema tudi udeležbo na različnih aktivnostih, kot so šolanja, tečaji, seminarji, delavnice, delovna srečanja in izdelava programov VIU.

Omenjeni oddelek je prav tako nosilec raziskovalne dejavnosti na področju vojaškega voditeljstva v SV. Preoblikovanje SV je neprekinjen proces prilagajanja zunanjemu in notranjemu okolju, ki ima za cilj doseči tako organiziranost, ki bo v danem trenutku in prihodnosti zagotavljala najboljše pogoje za doseganje največjih rezultatov dela. Notranja organizacijska enota SV, ki je razvojno in pedagoško odgovorna za področje vojaškega voditeljstva, se zaradi posebnosti področja dela lahko skladno z razvojem in potrebami v prihodnosti organizira kot samostojna notranja organizacijska enota, ki se ukvarja z doktrinarnimi rešitvami in razvojem v SV. Področja dela so: pedagoško andragoško, praktično usposabljanje in razvoj vojaškega voditeljstva.

Skladno z Navodilom za uvajanje koncepta vojaškega voditeljstva je na vseh ravneh v programe VIU vključeno tudi vojaško voditeljstvo.

Preglednica 1:
Pregled deleža ur vojaškega voditeljstva v skupnem deležu ur v posamičnih programih VIU.
Vir:
Avtor sestavil po podatkih v programih VIU v SV.

Naziv programa	Skupno število ur	Število ur voditeljstva	% ur voditeljstva v vsoti ur celotnega programa
TVSU (enotno)	601	0	0
DVSIU V Tečaj za desetnike	275	17	6,1
OVSIU PČ Program splošnega vojaškega VIU kandidatov za podčastnike SV	550	42	7,6
DVSIU PČ Nadaljevalno VIU in usposabljanje za podčastnike SV I. stopnje	445	62	13,9
DVSIU PČ Program višjega tečaja za podčastnike SV	170	35	20,6
DVSIU PČ Visoki tečaj za podčastnike in podčastnice SV	365	50	13,7
OVSIU Č Program splošnega vojaškega VIU kandidatov za častnike SV	1068	80	7,5
DVSIU Č Program štabnega šolanja častnikov SV	797	75	9,4
DVSIU Č Program višjega štabnega tečaja častnikov SV	550	60	10,9
DVSIU Č Program višjega štabnega šolanja častnikov SV	1600	160	10
DVSIU Č Program generalštabnega šolanja častnikov SV	1900	150	7,9

Preglednica prikazuje, v kolikšni meri je predmet Vojaško voditeljstvo zastopan na različnih ravneh in oblikah izvajanja VIU.

Tematiko s področja vojaškega voditeljstva slušateljem predavajo pripadniki Katedre vojaških ved. Postavlja se vprašanje: kdo usposablja slednike, da bodo tudi oni znali sodelovati pri uspešni izvedbi modela voditeljstva? Ali smo sploh prepoznali pojem »followership⁹«? Gre za recipročen izraz voditeljstvu in označuje sposobnost posameznika, da lahko aktivno sledi svojemu voditelju. Že dolgo je splošno znano, da uspeh organizacije ni odvisen samo od sposobnosti in kakovosti voditelja. Problematičnost ureditve področja vojaškega voditeljstva se kaže prav v tem, saj po analizi zgornje preglednice ugotovimo, da so vsebine voditeljstva prisotne samo pri organiziranih oblikah VIU, ki so namenjene predvsem voditeljem. Glede na to, da področje ni doktrinarno, naloge pa so dodeljene samo izvajalcem sistema VIU, je problematično to, da je pristop organiziranim vsebinam vojaškega voditeljstva za

⁹ Uradnega prevoda ni, lahko bi prevedli kot sledništvo.

nekatero skupino (vojake) omejen ali nemogoč. Tudi po končanem organiziranem izobraževalnem procesu učenje voditeljstva ni končano. Izboljševanje strokovnih znanj in veščin s študijem in praktičnim delom zahteva predanost nenehnemu učenju. Vključuje tudi spoznavanje okolice, obvladovanje nove tehnologije, proučevanje drugih kultur ter seznanjenost z dogodki doma in v tujini. Pomeni tudi zavestno razvijanje duševnih lastnosti s študijem in razmišljanjem. Pri vojaških voditeljih je to razmišljanje usmerjeno v vojaške vrednote in razvijanje voditeljskih sposobnosti. Kdor želi biti vojaški voditelj, mora biti učitelj, ki podrejenim nenehno posreduje znanje in veščine, bodisi v formalnih okoliščinah v razredu bodisi s svojim zgledom. Prav zato pri organizaciji predmeta vojaško voditeljstvo posebno pozornost namenja oblikam pouka in metodam za izvedbo. Teoretičnim temam vedno sledijo praktične vaje in samostojno delo slušateljev. Pri izvedbi usposabljanja za socialne veščine in voditeljske kompetence teoretičnemu delu sledi praktični del, v vsakem izmed programov pa je vključeno usposabljanje na poligonu za vaditeljske veščine v vojašnici Edvarda Peperka v Ljubljani ali usposabljanje z uporabo sistema premičnih ovir iz MUVP.

1.2.2 Delavnice za delo z ljudmi

Center vojaških šol je izdelal programe za izvedbo petnajstih delavnic za delo z ljudmi. Namen delavnic je povezati teoretično znanje in ga prenesti in uporabiti v stvarni delovni situaciji. Gre za obliko izkustvenega učenja, s katero se razvijajo lastnosti in sposobnosti, ki posamezniku omogočajo, da se znajde v nepredvidljivih in nepričakovanih situacijah, za katere ni vnaprej določenih algoritmov rešitve. Posamezniki v okviru delavnic konkretno izkušnjo povežejo s prejšnjimi izkušnjami in s svojim znanjem ter teorijo. Iz tega se ustvarita novo znanje in teorija.

Po Kolbovi¹⁰teoriji naj bi se bil vsak udeleženec izkustvenega učenja sposoben:

- v celoti in popolnoma predati novim izkušnjam,
- o pridobljenih izkušnjah razmisliti iz različnih zornih kotov,
- opažanja združiti v logično povezane pojme in teorije,
- te teorije uporabiti pri nadaljnjem delu pri praktičnem odločanju in reševanju novih problemov.

Med letoma 2007 in 2010 so takratni pripadniki Oddelka za razvoj vojaškega izobraževanja in usposabljanja (ORVIU) v okviru takratnega CDR vsebine iz programov, ki so se nanašale na delo z ljudmi, iz predmeta Vojaško voditeljstvo prenesli v vojaške delavnice. Izvedba nekaterih je bila predpogoj za udeležbo v programih VIU. Leta 2012 se je izvedba nekaterih delavnic ukinila zaradi kadrovske prerazporeditve izvajalcev. Vsebine, ki so bile prenešene iz predmeta vojaško voditeljstvo, pa se niso vrnilo v predmetnike. Pri oblikovanju novih programov za VIU je zelo težko povečati obseg določenih vsebin, saj je v veljavi splošen trend skrajševanja šolanj. Trenutna sposobnost CVŠ je izvedba petih delavnic, ki se izvajajo za pripadnike Ministrstva za obrambo (MO) kakor tudi za pripadnike Slovenske vojske.

¹⁰ Dr. David A. Kolb (1939) je utemeljitelj teorije izkustvenega učenja.

1.2.3 Vadišče za usposabljanje voditeljskih veščin

Vadišče za usposabljanje voditeljskih veščin v vojašnici Edvarda Peperka v Ljubljani je bilo zgrajeno leta 2007, in sicer za zagotavljanje usposabljanja voditeljskih veščin. Zgrajeno je bilo po načrtih, dobljenih od nizozemskega kraljevega letalstva, kjer so takšen način usposabljanja že dolgo uporabljali. Vadišče sestavljajo 20 statičnih ovir ter skladišče za potreben material in pripomočke. Na voljo je 40 vaj, ki jih izvajajo ciljne skupine od 6 do 12 udeležencev, tako, da premagujejo ovire. Namen vadišča je ustvarjati pogoje za oblikovanje voditeljskih veščin, s tem pa tudi vojaških voditeljev. Vadišče je namenjeno usposabljanju predvsem tistih voditeljskih veščin, ki jih voditelji uporabljajo pri delu na neposredni ravni, kot so veščine komuniciranja, odločanja, reševanja problemov, motiviranja, spremljanja in ocenjevanja izvedbe naloge. Naloge so zastavljene problemsko in so na različne načine omejene. Vadišče in njegova uporaba nista namenjena ocenjevanju voditeljskega potenciala posameznikov ali njihovi selekciji, temveč se z uporabo vadišča dosegajo naslednji cilji:

- razvijanje skupine in krepitev občutka pripadnosti ter povečanje medsebojne strpnosti;
- krepitev pripravljenosti enote in posameznika za učinkovito delo v stresnih okoliščinah;
- spoznavanje svojega vedenja in vedenja kolegov v različnih vlogah v skupini;
- učenje opazovanja procesov, evidentiranja opažanj in njihovo konstruktivno predstavljanje preostalim članom skupine;
- urjenje načrtovanja in izvedbe naloge, analiza izvedbe ter odnosov med temi elementi delovanja;
- krepitev kritičnega mišljenja, ustvarjalnosti in integritete vadišča.

Vaje omogočajo izvedbo na različnih stopnjah. Poudarek pri usposabljanju na vadišču je predvsem na praktičnem urjenju. Usposabljanje izvajajo vadišča, ki so uspešno opravili tečaj za inštruktorje voditeljskih veščin. Obstajata dve vrsti usposabljanj na vadišču:

- Program za usposabljanje voditeljskih veščin,
- Program tečaja za vadišča za usposabljanje voditeljskih veščin.

Evalvacija je najpomembnejši postopek usposabljanja na vadišču (Troha, 2009). Evalvacijo vodi inštruktor, ocenjujejo jo pa udeleženci usposabljanja. Namen evalvacije je predstaviti opažanja in poudariti tisto, kar je bilo dobro, ter ugotoviti, kaj bi lahko izboljšali. Namenjena je iskanju novih načinov in razvijanju različnih algoritmov rešitve k izboljšavam in razvoju. Evalvacija pomeni pravzaprav refleksijo izkušnje in s tem pridobitev novega znanja ali veščine.

1.2.4 Usposabljanje po metodologiji ugotavljanja voditeljskega potenciala

Metodologija predstavlja enega izmed členov v verigi usposabljanja voditeljev. Gre za določen način ugotavljanja in izboljševanja voditeljskega potenciala. Projekt je nastal v sodelovanju s civilnim podjetjem, ki se ukvarja z usposabljanjem za voditeljstvo v civilnem okolju.

2 METODOLOGIJA UGOTAVLJANJA VODITELJSKEGA POTENCIALA

MUVP je bila zasnovana za potrebe prepoznavanja voditeljskih kompetenc in njihovega izboljševanja. V bistvu gre za mobilno inačico vadišča za usposabljanje voditeljskih veščin. Kot se da razbrati iz imena, je metodologija namenjena ugotavljanju voditeljskega potenciala, kar pa na vadišču v vojašnici Edvarda Peperka ni bilo mogoče. Metodologija naj bi izpolnjevala tudi pogoj ugotavljanja voditeljskega potenciala pri posameznikih, kar lahko praktično povežemo s postopki selekcije, določanja vrstnega reda in ocenjevanja. Sistem premičnih ovir temelji na izvedbi vaj, s katerimi se prepoznava in tudi razvijajo izbrani, pričakovani kriteriji voditeljstva, izhajajoč iz zahtev vojaške doktrine in koncepta vojaškega voditeljstva v Slovenski vojski. Namen razvoja tega projekta je bil razvoj metodologije za ugotavljanje voditeljskega potenciala pri pripadnikih SV. Vsebuje kriterije za prepoznavanje posameznikov z voditeljskim potencialom, ki so tako opredeljeni, da se lahko prepoznajo ob izvedbi usposabljanja voditeljskih veščin z izvajanjem praktičnih nalog na premičnih (montažnih) ovirah. Metodologija je v bistvu sestavljena iz strokovnega pristopa in opreme za izvedbo.

2.1 Uvedba MUVP

Maja leta 2011 je Ministrstvo za obrambo objavilo razpis za izdelavo Metodologije ugotavljanja voditeljskega potenciala. Na razpis se je javil samo en izvajalec; podjetje Racio razvoj, d. o. o., iz Celja. Po pregledu ponudbe je prišlo septembra do sklenitve pogodbe. Podjetje Racio razvoj, d. o. o., se je obvezalo, da bo metodologijo izdelalo v času, določenem v Načrtu izvedbe projekta. Predvidenih je bilo več faz, po katerih je nastajala metodologija, določeni so bili njeni cilji, v procesu uresničitve projekta pa so nastali ti rezultati:

Preglednica 2:
Cilji, faze in rezultati projekta
Vir:
Avtor izdelal na podlagi podatkov iz projektne dokumentacije.

Cilji raziskovalnega projekta	Faze izvedbe projekta	Rezultati projekta
Raziskovanje kriterijev.	Razvoj metodologije za identifikacijo in razvoj tistih značilnosti, ki predstavljajo potencial za učinkovitega vojaškega voditelja.	Izdelan je bil seznam 19 kriterijev voditeljstva.
Evalvacija kriterijev.	Izdelava scenarijev, ki bodo pripomogli k razvoju kompetenc vojaškega voditelja.	Izdelana je bila metodologija ugotavljanja voditeljskega potenciala.
Opredelitev in potrditev kriterijev.	Izdelava 20 prototipov ovir z navodili in tehničnimi specifikacijami ovir kot pomoč pri ugotavljanju in razvijanju potenciala vojaškega voditeljstva.	Izdelanih je bilo 40 scenarijev za podporo izvedbo nalog.
Izdelava scenarijev.	Usposobitev odgovornih oseb pri naročniku za uporabo metodologije in ovir.	Izdelanih je bilo 20 prototipov sistema premičnih ovir.
Izdelava prototipov ovir.		Usposobljene so bile odgovorne osebe pri naročniku za uporabo rezultatov.
Testiranje prototipnih rešitev in potrditev prototipov.		
Izdelava metodologije.		
Usposobitev izvajalcev sistema premičnih ovir.		

Projekt je potekal od septembra 2011 do novembra 2012, ko je podjetje z usposobitvijo štirih inštruktorjev za delo s sistemom premičnih ovir metodologijo za ugotavljanje voditeljskega potenciala predalo naročniku. Generalštab Slovenske vojske (GŠSV) je leta 2013 izdelal Načrt priprav in uvajanja MUVP v operativno uporabo v SV. Predvidene so bile tri faze:

- priprave na uvajanje MUVP,
- uvajanje MUVP,
- preverjanje uvajanja MUVP.

Skladno z navodili so bile imenovane ustrezne komisije. Med pripravami se je bilo treba seznaniti s projektom in njegovimi zakonitostmi. Sledila je izdelava Navodila za uporabo in vzdrževanje MUVP ter priprava programov za usposabljanje izvajalcev usposabljanja ter priprava programa za usposabljanje na MUVP. Usposabljanje izvajalcev je bilo izvedeno januarja 2013. Po pregledu in analizi ter odpravi pomanjkljivosti je bilo načrtovano, da se sredstvo februarja 2014 preda upravljavcu/skrbniku. Zaradi administrativnih zapletov glede pristojnosti potrditve programov se je realizacija zavlekla še v leto 2015. Aprila 2015 so bili potrjeni programi. Tako je bil izpolnjen še en pogoj v postopku uvajanja v operativno uporabo. Zaradi kadrovskih prerazporeditev in upokojevanja je bil leta 2015 razpoložljiv le eden izmed prvotnih štirih inštruktorjev. Načelnik GŠSV je zato ukazal usposabljanje novih vadiateljev (zaradi lažjega razumevanja bo uporabljen naziv inštruktor). Glede na dejstvo, da je bil izvajalec projekta edini sposoben izvesti to nalogo, je bil s podjetjem Racio razvoj,

d. o. o., sklenjen dogovor, da bodo dodatno usposobili še deset inštruktorjev. Težava je nastala pri izboru kandidatov, saj je v Programu za usposabljanje inštruktorjev za MUVP zapisano, da morajo ti predhodno pridobiti licenco za inštruktorje na vadišču za usposabljanje voditeljskih veščin. Za organizacijo takšnega usposabljanja pa so v SV imeli na voljo svoje inštruktorje in načelnik GŠSV je po izboru kandidatov ukazal izvedbo tečaja najprej na omenjenem vadišču. Tečaj je bil izveden maja 2015. Licenco je pridobilo dvanajst inštruktorjev, ki jih je načelnik GŠSV junija takoj napotil še na usposabljanje za inštruktorje iz MUVP. Podjetje Racio razvoj, d. o. o., je usposabljanje izvedlo junija 2015. Slovenska vojska trenutno razpolaga z dvanajstimi inštruktorji (poleg prej naštetih). Vsi tečaji in usposabljanja bodo v prihodnje potekali v interni organizaciji pod vodstvom novih inštruktorjev. Leta 2015 je bilo izvedeno več predstavitev uporabe MUVP. Novembra 2015 je bil realiziran še zadnji pogoj, ki je vezan na finančno oceno vzdrževanja MUVP. Tako je izpolnjen tudi še zadnji pogoj za uvedbo sredstva v operativno uporabo. Do takrat se MUVP uporablja v predstavitvene namene.

2.2. Uporaba sistema premičnih ovir

Sistem premičnih ovir je zasnovan za potrebe prepoznavanja voditeljskih kompetenc in njihovega izboljševanja. Uporablja se v sklopu vojaškega izobraževanja in usposabljanja pripadnikov Slovenske vojske na vseh ravneh. Temelji na izvedbi vaj, s katerimi se razvijajo izbrani, pričakovani kriteriji voditeljstva, izhajajoč iz zahtev vojaške doktrine in koncepta vojaškega voditeljstva v Slovenski vojski. Cilj uporabe sistema premičnih ovir je predvsem (samo)prepoznavanje in izboljševanje veščin, ki bi jih naj imeli vsi pripadniki SV, ter izboljševanje osnovnih veščin vojaških voditeljev. Za vsako vajo je načrtovan in izdelan sistem premične ovire, ki vključuje ovire in pripomočke za izvedbo vaje. Materiali, uporabljeni za ovire, so okolju prijazni in omogočajo hitro, enostavno in varno uporabo. Osnovna značilnost ovir je njihova **premičnost**. Ovire so shranjene v zabojih treh različnih dimenzij, ki omogočajo uporabo na različnih lokacijah za potrebe usposabljanja in izobraževanja v okviru Slovenske vojske. Mogoča je uporaba tudi v drugih okoljih, kjer predstavniki SV izvajajo naloge izobraževanja in usposabljanja pripadnikov drugih držav. Ovire se lahko uporabljajo avtonomno v zunanjem okolju, del ovir pa je prilagojen tudi za delo v notranjih prostorih. Tako je omogočena njihova uporaba v vseh letnih časih in vremenskih razmerah. Vsaka naloga ima določene zahteve glede velikosti in značilnosti podlage za postavitve ovire, vendar omogočajo izjemne možnosti v izbirah lokacij. Teža posamezne ovire ne presega 60 kg in se jih lahko prevaža z osebnim prevoznim sredstvom. Sodelovanje najmanj dveh inštruktorjev, pri čemer se lahko izmenjujeta v vlogah izvedbe in pomoči, je nujno zaradi prenašanja bremena, časa in načina postavitve ovire ter postavitve in uporabe avdiovizualne opreme za potrebe evalvacije. Sistem predstavlja 20 različnih ovir. Inštruktor postavi oviro in zagotovi sredstva za izvedbo vaje. Naloga temelji na navodilu, ki se ga posreduje vodji, ta pa ima za njeno izvedbo na voljo skupino od 8 do 15 članov. Naloge so časovno omejene in trajajo od 20 do 30 minut. Za izvedbo vaje niso potrebna specifična vojaška znanja. Izvedba prav tako ni odvisna od starosti, spola ali drugih značilnosti, kar pomeni, da je sistem primeren za zelo

širok spekter udeležencev. Metodologija predvideva izvedbo problemskih nalog v posebnih omejitvah. Na tej podlagi so izdelane različne naloge – **scenariji**, ki upoštevajo okoliščine, ki opisujejo mogoče vojaške situacije ter vključujejo uporabo določenih spretnosti, sposobnosti, lastnosti in znanja in se izvajajo z uporabo ovire za posamezno vajo. Izvedba naloge predvideva sodelovanje celotne skupine za njeno uspešno realizacijo. Tako se po eni strani prepoznavajo zmogljivosti vodje, zmogljivosti posameznih članov in tudi skupine v celoti. Izvedba naloge ne določa potrebe po specialnem znanju, je pa prednost, če člani obvladujejo temeljne vojaške veščine. Tako je omogočena široka raba vaj za različne ciljne skupine. Uporabna je tako za že ustaljene in delujoče skupine kot tudi skupine, v katerih se člani med seboj ne poznajo oziroma prihajajo iz različnih enot.

Uporaba sistema mobilnih ovir predpostavlja naslednje vloge:

- inštruktor,
- pomočnik inštruktorja,
- opazovalec (ali več opazovalcev),
- vodja skupine,
- člani skupine.

Ob vsaki novi izvedbi usposabljanja se oblikuje skupinska dinamika, ki je precej odvisna od vodje skupine. Opazujemo lahko različne faze delovanja tima in praviloma skupina med izvedbo naloge prehaja med njimi.¹¹ Pri uporabi sistema premičnih ovir pravilna rešitev naloge ni edini cilj. Pomembno je delovanje vodje in članov skupine za doseg cilja, pri čemer so posebej definirani naslednji ključni kriteriji:

- Ali je vodja navodilo pravilno razumel?
- Kako je predal cilj svoji skupini?
- Kako skupina sodeluje pri iskanju rešitve?
- Kako skupina deluje pri doseganju cilja?
- Kako se skupina odziva na morebitne spremembe okoliščin?

Vsaka naloga ima opredeljeno optimalno izvedljivo rešitev v danem času. Vse vaje so izvedljive v srednje zahtevni ali zelo zahtevni ravni, ki jo predhodno določi inštruktor glede na cilj usposabljanja in glede na sestavo skupine. Skupine lahko prihajajo do novih rešitev, s katerimi dosežejo cilj. Pri izvedbi vaje in tudi poznejši evalvaciji je predvsem pomembno to, koliko so upoštevali navodila. Pri usposabljanju je treba zagotoviti upoštevanje splošnih varnostnih ukrepov in navodil inštruktorja, da se čim bolj zmanjša možnost poškodb.

2.2.1 Evalvacija

Evalvacija ob zaključku naloge je temeljni del namena sistema premičnih ovir. Evalvacija je del ali faza metodologije, pri čemer se vključeni z vidika različnih vlog

¹¹ Ko tim doseže določeno fazo, to še ne pomeni, da bo v njej tudi ostal. Če člani tima prenehajo vlagati energijo v medosebne odnose, lahko tim preide v nižje faze razvoja. To se večkrat zgodi tudi ob hitrih spremembah, kot je na primer menjava okoliščin, vodstva itn. Vsaka razvojna faza pa prav tako zahteva od vodje različen način vodenja.

v fazi izvedbe pogovorijo o poteku izvedbe, pomembnih dejavnikih, ki so vplivali na (ne)uspešno realizacijo in usmeritve o tem, kaj bi lahko izboljšali. Inštruktor vodi evalvacijo, vendar je njegova vloga usmerjevalna. S svojimi vprašanji spodbuja udeležence, da izražajo svoja opazanja in videnje. Inštruktor ne ocenjuje, temveč prepušča udeležencem, da sami ugotovijo, kaj bi lahko izvedli drugače. Ker udeleženci sami pridejo do novih spoznanj, je v bistvu to najpomembnejši del usposabljanja, saj je tako izpolnjen pogoj izkustvenega učenja in pridobivanja novih spoznanj. S pravilno vodeno evalvacijo se pridobivajo in izboljšujejo tudi veščine komuniciranja, podajanja kritičnega mišljenja, opazovanja, samoopazovanja itn.

Evalvacija predstavlja osnovo za predloge izboljševanja vojaških voditeljev. Namen evalvacije ni formalna ocena ali kritika posameznega ravnanja, temveč analiza stanja in iskanje možnosti izboljševanja. Evalvacija je vodena razprava o dogodku, ki temelji na vnaprej načrtovanem scenariju in izbranih kriterijih. Njen cilj je omogočiti udeležencem sistem mobilnih ovir, da pri sebi analizirajo, kaj se je dogajalo, iščejo vzroke za takšno delovanje in kako v prihodnje lastna ravnanja izboljšati. Predstavlja pripomoček za učenje, izpopolnjevanje postopkov, izkoriščanje znanja in pridobljenih izkušenj.

Kriteriji so izbrani tako, da odražajo zaželeno delovanje, kot je pričakovano v Slovenski vojski. Preverjanje izbranih kriterijev temelji na vprašanih, na katera odgovore iščejo opazovalci ter inštruktor in omogočajo celovit pogled na delovanje po zaključku posamezne vaje. Evalvacija se opravi po zaključku izvedene vaje na lokaciji izvedbe vaj. Evalvacija traja največ 30 minut.

2.3 Programska umestitev MUVP

Delo po MUVP v okviru izobraževanja in usposabljanja na vojaških šolah neposredno načrtuje organizacijska enota, odgovorna in pristojna za razvoj voditeljstva v SV, v sodelovanju z učnimi organi šol. Ta enota izvaja usposabljanja tudi z drugimi organizacijskimi enotami SV na podlagi ukazov nadrejenih ali prošenj enot. V postopku uvajanja MUVP v operativno uporabo so bili oblikovani osnovni programski dokumenti za izvedbo usposabljanja.

2.3.1 Navodilo za uporabo in vzdrževanje MUVP

Navodilo določa cilje usposabljanja, načine in pristojnosti pri načrtovanju, opredelitev vlog, način vzdrževanja sredstev in dokumentacije, priporočene varnostne ukrepe ter še nekatere organizacijske opredelitve. Navodilo je namenjeno uporabniku metodologije, da se znajde pri njeni uporabi in upravljanju dokumentacije.

2.3.2 Program tečaja za vaditelje ugotavljanja voditeljskega potenciala

Program tečaja za vaditelje ugotavljanja voditeljskega potenciala je nadgradnja Programa tečaja za vaditelje na vadišču za usposabljanje voditeljskih veščin in je oblikovan tako, da zagotavlja pridobivanje znanja, veščin in navad, ki jih potrebuje vaditelj glede na zahteve in cilje, ki so opredeljeni z Metodologijo za ugotavljanje

voditeljskega potenciala za uspešno delo. Program je namenjen vaditeljem za usposabljanje voditeljskih veščin, ki že imajo veljavno licenčno potrdilo o končanem tečaju za vaditelje na vadišču za usposabljanje voditeljskih veščin. Program udeležencem tečaja zagotavlja pridobivanje vojaške izobrazbe, znanja in veščin s področja vojaškega voditeljstva ter kompetence, ki jih potrebujejo za usposabljanje drugih posameznikov in skupin, ki to znanje in veščine ter navade potrebujejo.

V program se lahko vključijo primerljivi pripadniki organizacij zunaj SV in MO, ki opravljajo primerljivo delo (vodenje manjših skupin pri opravljanju nevarnih nalog) na obrambnem in varnostnem področju (URSZR, MNZ in Policija). Poudarek v programu je namenjen razvijanju znanja, veščin in navad, ki jih posameznik potrebuje pri delu vaditelja, predvsem pa pri obvladovanju evalvacijskih orodij, s katerimi bo vaditelj kompetentno prepoznava posameznikove voditeljske kompetence in jih znal izboljšati.

2.3.3. Program usposabljanja po metodologiji ugotavljanja voditeljskega potenciala

Program usposabljanja po MUVP je nadgradnja Programa usposabljanja na vadišču za usposabljanje voditeljskih veščin in je oblikovan tako, da zagotavlja pridobivanje tistih znanj, veščin in navad, ki jih potrebuje pripadnik SV, glede na zahteve in cilje, ki so opredeljeni z MUVP za uspešno delo in izhajajo iz Vojaške doktrine ter Koncepta voditeljstva v SV. Poudarek v programu je namenjen razvijanju tistih znanj, veščin in navad, ki jih potrebuje posameznik pri izvajanju nalog in pri delu z ljudmi.

Ciljna skupina za izvedbo programa so:

- podčastniki, častniki in druge osebe, ki so na vodstvenih dolžnostih v SV, ne glede na raven poveljevanja,
- kandidati vojaških šol in tečajev,
- enote SV.

Usposabljanja po tem programu se lahko udeležijo primerljivi pripadniki organizacij zunaj SV in MO RS, ki opravljajo primerljivo delo (vodenje manjših skupin pri opravljanju nevarnih nalog) na obrambnem in varnostnem področju (URSZR, MNZ in Policija).

2.4 MUVP kot orodje selekcije

Slovenska vojska zaposluje s pomočjo sistema selekcije. Častniki so nosilci vojaškega poklica (Jelušič, 1997, Petek, 2011), zato sta njihova izobraženost in usposobljenost glavni imperativ SV. Avtor se pri selekciji predvsem osredotoča na selekcijski postopek kandidatov za častnike SV. Selekcija za sprejem v Šolo za častnike poteka enkrat na leto, skladno s Programom za izvedbo selekcije. V sistem selekcije kandidatov za šolo za častnike je bil letos že drugo leto umeščen tudi sistem premičnih ovir iz MUVP, s pomočjo katerega licencirani inštruktorji opazujejo vedenje kandidatov in ocenjujejo njihovo vedenje s področja vojaškega voditeljstva. Glavni namen

MUVP ni ocenjevanje voditeljskega potenciala, vendar je v metodologiji zapisano, da se lahko uporablja tudi v ta namen. Lahko se uporablja tudi pri poznejšem selekcioniranju ali ocenjevanju primernosti voditeljskih veščin med postopki kadrovanja. Kandidati so razdeljeni v skupinah in vsaka skupina poskuša premagati vsaj štiri ovire, vendar ne več kot eno na dan. Razlika med ocenjevanjem kandidatov in regularnimi skupinami je ta, da kandidati ovire premagujejo kot skupina in nimajo določenega vodje, ampak se stvari odvijajo po zakonitostih skupinske dinamike. Skupina ocenjevalcev je zato uporabila ocenjevalne liste iz MUVP in jih nekoliko priredila. Inštruktorji ocenjujejo delo vsakega kandidata posebej in mu za vsako zaželeno vedenje skladno z ocenjevalnim listom določijo ustrezno število točk. Skupina ocenjevalcev je po dvoletni testni uporabi metodologije ugotovila, da je kljub njenemu imenu (ugotavljanje voditeljskega potenciala) metodologija precej neuporabna, kadar gre za ocenjevanje skupin brez vodje, ko je potrebno znanje posameznikov številčno oceniti in ga rangirati. Zaradi dinamike je skoraj nemogoče spremljati vseh devetnajst kompetenc, ki naj bi jih voditelj imel. Zato je bila razvita poskusna metodologija, ki je omogočila izvedbo selekcije, in sicer tako, da so bili rezultati uporabljeni tudi za rangiranje.

2.5 Odzivi na MUVP zunaj vojaške organizacije

Leta 2015 so izvajalci izobraževanja voditeljstva v civilnem okolju izražali precej interesa za ogled ali predstavitev sistema premičnih ovir in metodologije. Iz razgovorov je razumeti, da je na tržišču prisotno kar nekaj različnih baterij psiholoških vprašalnikov, s katerimi poskušajo ugotoviti voditeljski potencial, vendar gre za pomanjkanje ali celo popolno odsotnost orodij in sistemov, s katerimi lahko kandidate preverimo »na delu«, med izvajanjem nalog. Inštruktorji SV so nekajkrat izvedli predstavitveno usposabljanje pri gasilcih in odzivi so bili odlični. Sistem je bil predstavljen tudi na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Zaradi teh razlogov sta se naročnik projekta in Racio razvoj, d. o. o., odločila, da projekt MUVP prijavi na natečaj za najboljši projekt leta s področja upravljanja človeških virov pri Slovenskem združenju za kakovost in odličnost (SZKO). Rezultati natečaja bodo objavljeni na 24. letni konferenci SZKO v Portorožu, ko bosta MUVP predstavila tudi SV in podjetje Racio razvoj, d. o. o. Predstavljena bo praktična uporaba sistema, kot primer usposabljanja voditeljskih veščin, in tudi praktična predstavitev. Članek o MUVP bo objavljen v zborniku.

Sklep SV je z uvedbo Koncepta voditeljstva sledila vsem sodobnim smernicam za urejanje medsebojnih odnosov oboroženih sil. Sestavljenost poveljujočega kadra, ki je razpolagal z intelektualnim kapitalom iz obdobja drugačne družbene ureditve, in profesionalizacija vojske sta dva razloga za uvedbo tovrstnih sprememb. Po opravljenih analizah nekaterih drugih konceptov je bil izbran ameriški model voditeljstva iz leta 1999. FM 6-22 je bil že takrat star osem let. V SV so se odločili, da bodo področje uredili z obliko koncepta. Leta 2007 je bil podpisan in je začel veljati. V podporo njegove izvedbe so takrat pripravili še priporočilo za izvedbo in različna skripta za različne ravni. Za izvedbo Koncepta je bil takrat odgovoren organizacijski oddelek znotraj takratnega Centra za doktrino in razvoj. Tisti, ki razume vojaško

organiziranost, predvsem pa pragmatičnost vojaške organizacije, lahko oceni, da je bila pristojnost obvladovanja področja s tem omejena le na sistem VIU. Izdelani so bili programi in slušatelji so spoznavali novi koncept. Po odhodu v enote so ugotovili, da koncepta ne poznajo, v mnogih primerih ga celo niso imeli v fizični obliki, prek digitalnih medijev ali portalov pa zunaj sistema vojaškega šolstva ni bil nikdar dosegljiv. Nekateri poveljujoči so uporabljali načela, ki s konceptom vojaškega voditeljstva niso imela veliko skupnega. Pri ameriški vojski, po kateri smo se zgledovali in od njih prepisali voditeljstvo, je to področje samostojna doktrina, za katero je pristojen eden izmed generalov, najbolj odgovorni za njeno izvajanje pa so prav vrhovni poveljniki in vsi v verigi poveljevanja. Iz njihovih javnih nastopov je to tudi razvidno, saj se v vsakem dotaknejo človeškega dejavnika in pomena voditeljstva. Za izboljšanje stanja avtor predlaga uvedbo samostojnega doktrinarnega področja vojaškega voditeljstva, s čimer bi bilo omogočeno oblikovanje, načrtovanje, koordiniranje in izvajanje doktrine v vseh segmentih SV. Avtor ocenjuje, da kljub temu, da se Koncept vojaškega voditeljstva uvaja že od leta 2007, še vedno ne moremo trditi, da je uveden in da enote delujejo skladno z njegovimi načeli na direktni, organizacijski in tudi na strateški ravni. Nesprejemljivo je namreč, da bi bil za tako pomembno področje, ki v bistvu predstavlja »modus operandi« vojske, oblikuje njeno organizacijsko kulturo in imidž, odgovoren podpolkovnik iz Katedre vojaških ved. Kakovost izvedbe voditeljstva se da izmeriti prav z analizo organizacijske klime. V SV rezultatov že tretjič zapored niso objavili. Problematičnost koncepta je tudi v tem, da se je od leta 2007 že marsikaj spremenilo. Tudi Američani so medtem posodobili svojo doktrino in izdali novo, leta 2012. Uvajajo se novi kriteriji. Voditeljstvo je postalo neločljivo povezano z etičnostjo. Samokritično so začeli ugotavljati, da se vojaško voditeljstvo lahko sprevrže v toksično ali strupeno voditeljstvo. Znake bi kot primer v šolskem učbeniku zasledili tudi pri vedenju nekaterih pripadnikov v SV. Od uvedbe koncepta do danes nam ni uspelo izdelati orodja, s katerim bi lahko tiste, katerih kompetence ne zagotavljajo več, da bi bili poveljniki, kaj šele voditelji, onemogočili. V občutljivih organizacijah, ki imajo opravka pretežno z ljudmi, danes govorijo o modelih odličnosti in ne več o izpolnjevanju minimalnih standardov za obstoj. Torej nas mora skrbeti, kako bomo naredili odlične vojake, odlične enote in njihove odlične poveljnike. Z uvedbo Metodologije za ugotavljanje voditeljskega potenciala smo ugotovili, da ima več dodanih vrednosti glede na dosedanje vadišče v Ljubljani. Omogoča hkratno usposabljanje vsaj dveh skupin, hitro premestljivost in mobilnost, inštruktorjem omogoča, da s sistemom premičnih ovir pridejo do izvajalca, kar prihrani ogromno časa in materialnih sredstev. Sistem je atraktiven in sodoben in omogoča, da se tudi tisti, ki niso formacijsko določeni kot vodje, izkažejo s svojim voditeljskim potencialom. Usposabljanje ni več odvisno od vremenskih razmer in skupen čas, potreben za izvedbo usposabljanja, se zaradi nepotrebnega prevoza skrajša. Tako se poveča učinkovitost, saj lahko v istem času izvedejo več ur usposabljanja, neodvisno od vremenskih razmer. S prilagojeno formacijo oddelka v Katedri vojaških ved bi z uvedbo dveh stalnih mobilnih inštruktorskih skupin lahko v enem letu izvedli usposabljanje v vseh enotah SV. S kombiniranim pristopom bi lahko teoretične vsebine iz programov VIU nadgradili z izkustvenim učenjem v obliki delavnic in

potem še s praktičnim usposabljanjem na enem izmed sistemov vaditeljskih ovir. To bi bil nujen pogoj, da bi vse pripadnike SV lahko izobrazili in usposobili na »skupni imenovalec«. Šele potem bi lahko začeli s tako znanim: »od besed k dejanjem«. Z razvitim orodjem, ki bi tistim, ki ne upoštevajo načel voditeljstva, onemogočalo napredovanje in delo v vojaški organizaciji na sploh, bi lahko začeli govoriti o selekciji kadra, ki bi naj bila ena od značilnosti vojaške organizacije. Ta je po zgradbi piramidalna in za pričakovati je, da na vrh pridejo vedno najbolj kompetentni. Za sprejem častnikov je bilo izdelano orodje selekcije. V nadaljevanju vojaške kariere častnika pa je edina selekcija službena ocena. V Centru vojaških šol (CVŠ) so ukinili večino delavnic za delo z ljudmi. Izdelani so bili programi za 15 delavnic, danes pa se jih v podporo voditeljstvu občasno izvaja le pet. Med letoma 2007 in 2010 je potekal postopek, v katerem so mnoge vsebine iz predmeta Vojaško voditeljstvo prenesli iz Programov VIU v obliko omenjenih delavnic. Leta 2012 pa so zaradi neustrezne kadrovske popolnitve in zaradi preoblikovanja takratnega Poveljstva za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje (PDRIU) izvajanje delavnic preprosto ukinili. Te vsebine so vsajčasno izgubljene. Avtor je ob nekaterih obiskih enot in tudi med izvajanjem pouka iz predmeta Vojaško voditeljstvo v okviru programov VIU ugotovil, da mnogo slušateljev koncepta ne pozna in da se v njihovih enotah ta ne izvršuje. To je eden izmed vzrokov, da do Koncepta vojaškega voditeljstva ni mogoče dostopati zunaj sistema CVŠ. Sklenemo lahko, da je področje vojaškega voditeljstva zasnovano na zastarelem dokumentu, ki je sicer bil sodoben koncept leta 1999. Vsi soglašajo, da je področje zelo pomembno, pa vendar vsota ur v programih VIU tega ne dokazuje. O vojaškem voditeljstvu se na strateški ravni skoraj ne govori. Ni izdelanega inštrumentarija, ki bi omogočal razvoj le tistih poveljnikov z voditeljskim potencialom. Rezultati raziskave organizacijske klime so eden najvažnejših pokazateljev značaja organizacije. V SV je bila leta 2014 izvedena raziskava in kljub predhodno najavljenim rezultatom v reviji Slovenska vojska in objavi delnih rezultatov o udeležbi, se to že tretjič zapored ni zgodilo. Glede na to je skoraj nemogoče oceniti, kako uspešno smo uvedli Koncept voditeljstva. Glede na analizo koncepta in orodij, ki jih uporabljajo v SV, da bi uspešno izbrali in usposabljali pripadnike, lahko ugotovimo, da je teh dovolj, da pa se ne uporabljajo in izkoriščajo na najbolj učinkovit način. Morda tudi nova metodologija ugotavljanja voditeljskega potenciala ne bo odločilno vplivala na kakovost voditeljev, saj ni nekaj revolucionarnega, glede na dejstvo, da podobno vadišče obstaja v Ljubljani od leta 2007. Razumevanje Koncepta voditeljstva in vera v njegova načela in njihovo dosledno upoštevanje je edino, kar SV lahko pripelje do modela odličnosti pri izgradnji vojaških voditeljev. Odlična organizacijska klima je nekaj, kar si vsi pripadniki želijo in do nje nima nihče večje ali manjše pravice. Vsi imajo pravico in dolžnost vedeti, kako priti do nje in kaj morajo prispevati. Osem let po uvedbi Koncepta voditeljstva, po zaključenem procesu nakupa orodij za usposabljanje, ki ga zaključuje prav MUV, je idealna priložnost za kritično oceno, kaj je bilo doseženo. Morda je čas za ponovni premislek o tem, kaj in kakšno voditeljstvo želimo in potrebujemo, kakšnega si lahko privoščimo ter kako bomo to dosegli? Predvsem pa bi morali razmisliti, kako bomo vse kadrovske in materialne vire ter vse znanje, s katerim razpolagamo, povezali z učinkovito doktrino vojaškega voditeljstva.

Literatura

1. Furlan, B., 2006. *Vojaška doktrina*. Ljubljana: Defensor.
2. *Koncept vojaškega voditeljstva*. Št. 603-65/2006-2 z dne 26. 1. 2007. Ljubljana: GŠSV.
3. *Metodologija ugotavljanja voditeljskega potenciala*. 2012, Celje: Racio razvoj, d. o. o.
4. Charlton, J. 2003. *The Military Quotation Book*. New York: St.Martin's Press.
5. Jelušič, L. 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Mahmutović, J. 2011. *Vojaško voditeljstvo in menedžment*. Ljubljana: Zavod IRC.
7. Musek, J. 2000. *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti Educy.
8. Petek, A. 2011. *Profesionalna (slovenska) vojska? Sodobni vojaški izzivi 13/številka 2*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
9. Troha, N. 2009. *Usposabljanje vaditeljskih veščin - modna muha ali potreba? Sodobni vojaški izzivi 11/številka 4*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
10. Žabkar, A. 2003. *Marsova dediščina: Temelji vojaških ved, 1. knjiga*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

ENERGETSKA TEKMA ZA ARKTIKO

ENERGY RACE FOR THE ARCTIC

Povzetek Arktika je podvržena podnebnim spremembam, ki odkrivajo njen energetski, politični in gospodarski potencial in jo spreminjajo v novi Orient. Energetski viri, ki se skrivajo pod Arktičnim oceanom, lahko podaljšajo življenjsko dobo držav, ki so odvisne od nafte. Brez razvoja držav in tehnologije, ki bi nadomestila svetovno odvisnost in vedno hitrejšo porabo nafte, ostane edina rešitev iskanje novih virov energije. Arktika ponuja možnost, a brez ustrezne vrtalne tehnologije je dostopnost do virov nemogoča. Številna vprašanja ob tem ostajajo odprta. Ali bodo geopolitični interesi krojili prihodnost Arktike in s tem akterjev? Ali so države zmožne rešiti spore miroljubno? Povečana vojaška prisotnost ne kaže na mirno prihodnost, sploh s povečano napetostjo med Rusijo in ZDA.

Ključne besede *Arktika, energetski viri, epikontinentalni pas, ekonomska cona, mednarodno sodelovanje, tehnologija.*

Abstract The Arctic is subjected to climate changes, which are revealing its energy, political and economic potential, and are turning it into the new "Orient". Energy resources hidden beneath the Arctic Ocean can extend the lifespan of the countries dependent on oil. Without further development of countries and the technology to substitute global dependence and the increasingly fast oil consumption, the only solution remaining is the search for new energy resources. The Arctic offers this possibility; however with no adequate drilling technology, the access to resources is impossible. Several questions still remain open in this respect. Will the geopolitical interests shape the future of the Arctic and, consequently, the actors? Are the countries able to resolve conflicts in a peaceful manner? Increased military presence in the Arctic indicates a not so peaceful future, especially due to the increased tensions between Russia and the United States.

Key words *Arctic, energy resources, continental shelf, economic zone, international cooperation, technology*

Uvod Arktika in njeni potenciali

Arktična regija v zadnjih letih predstavlja pomemben geopolitični interes držav, ki iščejo nove vire energije. Z vedno večjo potrebo po novih virih energije, potencialom Arktike (13 % svetovne nafte in 30 % neizkoriščenega plina) ter novimi zemljiškimi zahtevki po arktičnem ozemlju vlada strah pred novimi energetskeimi konflikti. Možnosti novega raziskovanja omogočajo podnebne spremembe, ki topijo arktični led z zaskrbljujočo hitrostjo, in dostop do ozemlja, ki je bil prej prekrit z ledom ter popolnoma nedostopen. Cilj tekmovanja med državami je upanje najdbe novih, neizkoriščenih virov, s katerimi bi si država lahko povečala moč in bogastvo v mednarodnem okolju. Kot sredstvo v tekmovanju so države posegle po porasti vohunske dejavnosti in povečanju vojaške prisotnosti v regiji. Do zdaj je konflikt precej omejen, saj je večina odkritih in dostopnih virov znotraj suverenih območij sosedskih držav, vendar se tveganje konfliktov povečuje sorazmerno s topljenjem ledu, saj so možnosti odkritja na spornih conah vedno verjetnejše. Arktične države, kot so Rusija, Združene države Amerike (ZDA), Norveška, Kanada, Švedska in Danska, želijo uresničevati svoje energetske interese na istih predelih arktičnega ozemlja. Nekateri varnostni analitiki obravnavajo situacijo na Arktiki kot zamrznjeni konflikt (*frozen conflict*), saj je poleg vedno večje skrbi za okoljsko varnost glede višine ledu skupaj z aktualnimi napetostmi med Zahodom in Rusijo (Krim, Sirija itn.) eskalacija mogoča v vsakem trenutku.

Prav zaradi energetskega potenciala postaja arktična regija novo igrišče za geopolitične interese in hkrati ustvarja tekmovanje med interesenti, državami, ki mejijo na regijo. Zmanjševanje zalog energetske virov na globalni ravni je privlačil poglede držav na regijo, ki je na prvi pogled nezanimiva in težko dostopna (75 odstotkov zemlje je neustreznih za bivanje in prekritih z ledenimi formacijami, debelimi do tri metre. Javnost in oblikovalci politik si na neki način še vedno ne priznavajo, kako odvisnost od energentov, na primer nafte in plina, vpliva na potek vsakdanjega življenja in kaj se bo zgodilo, ko bodo trenutna energetska nahajališča izčrpana. Brez ustreznega načrta za zmanjševanje odvisnosti in vlaganja v alternativne vire bodo države in njeni prebivalci v nepredstavljenem položaju, v katerem bodo gospodarstvo, zdravstvo, vojska itn. popolnoma onemogočeni. To je vzrok, zakaj si države gradijo temelje na Arktiki za čas, ko bo podnebje stopilo led ali bo na voljo ustrezna tehnologija, ki bo prebila ledene formacije in bo Arktika lahko izpostavljena kot bogata regija, pripravljena na izkoriščanje bogastva. V zadnjih letih se v medijih pojavljajo napovedi znanstvenikov, ki zaradi podnebnih sprememb napovedujejo talitev arktičnega ledu do leta 2030. Posledice tega bodo razkrile zaloge naravnih virov in povzročile ekološke spremembe, ki bodo lahko katastrofalne za celoten planet. Svetovne ocene naravnih virov lahko razvijejo intenzivnejše politične in vojaške napetosti med državami. Tudi pravne ureditve, s katerimi se regija trenutno upravlja, bodo z obljubo bogastva postale sredstvo subjektivnih interpretacij za doseganje določenih ciljev držav.

1 METODOLOGIJA

Energenti predstavljajo bistvo in pogon sodobnega načina življenja, a so velikokrat prezrti kot grožnja človekovi, nacionalni in mednarodni varnosti. Tema ni visoko uvrščena na dnevnem redu v mednarodnih varnostnih organizacijah, saj je problematika energentov prezrta, dokler ne pride do konkretne grožnje, ko je škoda že storjena in ni več možnosti za rešitev brez posledic. Članek obravnava eno izmed žarišč spora v povezavi z energenti, ki jo predstavlja Arktika. Problematika Arktike je, da jo v mednarodni skupnosti ne obravnavajo kot varnostno vprašanje. Čeprav v regiji še ni bilo resnih sporov, lahko ob izčrpanju trenutnih virov energentov preraste v obsežen mednarodni konflikt.

Razlage problematike se bom lotila z geopolitično teorijo, ki jo v mednarodnih oblikovalci politik odnosih velikokrat prezrejo, a nam omogoča vpogled v skrite interese sodobnih držav. Prav tako se bom kritično lotila branja in analize primarnih in sekundarnih virov ter oblikovala objektivno analizo problematike arktične regije. Najprej se bom osredotočila na vzroke možnega konflikta, akterje, interese in motivacijo. Nato bom obravnavala pravne utemeljitve držav do arktičnega ozemlja in predstavila vsako državo, njene interese na arktičnem ozemlju ter možne konflikte.

Glavni cilji članka so pridobitev odgovorov na vprašanja: Kdo so glavni akterji, ki bi lahko povzročili izbruh konflikta? Ali so možnosti, da se države razdelijo v blokovsko ureditev? Navsezadnje bom skozi celoten članek poskušala predstaviti in v zaključku rešiti možne prihodnje scenarije z odgovorom na hipotezo: »Na podlagi preteklih dogodkov in obljube bogastva v lastništvu arktičnih energentov si bodo države poskušale na silo z vojsko zagotoviti čim večje lastništvo arktičnega ozemlja.« Zaradi gospodarske koristi, ki jo obljublja Arktika, jo lahko označimo kot novi Orient, saj bo omogočala precejšnji dobiček. Hkrati postaja pomembno žarišče konflikta in prihodnjih vojaških operacij.

2 TEORETIČNO IZHODIŠČE ZA PREUČEVANO TEMO

Geopolitika ima močan vpliv na posameznikovo nacionalno in mednarodno varnost ter na blaginjo držav. Pri energentih so države v precepu zaradi njihove neenakomerne porazdelitve po svetu, zato je trgovina ali tekmovanje za energenti del dolgoročnih zgodovinskih in kulturnih odnosov, ki imajo močan vpliv pri eskalaciji konfliktov in geopolitičnih interesov, ki trajno zavezujejo odnose in sodelovanje med vključenimi akterji, saj vzpostavljajo »neprebojno« soodvisnost. Geopolitična teorija nam omogoča razumevanje, kako geografski dejavniki oblikujejo pretekle ali prihodnje konflikte, s čimer se povečuje pomen geografije za politične odločitve oblikovalcev politik. Predvsem poudarja gospodarske, okoljske, diplomatske in varnostne odnose med nacionalnimi državami ter mednarodnimi vladnimi in nevladnimi organizacijami ter vključuje lokacijsko opredelitev nacionalnega ali večnacionalnega ozemlja; opisuje vse karakteristike ozemlja; razpoznavanje nacionalnega ozemlja neke

države od drugih držav; opredelitev kulturne cone ali civilizacije; in oblikovanje ter vplivanje na zgodovinski razvoj držav (Chapman, 2011).

V literaturi se na splošno priznava, da se je izraz geopolitika prvič uporabil leta 1899 v članku revije *Ymer* švedskega politologa Rudolfa Kjellena (1864–1922). Pozneje je Kjellen leta 1905 uporabil nemški izraz *Geopolitik* v nemški reviji *Geographische Zeitschrift*. Geopolitiko je opredelil kot vlogo geografskih dejavnikov pri določanju nacionalnega vedenja. Čeprav je izvajanje geopolitike že dolgo del zunanje politike nacionalnih držav, se je njen vzpon kot znanstvene discipline in formaliziranega vladnega instrumenta pri oblikovanju politike začel komaj v začetku 20. stoletja. Poleg politične povezanosti gre za koncept, ki hkrati vključuje teme, kot so demografska gibanja, gospodarski razvoj, raba zemljišč in distribucija naravnih virov. Glavni poudarki geopolitike vključujejo: države imajo svoje meje, prestolnice, komunikacijske linije, vrednote in kulturo; velikost države in viri določajo njeno moč v mednarodnem okolju; in države so v nenehnem tekmovanju, pri čemer večje države poskušajo neprestano širiti in utrjevati svojo moč (po Chapman, 2011, str. 7).

Največ pozornosti je bila geopolitika deležna po prvi in drugi svetovni vojni ter po letu 1991, ko je Sovjetska zveza (v nadaljevanju SZ) razpadla in se je tako končalo bipolarno obdobje (blokavska razdelitev med ZDA in SZ) hladne vojne. Konec blokavske razdelitve je pospešil tekmo za prostor in interesne sfere v mednarodni skupnosti. S tem se je izraz geopolitike začel izpostavljaliti kot sinonim za tako tekmo v notranji in zunanji politiki nacionalnih držav (Parker, 1997). Opredelitev geopolitike ni enotna in je podvržena posamezni interpretaciji. Pri opredelitvi politologa Rudolfa Kjellena se prostorske značilnosti nanašajo na geografske fizične dejavnike in njihov odnos do politične moči, veliko drugih geopolitičnih mislecev (npr. Foucher, 1946 in de Gaulle, 1890–1970) priznava pomembnost tudi drugih dejavnikov znotraj geopolitike, kot so varnost, obramba, vojska in gospodarstvo. Eden izmed dejavnikov geopolitične strategije je izkoriščanje lastnih geografskih priložnosti in geografske ranljivosti njegovih nasprotnikov (Simoniti v Parker, 1997).

3 ARKTIČNI NARAVNI VIRI

Arktika predstavlja geopolitični interes zaradi odkritih naravnih virov in obljube po odkritju novih virov energentov. Arktični ocean je bil do pred nekaj leti v celoti zajet v led, podnebne spremembe, ki so povzročile njegovo obsežno taljenje, so omogočile dostop za plovbo in hkrati razkrile njegov potencial v bogastvu naravnih in živalskih virov (Chapman, 2011). Zaradi obsežnega in raznolikega interesa je pomembno, da je regija geografsko opredeljena. Za opredelitev Arktike je več definicij. Najenostavnejša definicija je: »/regija, ki leži severno od polarnega kroga ali najsevernejše meje rasti drevesa« (Bailey, 2009, str. 12). Zaradi različnih interesov različnih akterjev tudi definicija regije ni enotna med akterji in je stvar interpretacije. Geografsko arktična regija obsega območje Arktičnega oceana in kopenskih območjih v nekaterih delih Kanade, Finske, Islandije, Norveške, Rusije, Švedske, Danske (z Grenlandijo) in ZDA z Aljasko (Heininen, 2009; U.S. Department of Commerce,

2013). S tem Arktika zaseda okoli 15 milijonov km² polarnega morskega ledu, ki se v poletnih mesecih zmanjša za približno 8 milijonov km². Obstajajo le trije izhodi iz Arktičnega oceana: zahodno od Grenlandije v severnem Atlantiku, skozi ožino med Grenlandijo in Svalbardom in skozi Beringovo ožino med Chukotko in Aljasko (slika 1). Celotna regija je sestavljena iz edinstvenega ekosistema s številnimi vrstami, ki jih ne najdemo nikjer na svetu, in z velikimi zalogami naftnih in mineralnih rezerv, ki pritegujejo zanimanje različnih vlad in korporacij. Prav zato se povečuje pritisk akterjev v razvoju tehnologije, ki bi omogočila dostop do območij bogatih z naravnimi viri (The Pew Charitable Trusts, 2015). Nafta, plin, minerali, gozd in ribe so največji interes v regiji, ki je drugače prekrita z ledom. Glavno vprašanje je: »Ko se arktični led stopi, kdo ima pravico do njenih naravnih virov?« Mejne države so z željo in obljubo po dobičku vstopile v tekmovanje za njeno lastništvo nad čim večjim in bogatim delom zemlje. Trenutna proizvodnja nafte iz Arktične regije je približno desetino celotne svetovne proizvodnje in četrtno zemeljskega plina. Pri tem dominira ruska Arktika z okoli 80 odstotki proizvodnje nafte, sledijo ji Kanada, ZDA (Aljaska) in Norveška. Čeprav je nafta največja obljuba Arktike, ni edina dobrina, za katero tekmujejo države. Poleg neodkritih naftnih in plinskih virov ima Arktika tudi bogata nahajališča niklja, bakra, premoga, zlata, urana, volframa in diamantov, ki se še sploh niso začeli izkopavati zaradi nedostopnosti in visokih razvojnih stroškov. Obsežno območje je dom različnih vrst rastlin in živali. Ribe, kot sta na primer losos in trska, predstavljajo dragocen komercialni ribolov (Keil, 2007). Lastništvo energetskih virov je največji mogoč vir konflikta, vendar ni oziroma ne bo edini vzrok. Prav zaradi vseh naravnih in živalskih virov je arktična regija postala vir mednarodnega tekmovanja. Ocena *Energy Information Administration* (EIA) glede arktičnih energetskih virov je prinesla mešane občutke. Na eni strani je dobra novica, da ima Arktika približno še 22 odstotkov neodkritih naftnih virov in zemeljskega plina, ki temelji na oceni *U.S. Geological Survey* (USGS). Na drugi strani je slaba novica, da osnovni naravni vir na Arktiki predstavlja zemeljski plin, za katerega so prevozni stroški bistveno dražji (Chapman, 2011).

4 KOMU KAJ PRIPADA? PRAVNE UTEMELJITVE

Arktična regija je v zadnjih letih zaradi svojih bogatih naravnih virov in na novo prehodnih plovnih poti postala vir mednarodnega tekmovanja. Nestrinjanje pri razdelitvi ozemlja med sosedske države povečuje eskalacijo konflikta. Zaradi naravnih virov in plovnih poti je potrebna jasna razmejitev meja, ki ne sme biti dosežena z oboroženim konfliktom, temveč z mednarodnim pravom.

»Zakon morja je skupek strukture carin, pogodb in mednarodnih sporazumov, s katerimi vlade vzdržujejo red, produktivnost in miroljubne odnose na morju« (U.S. Department of Commerce, 2013). Arktična regija ni pravno utemeljena na zemlji, saj je skoraj njena celotna struktura sestavljena iz ledu in jo mednarodna skupnost obravnava kot morje. Ker ima regija poseben status, se je treba pri naslavljanju možnih konfliktov obrniti na pravne regulacije in njihovo opredelitev. Zaradi lažjega obravnavanja je v mednarodni skupnosti ta regija obravnavana kot mednarodne

vode, ki omogoča akterjem lažji dostop. Pravne omejitve so pomembne, saj je regija »konfliktna« zaradi obsežnih naravnih virov in nekonvencionalnih terjatev¹ do ozemlja. Pravno vprašanje statusa ledu na Arktiki je pod drobnogledom že več let in čez leta se je pojavilo več vprašanj kot odgovorov. Ampak lahko enačimo Arktični ocean z vsakim drugim oceanom in ga reguliramo pod pomorskim pravom? Pravne vede navadno regulirajo vodo v plinastem in tekočem stanju, Arktika je sestavljena iz ledu. Iz pravnega vidika ga lahko opredeljujemo kot *glasies firma*² ali kot *terra firma-res nullius*³, ki je gledano kot državna last ali kot *liberum-res communis*⁴, s katerim ga nobena država ne bi mogla zavzeti kot državno last. Na koncu jo mednarodna skupnost opredeljuje kot morsko območje z izjemo (Cinelli, 2011, str. 7–8). Ampak če opredelimo ozemlje kot nikogaršnjo zemljo oz. *terra nullius*, ga država lahko okupira, če mednarodno pravo to dopušča. Nadzor in pristojnost nad ozemljem je treba določiti in ju pravno zagovarjati ter obvestiti širšo mednarodno skupnost za preprečitev prihodnjim napetostim (Georgescu, 2010, str. 44–47).

Konvencija Združenih narodov o pomorskem mednarodnem pravu (UNCLOS)⁵ določa pravila, ki urejajo »uporabo« oceanov, morij in njihovih virov. Sestavljen je iz 320 členov in 9 prilog, ki urejajo vse vidike uporabe oceanskega prostora. Arktičnim državam pripada 200 navtičnih milj ali 370 kilometrov (slika 1), gre za ekonomsko cono v Arktičnem oceanu, ki je opredeljena v skladu s 76. členom in je bila razširjena v aneksu II, ki pravi, da lahko države po ratifikaciji konvencije razširijo »/.../ zunanje meje svojega epikontinentalnega pasu zunaj svojih 200 navtičnih milj, /.../ po 10 letih po podpisu konvencije in s podporo znanstvenih in tehničnih podatkov« (UN Convention on the Law of the Sea, člen 4). Pet držav, ki obkroža Arktični ocean – Kanada, Danska, Norveška, Rusija in ZDA – so lahko te zahtevke vložile leta 2013, 2014, 2006 in 2007, medtem ko v ZDA konvencije niso ratificirali in je ne priznavajo. Čeprav jo je Obamova administracija poskušala, do danes še niso zbrali dovolj podpore za njeno ratifikacijo (United Nations, 2013). Izjema v pravilu je 234 člen, ki vsebuje »kanadsko klavzulo«; klavzula je zapisana v osmem poglavju, ki obsega zaledenela območja v zvezi z zaščito in ohranitev morskega okolja in daje državam pravico »/.../ sprejetja in uveljavljanja nepristranskih zakonov in predpisov za preprečevanje, zmanjšanje in nadzorovanje onesnaževanja ladij v zaledenelih območjih v mejah ekonomske cone /.../« (UN Convention on the Law of the Sea, člen 234). Implementacija konvencije je naloga Komisije za meje epikontinentalnega pasu (*Commission on the Limits of the Continental Shelf* – CLCS), ki določa spoštovanje zunanjih meja epikontinentalnega pasu in podaja priporočila za njeno razširitev onkraj 200 navtičnih milj (United Nations, 2013).

¹ Ruska raziskovalna ekspedicija je leta 2007 zapičila rusko zastavo na morsko dno Severnega tečaja in si tako želela prisvojiti njegovo ozemlje.

² Trd led.

³ Trdna zemlja, ki jo je mogoče lastiti.

⁴ Javna domena ali skupna dediščina človeštva.

⁵ Konvencija Združenih narodov o pomorskem mednarodnem pravu (*United Nations Convention on the Law of the Sea* ali *Ustava oceanov*).

Zaradi strateškega pomena arktične regije in sodelovanja več evropskih držav se je Evropska unija (EU) vključila v sodelovanje z evropskimi arktičnimi državami, s podporno vlogo in kot pomoč pri spoprijemanju z izzivi, s katerimi se regija spoprijema pod neposredno grožnjo podnebnih sprememb. Njena podpora tako temelji na treh ciljih: zaščita in ohranjanje Arktike v sožitju z njenim prebivalstvom, spodbujanje trajnostne rabe virov in mednarodno sodelovanje. Hkrati se je arktična politika EU vzpostavila zaradi gospodarske vrednosti, saj je trg EU idealen kandidat za uvoz blaga z Arktike (Council of EU, 2014). Prelomno leto v razvoju arktične varnosti je leto 2007, ki je bilo v luči ruske »invazije« na Arktiko. S podvodnim raziskovanjem so odkrili in zavzeli ozemlje z velikim potencialom nafte, plina in mineralnega bogastva. Mednarodna skupnost je izrazila šok, da si Rusija želi povečati nadvlado v regiji, ki je v navzkrižju z UNCLOS. Posledično so se predstavniki Kanade, Norveške, Danske, Rusije in ZDA zbrali leta 2008 na Grenlandiji in se srečali z namenom določitve mej pod Severnim ledenim morjem. Rezultat srečanja je bil, da so vsi predstavniki podpisali deklaracijo Iluissati⁶. Dogovorili so se glede suverenosti v arktični regiji in kako bodo države v prihodnosti obravnavale učinke in boj proti podnebnih spremembam. V deklaraciji so potrdili, da še vedno ostajajo zavezani mednarodnemu pomorskemu pravu, a hkrati izrazili zastarelост konvencije, ki je bila sprejeta leta 1982. Kljub vsem ukrepom in srečanjem se bo o UNCLOS-u na novo razglabljalo v Varnostnem svetu komaj leta 2020. Prav tako je problem vzpostavitve upravljanja Arktike pod konvencijo, ker ZDA niso ratificirale UNCLOS-a. Vse dokler države ne bodo sprejele odločitev, imajo na področju Arktike skupno odgovornost (Arctic Governance Project, 2015).

Brez mednarodnega sporazuma med državami je na Arktiki mogočih več izbruhov konfliktov (slika 1, str. 98):

1. Lastništvo severozahodnega (SZ) prehoda⁷ (slika 2, str. 98). Čeprav si Kanada že lasti in druge države ne ogrožajo pravnega položaja Kanade nad omenjenim prehodom, bodo lastništvo prepustile Kanadi, le če je ta sposobna zagotoviti varnost prehoda (tihotapljenje ilegalnih substanc, nezakonitih priseljencev in teroristov) in okoljsko varnost. Glavna opozicija je ZDA, ki ne priznava teh vod za interne. Poleg ZDA imajo zahteve po različnih področjih vzdolž prehoda tudi Danska, Norveška in Rusija (Byers, 2013).
2. Lastništvo severovzhodnega (SV) prehoda⁸ (slika 2, str. 98). Čeprav je prehod trenutno pod ruskim nadzorom s presenetljivo malo vmešavanja iz drugih držav, je še vedno potencialno konfliktno območje zaradi drugih ruskih zahtevkov. Severna morska pot (angl. *Northern Sea Route*), kot jo imenujejo Rusi, je prihodnost mednarodne trgovinske poti. Pot skozi ta prehod bi zmanjšala razdaljo in stroške prevoza med Šanghajem in Hamburgom na le 14.000 km v primerjavi s potjo prek Sueškega prekopa, ki je dolga 20.000 km (Evers, 2013).

⁶ 28. maja 2008 so jo sprejele arktične obalne države (ZDA, Rusija, Kanada, Norveška in Danska).

⁷ Prehod povezuje Atlantski in Tihi ocean prek Arktičnega oceana vzdolž severne obale Severne Amerike skozi različne poti v kanadskem arktičnem arhipelagu.

⁸ Arktična ladijska pot povezuje Atlantski in Tihi ocean, ki prečka Arktični ocean po obalah Rusije in Norveške. Njegovo izkoriščanje se je začelo komaj poleti leta 2005, ko so podnebne spremembe povzročile prvo večjo otoplitev in topitev ledu na Arktiki.

3. Povezovanje ZDA z drugimi državami v okviru arktičnega sveta⁹, da bi zadržale rusko osvajanje Arktike.
4. Lomosov hrbet, spor med Rusijo, Kanado in Dansko. Zahtevke po lastništvu podvodnega grebena je v epikontinentalnem zahtevku Danske in Rusije.
5. Otoki Hans, spor med Kanado in Dansko. Gre za ozemlje, ki ne kaže nobene posebnosti v smislu naravnih virov ali strateške pomembnosti.
6. Morje Beaufort, spor med Kanado in ZDA zaradi dogovora o morski meji.
7. Zahtevke Danske za lastništvo severnega tečaja. Prekriva se s kanadskim in ruskim zahtevkom.

Eskalacija problema se je v mednarodni skupnosti izpostavila zaradi ruskega »incidenta« leta 2007 in izpostavitve *cryopolitics*¹⁰, pri čemer lahko politika moči vodi v novo hladno vojno. Pravni vidik se lahko upre negotovosti in vzpostavi diplomatska pogajanja, kajti najbolj pomembne rezerve virov so znotraj teritorialnih vod obalnih držav Arktike. Trenutno raziskave, ki bi določile, kaj se skriva v morskem dnu na območjih, na kateri se interesi držav prekrivajo, še niso mogoče, saj bo s trenutnim tehnološkim napredkom zaradi operativne zahtevnosti in potrebnih financ trajalo še desetletja, preden bodo te vode komercialno uporabne. Zaradi hitrejšega napredka se bodo države lotile mednarodnega javno-zasebnega sodelovanja, ki lahko zniža verjetnost meddržavnih sporov zaradi negativnega vpliva na komercialne dejavnosti. Zgodovinsko gledano lahko pravni vidik s sporazumi obdrži mir v regiji. V preteklosti smo že bili priča pogajanja med SZ, pozneje Rusijo, in Norveško za mejo na Barentsovem morju, kjer so po 40 letih konflikt rešili sporazumno in miroljubno. Tudi v času hladne vojne sta državi vzpostavili sporazum o ribolovu, prav tako na spornem območju med državama. Trenutno lahko zaostanki pri stališčih, ki čakajo na obravnavo v CLCS, trajajo do leta 2020, a na srečo ne pomenijo večje možnosti konfliktov (Koivurova, Kapyła in Mikkola, 2015). Kljub temu v arktični regiji poteka energetska tekma, v kateri je eskalacija konflikta, kot nam dokazujejo zgodovinski dogodki, zelo verjetna.

5 ŽARIŠČA KONFLIKTOV V ARKTIČNI REGIJI

Vsaka država ima drugačno zgodovinsko ozadje pri vpletanju v arktično regijo, zato ima tudi vsaka država drugačen pristop do današnjih teritorialnih, ekonomskih in varnostnih interesov. Na zunaj je videti, kot da nobena država nima večje prednosti v arktični tekmi, toda nekatere države so si zagotovile hitrejši start.

⁹ Ustanovljen je bil leta 1996 z Ottavsko deklaracijo. Svet si prizadeva za spodbujanje sodelovanja in posvetovanje med državami članicami, s posebnim poudarkom na vprašanih trajnostnega razvoja, varstva okolja in ljudi. Članice so ZDA, Rusija, Danska, Švedska, Kanada, Finska, Islandija in Norveška. Leta 2013 so se jim še pridružile Kitajska, Japonska, Indija, Italija, Singapur in Južna Koreja.

¹⁰ Tekmovanje med državami za obvladanje nastajajočih naravnih virov in ozemlja s taljenjem na področjih, kot je Arktična regija ali Antarktika.

5.1 Združene države Amerike

ZDA kot svetovna velesila zgodovinsko gledano niso bile prisotne na Arktiki. Njihovo ozemlje v regiji je opredeljeno kot območje nad arktičnim krogom in obsega sever Aljaske in dele morij Beaufor in Chukchi. Ne morejo se enačiti s Kanado in Rusijo, ki uporabljata Arktiko kot temelj nacionalne identitete, kar ZDA ni bilo treba. Večinoma so jo uporabljale le kot del zagotovitve nacionalne varnosti pred oboroženimi napadi. Tako so ZDA v drugi svetovni uporabljale arktične poti po morju in zraku za dostavo potrebnih sredstev na sovjetsko fronto ter posledično za obrambo pred napadom Japonske. Na pobudo predsednika Eisenhowerja so med hladno vojno zgradili tudi opozorilni sistem in nadzor pred zračnim napadom z vključenimi kontinentalnimi obrambnimi radarji (po Conley, 2012, str. 18). A kljub temu so ZDA s poznim startom in zavrnitvijo ratifikacije UNCLOS-a slabo pripravljene na Kanado, Rusijo, Dansko, Islandijo, Norveško, Švedsko in Finsko, ki so že vse dobro pripravljene na zahtevek dela arktičnega ozemlja z različnimi nacionalnimi strategijami in pravnimi utemeljitvami. Njihovi interesi so se komaj jasneje začeli pojavljati, ko je *National Security Council* (2009) sprejel Nacionalno varnostno predsedniško direktivo (*National Security Presidential Directives – NSPD*) št. 66, v kateri je navedeno, da so »Združene države Amerike arktični narod z različnimi in prepričljivimi interesi v regiji« (NSPD, 2009, II). V njej so opredeljeni najbolj pereči varnostni interesi ter obravnava upravljanje, znanstveno sodelovanje, okoljska vprašanja, meje in gospodarski razvoj. Njen glavni namen so »razvoj večje zmogljivosti in zaščita državnega zračnega prostora, zemlje in morskih mej v arktični regiji /.../ ter ohranitev mobilnosti ameriške vojske in civilnih plovil po vsej arktični regiji /.../« (NSPD, 66. člen). Ker arktično ozemlje predstavlja del varovanja pred raketnimi napadi, so njeni interesi tudi v namestitvi raketnih obramb in zgodnjega opozarjanja (NSPD, 2009, II). Leta 2013 je ameriško ministrstvo za obrambo v svoje strateške dokumente vključilo ameriške interese v regiji, ki se nanašajo na sedanja in prihodnja dogajanja na Arktiki. Zaradi novih izzivov in priložnosti, ki jih regija ponuja, so hkrati sprejeli nacionalno strategijo za arktično regijo, ki opredeljuje in povzema ameriške interese nacionalne varnosti, katero prizadevanje je odgovorno upravljanje regije in krepitev mednarodnega sodelovanja (United States Government, 2013).

ZDA imajo tri glavne interese na Arktiki. Prvi so teritorialni interesi, katerih uresničitev je težka zaradi nepriznanja UNCLOS-a. Čeprav je UNCLOS v ZDA zdaj priznan kot kodifikacija mednarodnega prava, brez ratifikacije nimajo pravne osnove, ki bi preučila in zaščitila njihove ozemeljske pravice in zahteve po epikontinentalnemu pasu Aljaske. Prvi teritorialni interes je ob obali Kanade in drugi vzdolž obale Rusije (slika 2). Gre za prehoda, ki predstavljata bližnjico za trgovino z Daljnim vzhodom in tako postajata resen konkurent Panamskemu in Sueškemu prekopu. Nesoglasje pomeni želja ZDA, da prehoda spadata pod mednarodne vode, Rusija in Kanada pa se borita za obravnavo teh prehodov kot teritorialne vode, s čimer bi imeli nad njima suverene pravice (Carlson in drugi, 2009, str. 34–38). Teritorialni interesi se prekrivajo z gospodarskimi (nova najdišča nafte in zemeljskega plina), saj so ZDA močno odvisne od uvoza nafte, ki ga želi Obamova administracija zmanjšati za

tretjino do leta 2025. Rezerve, ki jih skriva Arktika, pomenijo rešitev za ameriško naftno porabo in energetska odvisnost od Bližnjega vzhoda. Trenutno črpanje iz aljaških naftnih vrtin pokriva 17 odstotkov celotne ameriške porabe (Keil, 2011). Poleg nafte in zemeljskega plina je Arktika polna zaloga niklja, železove rude in drugih redkih zemeljskih mineralov. Za ZDA je rudarstvo zelo pomembno, saj je Aljaska znana po rudniku premoga in cinka, imenovanega »red dog« (10 odstotkov svetovnega cinka). Tretji so varnostni interesi in izzivi, s katerimi se bo Arktika spoprijela v prihodnosti, kot so podnebne spremembe, piratstvo, terorizem, zaščita meja in odzivi na nesreče (po Conley in drugi, 2012, str. 1). Varnostni interesi so opredeljeni v nacionalni predsedniški direktivi in vključujejo mehanizme zgodnjega odkrivanja groženj, strateško odvratanje, prisotnost mornarice in obalne straže ter svobodo plovbe in preleta. Znotraj domovinske varnosti sta pomembni zaščita pred terorističnimi napadi in ublažitev sovražnih dejanj, ki povečujejo ranljivost ZDA na Arktiki (po Conley in drugi 2012, str. 20). Kot ugotavlja Conley, je perspektiva za obrambo pred raketnimi napadi prednostna naloga na področju varnosti za ZDA. Cilj je razviti celovit in večplasten sistem obrambe pred balističnimi izstrelki na arktičnem ozemlju (vojaške letalske baze: *Fort Greely* in *Fort Clear* in *Thule Air Base* na Grenlandiji) (po Conley, 2012, str. 20–23).

5.2 Rusija

Rusija je eden izmed najpomembnejših in zavzetih akterjev na Arktiki. To je tudi zaradi dejstva, da večina prebivalcev Arktike živi v arktični Rusiji in ima največjo površino v tej regiji – skoraj polovico ozemlja nad polarnim krogom. Območje v celoti ali delno vključuje ozemlja Republike Saha (Jakutija), provinci Murmansk in Arkhangelsk, ozemlje Krasnoyarsk, Nenci, Jamal-Nenets in avtonomno okrožje Chukchi. Pomen Arktike za Rusijo se razteza na geopolitično (edini zanesljivi dostop do morja), gospodarsko (naravni viri in logistično gre za najhitrejši prevoz blaga) ter varnostno področje. Rusija je prvi arktični narod, ki je oddal zahtevek za razširitev epikontinentalnega pasu za 1,2 milijona km², vključno s severnim tečajem, ki ga je CLCS zavrnil (oddali prehitro). Kljub temu ga je leta 2001 znova vložila in v zahtevku, če bi ga odobrili, pridobila skoraj polovico Arktičnega oceana, vključno s severnim tečajem. CLCS predloga ni zavrnil, vendar ga tudi niso sprejeli. Rusija tako s svojo ambicioznostjo želi prevlado nad Arktiko, zaradi česar je tudi v sporu z nekaterimi sosedi arktične regije. Dva glavna ozemeljska spora sta za Lomonosov hrbet in severni tečaj (slika 1) (Benitah, 2007).

Zaradi Lomonosovega hrbita je Rusija v sporu s Kanado in Kraljevino Dansko. Leta 2007 je Rusija poskušala dokazati svoje trditve z raziskovalno odpravo in nalogo, da zbere vzorce vode in usedline. Hkrati so posadili tudi rusko zastavo za potrditev pravic do morskega dna pod severnim tečajem. Vzorce so predali CLCS kot dokaz, da Lomonosov hrbet spada v njihovo razširitev epikontinentalnega pasu. Spor o Lomonosovem hrbitu z njegovim energetske potencialom in izrazito geografsko lego bi lahko v prihodnosti sprožil oborožene konflikte (Rozzof, 2009). Lomonosov hrbet se šteje za območje največjih energetskih virov in v tem smislu najpomembnejšo in najbolj nevarno območje v arktični regiji. Po mnenju nekaterih

analitikov je spor težnja po reinkarnaciji imperialističnega razmišljanja ter dodaten znak vračanja geopolitičnega dejavnika pri načrtovanju in izvajanju zunanje politike (Filipović, 2010).

Interesi, cilji in ukrepi so zapisani v ruski strategiji Državna politika Ruske federacije na arktičnem območju do leta 2020 in nadaljnji obeti in jo je nekdanji predsednik Dimitrij Medvedjev sprejel leta 2008, vendar nam ne razkrije njenih namenov, temveč samo predstavi splošne smernice za njeno politiko v regiji. Kaže, da se bo Rusija lotila ugotavljanja problemov in približevanja na Arktiki iz vseh smeri. Čeprav priznava dvostransko in večstransko sodelovanje z drugimi arktičnimi državami, se na področju vojaške varnosti pripravljajo na ugoden operativen režim in vodenje potencialnih spopadov (Ruska federacija, 2009). Vojaška strategija Rusije za Arktiko je ena izmed najbolj kritičnih za prihodnost, vendar pa je le površno razložena. Gre za varovanje nacionalnih interesov pod različnimi pogoji vojaškega in političnega položaja in pomembnost ohranjanja potencialnega in potrebnega boja. Po mnenju ruskih oblasti ne gre za varovanje mej, temveč je primarni cilj vojaških priprav boj proti nezakonitim dejavnostim na morju, kot so terorizem, tihotapljenje, nezakonito priseljevanje in netrajnostna raba vodnih bioloških virov (Zysk, 2009). Nazadnje je omenjena potreba po ohranitvi miru in sodelovanja ter poudarek na mednarodnem sodelovanju. Lahko bi rekli, da ta del strategije kaže protislovje – identifikacijo Arktike kot območja miru in sodelovanja ter hkrati področja vojaške varnosti (Heininen, 2012). Zaradi konfliktnih situacij je vloga Rusije v arktični regiji še vedno gledana z vojaške perspektive. Rezultat ruske arktične politike je povečana okrepitev mednarodne skupnosti na vojaško varnost. Na Rusijo se gleda kot na nepredvidljivega akterja, in čeprav sta mir in sodelovanje prisotna v ruski retoriki, kakršen koli namig na vojsko in njeno pristnost sproži mednarodna ugibanja o regijski militarizaciji v regiji (Zysk, 2009). Mednarodna skupnost je trenutno na precepu in njen odziv na rusko arktično politiko bo odločila o prihodnosti Arktike. Ruska arktična politika dokazuje spreminjajoči se geopolitični položaj na severu, s katerim hkrati poskušajo stabilizirati gospodarstvo v državi. Stabilizacija gospodarstva pomeni več korakov, ki bodo vodili Rusijo k ponovni pridobitvi vloge glavne regionalne moči in svetovnega energetskega akterja (Heininen, 2012).

5.3 Kanada

Med regionalnimi akterji ima Kanada najdaljšo obalo, ki meji na Arktiko. Njeno ozemlje se razširi do zemljepisne širine 84° N in je najsevernejše naselje na svetu. Kanadske sile so naseljene v bazi Alert (82° N), ki leži na otoku Ellesmere. Z velikim arktičnim arhipelagom, ki meji na Grenlandijo (Dansko) in Aljasko (ZDA), ima država na obeh mejah nerešene spore (slika 1). Na vzhodu je vzrok spora otok Hans v središču kanala Kennedy, na zahodu pa zaradi morja Beaufort in severozahodnega prehoda. Zaradi krčenja polarnih ledenikov se za Kanado odpirajo nove gospodarske priložnosti, zato želi čim hitrejšo rešitev sporov (Mackrael, 2012).

Z Dansko sta bili v sporu zaradi morja Lincoln, ki leži severno od Grenlandije in otoka Ellesmere. Čeprav sta se že leta 1973 dogovarjali o pomorski meji med

ozemljema, nista vključili morja Lincoln, za katerega sta dosegli dogovor komaj leta 2012; morska meja obsega enako razdaljo od obale Kanada in Danske. Na jugu morja Lincoln v kanalu Kennedy je za 1,3 km² otokov – otoki Hans, ki nimajo nobenega znanega ekonomskega pomena. Kljub temu nobeno pogajanje iz let 1973 in 2012 ni prineslo rešitve, domnevno zato, ker nobena država ne želi popustiti v strahu ogrožitve drugih arktičnih terjatev. Obe vladi tako pospešeno iščeta sprejemljivo rešitev, od katere je ena, da se otok razdeli po sredini (Mackrael, 2012). Drugi spor je z ZDA zaradi morja Beaufort, ki leži severno od Aljaske in Kanade. Državi se ne moreta dogovoriti o morski meji, saj si obe drugače razlagata sestavo meje: ZDA po načelu ekvidistance, Kanada pa se nanaša na pogodbo iz Sankt Peterburga med Rusijo in Veliko Britanijo iz leta 1825, ki določa mejo po 141. poldnevniku. Območje ima velik gospodarski pomen za oba akterja, saj pod morskim dnom ležita naftno polje in zemeljski plin. Ker ZDA ni ratificirala UNCLOS-a, je Kanada v boljšem položaju, saj lahko vloži zahtevek za podaljšanje ekonomske cone. Kljub temu je vprašanje, ali bodo ZN odobrili kanadski zahtevek zaradi vloge ZDA v OZN (Mackrael, 2012). Tretji spor z ZDA je zaradi severozahodnega prehoda in njegovega nadzora. Kanada trdi, da je prehod v njihovih teritorialnih vodah, s čimer bi plovila morala imeti potrebna dovoljenja obalne straže za tranzit (Byers, 2013). Druge države, predvsem ZDA, pa želijo in trdijo, da je območje del mednarodnih vod in da imajo »tuje ladje pravico do tranzitnega prehoda skozi ožine, ki presega pravico do prehoda v rednih teritorialnih vodah. Tako imajo pravico do tranzitnega prehoda tujih ladij skozi ožino brez dovoljenja obalne straže« (Byers, 2013). Kanadska vlada vidi dve možni rešitvi za rešitev spora: da pridobi ameriško podporo za priznanje prehoda kot dela kanadskih teritorialnih vod in jim ponudi izključno pravico do prostega prehoda za vojaške ladje in trgovske ladje; ali skupno upravljanje prehoda s podpisom dvostranskega sporazuma. Z drugo rešitvijo bi Kanada izgubila del suverenosti in dohodka (Lytvynenko, 2011, str. 12–13).

Kanada je od leta 2009 sprejela tri strateške dokumente o svojem položaju na Arktiki, ki so bili v veliki meri sestavljeni zaradi ruske odprave leta 2007. Leto 2007 je pospešilo željo po potrditvi statusa severnega naroda in suverenosti v arktični zunanji politiki. Način, kako to doseči, so prevzeli od Rusije in krepijo svojo vojaško prisotnost (Heininen, 2012, str. 13–17). Vojaška prisotnost je privedla do vojaških vaj na severnih ozemljih in prikaza nacionalne suverenosti in moči (po Lytvynenko, 2011, str. 10).

5.4 Položaj evropskih držav

Danska, Islandija, Norveška, Finska in Švedska so evropske države, ki tekmujejo za svoj del arktičnega ozemlja. Pri evropskih državah ne gre toliko za prikaz politične moči kot gospodarske koristi, ki jih prinaša lastništvo dela arktičnega ozemlja.

5.4.1 Danska

Danska ne leži v Arktičnem oceanu, a ima kljub temu interes v regiji, saj so deli danskega ozemlja tudi Ferski otoki in Grenlandija, ki so med Arktiko in Atlantskim

oceanom, vzhodno od kanadskega arktičnega arhipelaga. To daje Danski mesto med arktičnimi akterji in jo vključuje med številne spore za ozemlje. Poleg že omenjenega spora s Kanado za morje Lincoln in otoke Hans je Danska leta 2004 podala zahtevek za lastništvo severnega tečaja (slika 1). V zahtevku trdijo, da je severni tečaj geološki del Grenlandije, s čimer spada pod upravljanje Danske. Tako bi postali tudi lastniki nedoločene količine nafte in zemeljskega plina. Grenlandija naj bi bila povezana s severnim tečajem z več kot 1240 km podvodnega gorovja, Lomonosovim hrbtom (spor z Rusijo). Formalni zahtevek še ni bil podan, počakali bodo, dokler raziskave ne bodo dokončane. Zanimivo je, da je Kanada prvič zahtevala lastništvo nad severnim tečajem v 50. letih. Mednarodno sodišče je razsodilo, da bo Kanada lastnica, če nobeden v 100 letih ne bo vložil zahtevka za njeno lastništvo (Coman, 2004).

Strategija Kraljevine Danske za Arktiko 2011–2020 podpira enakovrednost med podpisnicami strategije, torej Danske, Grenlandije in Ferskih otokov, ki poskušajo na novo opredeliti svoj globalni položaj. Štiri prednostna področja so zagotovitev večje pomorske varnosti in uveljavitev suverenosti in nadzora; izkoriščanje mineralnih surovin in uporaba obnovljivih virov energije ter ohranitev vodilne vloge v arktičnih raziskavah; pridobivanje znanja o podnebni spremembi; in krepitev sodelovanja v Arktičnem svetu. Strategija poudarja pomen nacionalne varnosti in suverenosti, vendar poudarja tudi pomen Nata in drugih mednarodnih sodelovanj (Heininen, 2012, str. 17–22).

5.4.2 Islandija

Islandija je najmanj opazna država brez mejnih sporov in na prvi pogled brez večje ambicioznosti v arktični regiji. Brez svoje vojske (razen obalne straže) je bila do leta 2006 za svojo nacionalno varnost v celoti odvisna od ameriške vojske. Ko se je ameriška vojska umaknila, je zahtevo po obrambi nadomestil Nato, katere članica je Islandija. Tako je Islandija edina država, ki ne uveljavlja suverenosti z dodatnimi vojaškimi četami v arktični regiji. Ribištvo kot glavna industrijska panoga je edini večji interes. S taljenjem ledu je njen geografski položaj odprt za nove okoliščine, v katerih bi Islandija lahko igrala veliko vlogo v pomorskem prometu (Heininen, 2012, str. 30–33).

5.4.3 Norveška

Norveška je z arktično obalo in neposrednim dostopom do morja poseben primer med evropskimi arktičnimi državami. Trenutno nadzoruje le območje v ekonomski coni, ki vključuje ribolovni območji v okolici Svalbarda in Jan Mayena, a je zaradi potenciala svoje ekonomske cone že dvakrat zavrnila članstvo v EU, saj je noče deliti s članicami EU. Svojo uradno predložitvev za razširitev meje epikontinentalnega pasu je podala leta 2006 in se razteza na tri območja: Loop Hole v Baretsovem morju, bazen Nansen in Banana Hole (po Isted, 2009, str. 360). Pozneje je komisija ugotovila, da se zahtevka Norveške in Rusije nad delom v Barentsovem morju prekrivata. Prekrivajoči se zahtevek sta državi rešili z diplomatskim pogajanjem, ki je privedlo do mirne rešitve. Rusija in Norveška že desetletja urejata svoje spore diplomatsko,

na primer s sporazumom iz leta 1976, ki ureja ribolov v Barentsovem morju, in z ustanovitvijo skupne komisije za ribištvo. Sodelujeta tudi na raziskovalnem področju (Norveška sama porabi okoli 200 milijonov dolarjev), njuno sodelovanje pa temelji na okoljskih vprašanjih in posledicah podnebnih sprememb v arktični regiji in na potencialnih virih za vrtanje nafte (Honneland, 2007, str. 9). Zato je izbruh med Norveško in Rusijo malo verjeten, saj s sodelovanjem pleteta soodvisnost na območju Arktike.

5.4.4 Švedska

Tudi Švedska aktivno sodeluje v večstranskem ali dvostranskem procesu v regiji. Leta 2011 je švedska vlada sprejela strateški dokument, v katerem opredeljuje glavne interese in uradno politiko države na Arktiki. V njem je zapisala, da bo kljub velikim potencialom za gospodarske priložnosti regija soočena s številnimi izzivi, ki so večinoma povezani s podnebnimi spremembami. Zaradi večjega vpliva se je Švedska lotila aktivne vloge pri oblikovanju arktične politike EU in je skupaj s Finsko most med EU in arktično regijo. Čeprav sama nima neposrednega dostopa do Arktičnega oceana, se država vključuje v sodelovanje z drugimi državami kot ponudnik storitev – znanje o lomljenju ledu. Prav tako so njene podnebne in okoljske raziskave imele ogromen znanstveni vpliv pri razumevanju podnebnih sprememb v regiji in po svetu. Prilagajanje na podnebne spremembe zahteva dobro znanje o njihovih učinkih, ne samo o bioloških in tehničnih, temveč tudi na skupnosti in na ljudi. Vse to jim pomaga pri uresničevanju interesov, ki se delijo na politične, gospodarske in varnostne. Gospodarski interesi so opredeljeni kot širjenje gospodarskega sodelovanja in možnosti. Politični interesi so, da je treba vsa morebitna vprašanja in konflikte reševati na mednarodni platformi in jih mirno rešiti. Varnostni interesi so opredeljeni v smislu, da želi, da regija ostane z nizkim tveganjem za izbruh konfliktov. Vendar pa so okoljska vprašanja pomembna tudi kot potencialni problem varnosti, ki jih podnebne spremembe neizogibno prinašajo (Government Offices of Sweden, 2011).

5.4.5 Finska

Podobno kot Švedska je tudi Finska brez neposrednega dostopa do Arktičnega oceana. Kljub temu ima politične, gospodarske in varnostne interese v regiji, pri čemer sta primarna interesa gospodarstvo in okolje. Od leta 1990 je Finska dejavna v okoljskih zadevah, predvsem glede onesnaževanja okolja Arktike, ki prihajajo iz Murmanska v Rusiji. Stara sovjetska tehnologija ima slab vpliv na okolje in Finska kot njena soseda je začela več platform za obravnavo varstva okolja na Arktiki. Kljub veliko uspešnih pobud v regiji Finska ni nikoli pokazala interesa, niti ni bila dejavna v mednarodnem arktičnem sodelovanju. Njena strategija za Arktiko, ki je izšla leta 2010, se osredotoča na štiri točke: okolje, gospodarske dejavnosti in prenos znanja, infrastruktura in promet ter avtohtono ljudstvo. Finska kakor tudi Švedska je del EU in s tem obe državi podpirata Arktično politiko EU in se zavzemata za vključitev EU kot članici opazovalki v Arktičnem svetu. Finski cilji so opozoriti na posebne značilnosti in možna tveganja, povezana s podnebnimi spremembami, ter

se ponuditi kot ponudnik storitev – prometne poti in infrastruktura. Finska se zaveda svoje omejene moči in možnosti, zato skupaj s Švedsko želi, da bi EU prevzela bolj aktivno vlogo v institucijah Arktičnega sveta in političnih vprašanjih v arktični regiji kot močnejši akter in bi se zavzemala za finske interese v mednarodni areni (Government of Finland, 2013).

Sklep Ameriški oblikovalci politik so že pred leti predstavili svet kot veliko šahovnico, ki je razdeljena na štiri regije, in sicer na Rusijo, Evropo, Bližnji vzhod in Azijo, peti del pa je postala Arktika. Ali je to dobro ali slabo za mednarodno skupnost, še ni določeno. Trenutno je izbruh konflikta še omejen, saj otežena dostopnost do regije preprečuje raziskave, ki bi objektivno ocenile energetske zaloge. Kljub temu države, kot je Rusija, razmišljajo za prihodnost (»incident« leta 2007), saj bi predčasna zagotovitev ozemlja in poznejša najdba energentov omogočili državi gospodarsko prednost in politično moč v mednarodni skupnosti in na mednarodnem energetske trgu. Čeprav države trenutno delujejo skozi mednarodni pravni okvir političnih in gospodarskih povezav, sodelovanja ter zgodovinskih zahtevkov, to ne zmanjšuje povečanja vojaške prisotnosti v regiji. Kanada, Danska, Norveška, Rusija in ZDA povečujejo zračne, morske in kopenske zmogljivosti in napovedujejo še dodatno povečanje. Vse so oborožene s plovili, letali in orožjem, s katerimi bodo, če bo treba, branile svojo suverenost in interese. To ne pomeni, da so države edini akterji v regiji, temveč predstavljajo glavne mogoče pobudnike izbruha konfliktov. Na podlagi aktualnih podatkov, strategij in zgodovinskih zahtevkov se bo prihodnji razvoj delil na tri kategorije: mednarodni odnosi, vprašanje mednarodnega prava in varnost, ki se med seboj prepletajo na mednarodni platformi. Sodelovanje med državami in razvoj kooperativnega modela varnosti v arktični regiji bo nemogoč, če bodo ZDA še naprej pritiskale na Rusijo in prepričevale države članice Arktičnega sveta in članice Nata, delovanja proti njej. Če se bo razvila politika »zadrževanja« (angl. *containment policy*),¹¹ je mogoče, da bo Rusija odgovorila z agresijo. Državi sta bili v vseh konfliktih v zgodovini nasprotnega mnenja, kar povečuje možnost, da se bo ob izbruhu konflikta ponovno uvedla blokovna razdelitev. Ob tem izidu si bosta državi, skupaj z zavezniki, poskušali zagotoviti čim večji del ozemlja, bogatega z energenti, in si tako zagotoviti čim večjo gospodarsko in politično moč za naslednje stoletje. Že zdaj je opazno, da so geopolitični interesi postali znova velik del zunanje politike držav, ki se izražajo pasivno – ZDA poskuša uresničiti svoje interese s pomočjo partnerjev ali aktivno – Rusija ima neposreden, neomajen in celo agresiven pristop. Rusija je edina država, ki »igra svojo igro« (izzivalni manevri), a brez potrebne tehnologije za nadaljnje raziskave. Verjetno se bo odločila za sodelovanje z drugimi arktičnimi državami, ki imajo potrebno znanje za vrtanje v globokih vodah in v hladnih razmerah, česar ruskim raziskovalnim centrom zelo primanjkuje. Kljub ruski potrebi po sodelovanju se lahko ob povečanem pritisku ZDA na njenih mejah (Natova prisotnost) odloči za terjatev ozemlja s pomočjo vojske, brez njenega sodelovanja na mednarodni platformi, s povečano militarizacijo regije, novimi viri napetosti ter dolgoročno nestabilnost

¹¹ *Strateška zunanja politika, ki so jo ZDA izvajale v poznih 40. letih in v začetku leta 1950, da bi preprečili ekspanzivno politiko Sovjetske zveze.*

arktične regije. Čeprav ruska dejanja s povečano militarizacijo niso pozitivna poteza za prihodnost, pa ni edina država, ki je povečala svojo vojaško moč v regiji, sledita ji Kanada in Danska. Kanadska strategija je vzpostaviti vojaški center za usposabljanje na tem območju in povečati svojo prisotnost na morju. Kot Rusija se tudi Kanada pripravlja na poslabšanje odnosov med državami in boj za ozemlje. Predvsem jo skrbi poslabšanje odnosov z Rusijo zaradi Lomonosovega hrbta in z ZDA zaradi otokov Hans ter severozahodnega prehoda. Evropski regionalni akterji Danska, Islandija, Norveška, Švedska in Finska si večinoma želijo mirno, varno in zanesljivo Arktiko. Svoje interese želijo uresničevati s sodelovanjem z velesilama in skozi visoko razvita tehnološka podjetja, ki imajo sposobnost, da prodrejo do naravnih virov. Eno takih podjetij je naftna družba Statoil (Norveška), ki ima edina na svetu vzpostavljen proizvodni obrat za črpanje zemeljskega plina nad arktičnim krogom. Prav tako imajo Norveška, Švedska in Finska rešena vsa večja odprta vprašanja in prejšnje mejne težave z Rusijo. Kljub temu ne podpirajo militarizacije v regiji, temveč reševanje odprtih vprašanj pravno in s sodelovanjem v Arktičnem svetu, kar bi moralo postati primarno pravilo za reševanje vseh problemov, vključno z varnostnimi vprašanji. Danska je edina med evropskimi državami, ki ima v svoji strategiji tudi cilje za vidno vojaško prisotnost, s poudarkom na pomembnosti dolgoročnega političnega dogovora o obrambi (analiza oboroženih sil in njihove prihodnje naloge na Arktiki). Islandija je edina država, ki je skoraj v celoti odvisna od njenega sodelovanja z drugimi akterji v regiji.

Na podlagi vseh pridobljenih podatkov postavljene hipoteze: »Na podlagi preteklih dogodkov in obljube bogastva v lastništvu arktičnih energentov si bodo države poskušale na silo, z vojsko, zagotoviti čim večje lastništvo arktičnega ozemlja«, še ni mogoče objektivno potrditi ali ovreči. Izhodišče je odnos med Rusijo in ZDA, pri čemer nam pretekli dogodki ne prikazujejo pozitivnega izida (npr. hladna vojna). Prav tako se pojavlja ovira, ko želimo ovreči hipotezo: preoblikovanje moči v mednarodni skupnosti. Predvsem Rusija si želi povrniti vojaško in energetska moč, ki jo je doživela z upadom geopolitične moči leta 1991 ob razpadu SZ. Potrditev moči v mednarodnih in evrazijskih geopolitičnih zadevah si poskuša zagotoviti predvsem z energenti: vedno večji izvoz energentov v evropske države, da se tako vpliva na tuje gospodarske politike. Energetska tekma za Arktiko je le naslednji evolucijski korak od tekme za pristanek na Luno ali oboroževalne tekme. Zaradi analiz, da se energetska poraba povečuje, medtem ko se zaloge zmanjšujejo, je odkritje novih virov nafte urgentno. Arktika predstavlja vir, ki si ga je mogoče razdeliti in v »miru izkoriščati«. Toda da si države zagotovijo del arktičnega ozemlja, morajo izkoristiti vso pravno podlago ter hitrost in prebrisanost pri njenem zavzetju. Brez razvoja tehnologije za vrtnanje je na Arktiki zagotovljeno sodelovanje med akterji, ko bo tehnologija dostopna in brez rešitve sporov na omenjenih območjih, pa bo militarizacija prišla do večje izrazitosti. Hkrati pa se morajo države tudi zavedati vprašanja okoljske varnosti, ki navsezadnje lahko ogrozi vsa njihova prizadevanja. Ali cilj presega sredstva za njeno uresničitev? Odgovor na to vprašanje bomo dobili čez nekaj let.

Literatura

1. *Arctic Governance Project*. 2015. <http://www.arcticgovernance.org/>, 4. 11. 2015.
2. Bailey, J. 2009. *The Facts on File Dictionary of Ecology and the Environment*. Infobase Publishing: New York. https://books.google.si/books?id=77L1O7hefV0C&dq=the+facts+on+file+dictionary+of+ecology+and+the+environment&hl=sl&source=gbs_navlinks_s, 4. 11. 2015.
3. Benitah, M. 2007. *Russia's Claim in the Arctic and the Vexing Issue of Ridges in UNCLOS*. V *American Society of International Law* 11–27. <http://www.asil.org/insights/volume/11/issue/27/russias-claim-arctic-and-vexing-issue-ridges-unclos>, 4. 11. 2015.
4. Byers, M. 2013. *Canada's Arctic nightmare just came true: The Northwest Passage is commercial*. *Globe and Mail*: Toronto. <http://www.theglobeandmail.com/globe-debate/canadas-arctic-nightmare-just-came-true-the-northwest-passage-is-commercial/article14432440/>, 15. 8. 2015.
5. Carlson, D. J. 2009. *The Scramble for the Arctic: The United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) and Extending National Seabed Claims*. University of California: Merced. <http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1028&context=jondcarlson>, 20. 10. 2015.
6. Chapman, B. 2011. *Geopolitics: A guide to the Issues*. Contemporary military, strategic and security issues. Oxford: Praeger.
7. Cinelli, C. 2011. *The Law of the Sea and the Arctic Ocean*. *Arctic Review on Law and Politic*. 2–1, str. 4–24. http://site.uit.no/arcticreview/files/2012/11/AR2011-1_Cinelli.pdf, 15. 8. 2015.
8. Coman, J. 2004. *Denmark causes international chill by claiming North Pole*. *The Telegraph: United States*. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1474377/Denmark-causes-international-chill-by-claiming-North-Pole.html>, 4. 11. 2015.
9. *Council of European Union*. 2014. *Council conclusions on developing a European Union Policy towards the Arctic Region*. *Foreign Affairs Council meeting: Brussels*. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/142554.pdf, 20. 8. 2015.
10. Conley, H., A. Osthagen, T. Toland in J. Kraut. 2012. *A New Security Architecture for the Arctic*. *Center for Strategic and International Studies: Washington*. http://csis.org/files/publication/120117_Conley_ArcticSecurity_Web.pdf, 22. 8. 2015.
11. Evers, M. 2013. *Northeast Passage: Russia Moves to Boost Arctic Shipping*. *Spiegel Online International*. <http://www.spiegel.de/international/world/russia-moves-to-promote-northeast-passage-through-arctic-ocean-a-917824.html>, 22. 8. 2015.
12. Filipović, M. 2010. *Teritorijalno razgraničenje na Arktiku*. *Vojno delo: Beograd*. http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2010-let07.%20Teritorijalno%20razgranicenje%20na%20Arktiku,%20Filipovic%20M.pdf, 13. 8. 2015.
13. Georgescu, I. 2010. *Arctic Geopolitics – time for a New Regime*. *Institut Europeen des hautes etudes internationales*. <http://www.ie-ei.eu/IE-EI/Ressources/file/memoires/2010/Georgescu.pdf>, 23. 8. 2015.
14. *Government of Finland*. 2013. *Finland's Strategy for the Arctic Region*. *Prime Minister's Office Publications: Helsinki*. <http://vnk.fi/documents/10616/334509/Arktinen+strategia+2013+en.pdf/6b6fb723-40ec-4c17-b286-5b5910fbecf4>, 23. 8. 2015.
15. *Government Offices of Sweden*. 2011. *Sweden's Strategy for the Arctic Region*. *Department for Eastern Europe and Central Asia: Stockholm* <http://www.government.se/contentassets/85de9103bbbe4373b55eddd7f71608da/swedens-strategy-for-the-arctic-region>, 22. 8. 2015.
16. Heininen, L. 2012. *Arctic Strategies and Policies: Inventory and Comparative Study*. *The Northern Research Forum & The University of Lapland: Iceland*. http://www.rha.is/static/files/NRF/Publications/arctic_strategies_7th_draft_new_20120428.pdf, 23. 8. 2015.
17. Honneland, G. 2007. *Norway and Russia in the Barents Sea: Cooperation and Conflict in Fisheries Management*. V *Matthias Neumann ur. Russian Analytical Digest*, 9–11.

18. Isted, K. 2009. *Sovereignty in the Arctic: An Analysis of Territorial Disputes and Environmental Policy Considerations*, *Journal of Transnational Law and Policy* 18(2): Florida State University.
19. Keil, K. 2011. *U.S. Waking Up to Arctic Resources? The Arctic Institute: Saint Petersburg*. <http://www.thearticinstitute.org/2011/08/us-waking-up-to-arctic-riches.html>, 18. 8. 2015.
20. Koivurova, T., J. Kapyla in H. Mikkola. 2015. *Continental shelf claims in the Arctic: Will legal procedure survive the growing uncertainty? V FIIA Briefing Paper 178. The Finnish Institute of International Affairs: Helsinki*. http://www.fia.fi/en/publication/516/continental_shelf_claims_in_the_arctic/, 21. 8. 2015.
21. Lytvynenko, A. 2011. *Arctic Sovereignty Policy Review. Government of Canada*. <http://www4.carleton.ca/cjfp/app/serve.php/1355.pdf>., 20. 8. 2015.
22. Parker, G. 1997. *Zahodna Geopolitična misel v dvajsetem stoletju. Ljubljana: FDV*.
23. Mackrael, K. 2012. *Canada, Denmark closer to settling border dispute. V The Globe and Mail: Toronto*. <http://www.theglobeandmail.com/news/national/canada-denmark-a-step-closer-to-settling-border-dispute/article5831571/>, 17. 8. 2015.
24. *National Security Council. 2009. National Security Presidential Directive 66*. <http://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-66.htm>, 20.8.2015.
25. *Ruska federacija. 2009. Basics of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the Period till 2020 and for the Future Perspective. Rossiyskaya Gazeta: Moscow*. <http://arcticgovernance.custompublish.com/russia-basics-of-the-state-policy-of-the-russian-federation-in-the-arctic-for-the-period-till-2020-and-for-a-further-perspective.4651232-142902.html>, 21. 8. 2015.
26. *The Pew Charitable Trusts. 2015. What is the Arctic*. <http://oceansnorth.org/what-arctic>, 25. 8. 2015.
27. *United Nations. 2013. United Nations Convention on the Law of the Sea, sprejeta 10. decembra 1982*. http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm, 19.8.2015.
28. *United States Government. 2013. National Strategy for the Arctic Region. The White House: Washington*. http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf, 20. 8. 2015.
29. *U.S. Department of Commerce. 2013. What is the law of the sea? National Oceanic and Atmospheric Administration*. <http://oceanservice.noaa.gov/facts/lawofsea.html>, 16. 8. 2015.
30. Zysk, K. 2009. *Russian national security strategy to 2020. Joint Force Quarterly, NDU Press*. <http://www.ndu.edu/press/lib/images/jfq-57/zysk.pdf>, 15. 8. 2015.

POTOPITEV AVSTRO-OGRSKE ADMIRALSKE LADJE VIRIBUS UNITIS SKOZI ITALIJANSKO ARHIVSKO VOJAŠKO DOKUMENTACIJO

FOUNDERING OF THE AUSTRO-HUNGARIAN FLAGSHIP VIRIBUS UNITIS THROUGH ITALIAN MILITARY ARCHIVE FILES

Povzetek Prispevek analizira potopitev avstro-ogrske admiralske ladje Viribus Unitis 1. novembra 1918 v Pulju. Za raziskavo je bila uporabljena italijanska arhivska vojaška dokumentacija iz Rima. V članku je opisan proces nastajanja ideje o diverzantskem napadu na vojaško пристanišče v Pulju, ki je bila na začetku bolj domena posameznikov kot pa italijanskega vojaškega sistema. Idejo je najprej razvijal poročnik Raffaele Paolucci, hkrati pa je major Raffaele Rossetti pripravljaval posebno tehnično napravo, poimenovano Mignatta, ki je omogočala prevoz eksploziva in tudi obeh diverzantov. Julija 1918 je bila mignatta operativna in oba diverzanta sta se intenzivno urila v postopkih vdora v pristanišče. Ukaz za akcijo je bil izdan 30. oktobra 1918, določal je potek akcije, ni pa predvidel njenega natančnega datuma. Akcija se je začela 31. oktobra 1918 in že v začetku ni potekala skladno z načrtom. Diverzantoma se je z velikimi težavami uspelo prebiti v pristanišče. Ko sta postavila eksplozivno polnjenje pod trup Viribus Unitis, so ju odkrili. Pripeljali so ju k novemu poveljniku mornarice Države SHS kontraadmiralu Janku Vukoviću - Podkapelskemu, ki sta ga opozorila o nevarnosti. Poveljnik je ukazal evakuacijo posadke in dovolil obema diverzantoma umik na varno. Ladja se je po italijanskih informacijah potopila v 20 minutah. Diverzanta sta bila po petih dneh osvobojena in v Italiji sprejeta kot heroja. Za potopitev Viribus Unitis sta sprejela veliko denarno nagrado, ki pa so jima jo mnogi oporekali. Paolucci je po vojni postal znan kirurg in podpornik fašizma, Rossetti pa je bil aktiven protifašist.

Ključne besede *Viribus Unitis, Država SHS, Kraljevina SHS, avstro-ogrska mornarica, prva svetovna vojna, Pulj, Raffaele Paolucci, Raffaele Rossetti, Janko Vuković - Podkapelski, Metod Koch.*

Abstract The article provides an analysis of the foundering of the Austro-Hungarian flagship *Viribus Unitis* on 1 November in Pula. The study was based on the Italian military archival documents from Rome. The article describes the process of creating the idea of a commando attack on a military port in Pula, which was in the first place more a matter of individuals rather than the Italian military system. The idea was first developed by Lieutenant Raffaele Paolucci, while Major Raffaele Rossetti prepared a special technical device called Mignatta, which enabled the transportation of explosives and both commandos. In July 1918, Mignatta was operational and both commandos were intensively trained in the procedures of port invasion. The mission order was issued on 30 October 1918 and determined the course of the campaign; however it did not provide its precise date. The campaign was launched on 31 October 1918 and failed to adhere to the plan from the very beginning. The two commandos managed to enter the port following some major difficulties. They were discovered once they planted a bursting charge under the hull of *Viribus Unitis* and were brought to the new Commander of the Navy of the State of Slovenes, Croats and Serbs, Admiral Janko Vuković – Podkapelski. They warned him of danger and the commander ordered the evacuation of the crew and let the two commandos retreat to safety. According to Italian information, the ship was sunk within 20 minutes. Both commandos were freed after 5 days and were considered heroes in Italy. They received a substantial amount of prize money for the foundering of *Viribus Unitis*, but many objected to this. After the war, Paolucci became a renowned surgeon and supporter of fascism, while Rossetti was an active anti-fascist.

Key words *Viribus Unitis; State of Slovenes, Croats and Serbs; Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes; Austro-Hungarian Navy; First World War; Pula; Raffaele Paolucci; Raffaele Rossetti; Janko Vuković - Podkapelski; Metod Koch.*

Uvod¹ Oktobra in v začetku novembra 1918 se je na vseh bojiščih prve svetovne vojne že čutilo, da se približuje konec vojne. Izčrpanost in naveličanost je bila obojestranska, predvsem pa na strani centralnih sil popolna. Avstro-ogrsko vojska pri tem ni bila izjema, ampak je v utrujenosti nedvomno celo prednjačila, saj je že bila notranje razkrojena velika vojaška formacija, ki so jo v primerjavi z drugimi vojskami notranje razjedala tudi močna nacionalna nasprotja. S tega stališča je bila z italijanske strani zelo cenjena zmaga pri Vittoriju Venetu le milostni udarec nekdanj mogočnemu vojaškemu kolosu, ki pa je bil samo še senca samega sebe. V primerjavi z avstro-ogrsko kopensko vojsko, ki je bila na kolenih, ta oznaka ni veljala za avstro-ogrsko vojno mornarico, ki je ostala nedotaknjena in bi jo s tehničnega vidika in številčnega stanja še zmeraj lahko ocenili kot zavidanja vredno silo. To je bil sicer le zunanji videz, tudi tukaj so prevladovala namreč notranja nasprotja in nacionalne in tudi socialne delitve. Upor mornarjev v Boki Kotorski je bil odsev teh nasprotij.

¹ Za pomoč in posredovano fotografsko gradivo se zahvaljujem direktorju Zgodovinskega in pomorskega muzeja iz Pulja Gracijanu Kešacu in kustosinji muzeja Lani Bilič Skuljan. Zahvaljujem se tudi osebju Arhiva Zgodovinskega inštituta italijanske vojne mornarice v Rimu za prijaznost in pomoč pri posredovanju arhivskega gradiva.

O dogajanju v glavnem avstro-ogrskem vojaškem pristanišču Pulju in potopitvi avstro-ogrške admiralske ladje Viribus Unitis je bilo že veliko napisanega. Zanimivo je, da danes nekateri raziskovalci to ladjo označujejo kot prvo hrvaško admiralsko ladjo, nekateri kot admiralsko ladjo jugoslovanske vojne mornarice. Zagotovo gre v obeh primerih za pretiravanje, ki ne priznava mednarodnih razmer in dejanskega stanja na bojiščih, usoda avstro-ogrškega vojnega ladjevja je namreč že od začetka bila pomembno mednarodno vprašanje, ki je presehalo jugoslovansko-italijanski spor (Krizman, 1955, str. 143), ki je vedno bolj kulminiral.

Z avstro-ogrške strani so glede tega dogodka ostala le spominska pričevanja, ki si v določenih elementih celo nasprotujejo, arhivsko gradivo imajo ohranjeno le na italijanski strani. Tako arhiv Vojaškozgodovinskega inštituta vojne mornarice v Rimu hrani originalne načrte akcije, tehnične podatke o uporabljenih sredstvih in tudi zaključna operativna poročila obeh akterjev ter tudi vodje operacije. Ta poročila so pomembna, ker so bila napisana takoj po vrnitvi obeh diverzantov iz Pulja v Italijo in jih je ocenila tudi italijanska obveščevalna služba. Poznejši spomini so v nekaterih delih drugačni od teh prvih »svežih« in predvsem operativnih poročil, ki so tipično vojaška, kratka in operativna, brez pretiranih okrasitev in pretiravanj.

1 ITALIJANSKO DELOVANJE PROTI GLAVNEMU AVSTRO-OGRSKEMU VOJAŠKEMU PRISTANIŠČU V PULJU DO SREDINE LETA 1918

Italijanska stran je v drugi polovici leta 1918 proti Pulju, ki je bilo v tem času glavno vojaško pristanišče Avstro-Ogrske, še zmeraj gledala s spoštovanjem in tudi s strahom. Italijanska stran zagotovo ni najbolje poznala notranjega razpoloženja med avstro-ogorskimi mornarji. Vsaj nobeno ohranjeno italijansko obveščevalno poročilo iz tega obdobja tega ne potrjuje, vprašanje je tudi, koliko se je italijanski obveščevalni službi uspelo infiltrirati v vojaško pristanišče Pulj. Zelo verjetno so bili ti obveščevalni podatki sekundarni, predvsem iz mesta Pulj, ne pa tudi iz vojaškega pristanišča. Glede na ohranjena poročila so italijanska vojaška izvidniška letala vsak dan izvajala letalsko izvidovanje in fotografiranje vojaškega pristanišča v Pulju in s tem tudi nadzor avstro-ogrškega vojaškega ladjevja. Iz ohranjenega arhivskega gradiva je razvidno, da je bilo to izvidovanje izvajano v velikih razsežnostih, z dnevno angažiranimi 20 letali in več. 27. julija 1918 je tako izvidovanje Pulja in istrske obale v 24 urah izvajalo kar 36 letal (ACS 1). V skoraj vseh poročilih, pa čeprav so nekatera zelo kratka in brez operativnih novic, je bilo napisano »Osservate a Pola le solite 6 navi maggiori«.²

Italijanska stran je Pulj in pristanišče tudi bombardirala iz zraka, kar je izvajalo predvsem letalstvo kopenske vojske, saj mornarica ni imela v italijanskem arhivskem gradivu imenovanih »strateških« bombnikov. Tako je leta 1917 po italijanskih podatkih letalstvo kopenske vojske izvedlo sedem napadov na Pulj, pri čemer je sodelovalo 148 capronijev, ki so odvrgli 42 ton bomb. Leto pozneje pa je skupaj

² »V Pulju videnih vseh šest glavnih ladij.«

63 letal odvrгло na Pulj 13 ton bomb (Garello, 2010, str. 13). Hidroavioni vojne mornarice so le redko izvajali letalsko bombardiranje. Znan pa je primer 28. julija 1918, ko so letala vojne mornarice nad Puljem in okolico, po italijanskih poročilih, odvrгла dve toni bomb (ACS 2).

Glavnina avstro-ogrške flote je po bombardiranju Ancone maja 1915 ostala povsem neaktivna in je bila večinoma stalno nameščena v Pulju (Bubnov, 1930, str. 337). Izpostaviti je treba, da je italijanska stran takoj po vstopu v vojno začela razvijati ideje o napadih na avstro-ogrška vojaška pristanišča. Že novembra 1916 je poročnik bojne ladje Ildebrando Goiran s torpedovko³ in enim hitrim motornim torpednim čolnom MAS (Motoscafo Armato Silurante)⁴ napadel zaporo pri Fažanskem kanalu, vendar brez uspeha. Bolj uspešen je bil poročnik bojne ladje Luigi Rizzo, ki je decembra 1917 v tržaškem pristanišču potopil avstro-ogrsko bojno ladjo Wien. Italijanska stran je po nekaterih podatkih napad na avstro-ogrsko vojaško luko v Pulju intenzivno načrtovala že od januarja 1918 (AUSMM 1), vendar se načrtovalci na začetku nikakor niso mogli odločiti o načinu napada. Poudariti je treba, da je italijanska stran od 12. aprila 1918 do 14. maja 1918 kar šestkrat napadla puljsko pristanišče. Za ta namen je izdelala za premagovanje pristaniških ovir posebej prirejene čolne, ki so bili v nekaterih italijanskih operativnih dokumentih celo uradno poimenovani »morski tanki«. V enem primeru so napad izvedli kar s štirimi tovrstnimi plovili, 14. maja 1918 pa je temu plovilu z imenom Grillo pod poveljstvom kapitana korvete Maria Pellegrinija v Pulju uspelo prebiti štiri pristaniške ovire, vendar je bilo nato potopljeno. Ta plovila, ki so bila opremljena s torpedi, so imela posebne sisteme verig, ki so omogočali prehod prek določenih pristaniških ovir. Zaradi kontinuiranih napadov so v sredini leta 1918 v puljskem pristanišču dodatno okrepili varovanje in postavili dodatne ovire ob vhodu pristanišča in v njem (AUSMM 2). Italijanska mornarica je bila o novih ovirah v puljskem pristanišču seznanjena 13. julija 1918, ko jih je izvidniškemu letalu uspelo fotografirati (ACS 3). Pripravljena je bila skica ovir, ki je bila precej natančna glede smeri poteka ovir, manjkale pa so informacije o tipu ovir.

2 RAFFAELE PAOLUCCI IN NJEGOVI ZAČETNI NAČRTI

Konkreten načrt in priprave za izvedbo diverzantskega vdora v vojaško pristanišče v Pulju so se pripravljali in izvajali zadnjih šest mesecev pred njegovo izvedbo. Vse je bilo bolj ali manj povezano z iniciativo in fanatično energijo posameznikov.

Glede na določene informacije je prvi na idejo o vdoru v puljsko pristanišče s plavanjem prišel sanitetni poročnik Raffaele Paolucci, ki je že 13. februarja 1918 samoiniciativno začel trenirati plavanje v beneški laguni. Takrat je ocenjeval, da bi moral preplavati približno tri kilometre do vhoda v pristanišče. Voda je bila februarja za redne treninge premrzla, zato je Paolucci ponovno začel trenirati v začetku maja

³ *Torpedni čoln.*

⁴ *Celo v strokovni literaturi se pojavljajo različni nazivi kratice MAS.*

1918 (AUSMM 3). Kmalu je preplaval približno štiri kilometre, ob sebi pa je imel sod, napolnjen z vodo in težak 150 kilogramov. Zelo verjetno je ocenjeval, da bo moral pri svojem podvigu s seboj »tovoriti« tudi tolikšen tovor, predvsem eksploziv. Paolucci je za projekt zainteresiral tudi višje mornariške častnike, na koncu pa je bil napoten h kapitanu bojne ladje Costanzu Ciano,⁵ ki mu je predstavil bolj realno sliko morebitnega podviga. Ciano je takrat zasedal dolžnost »inšpektorja«⁶ MAS in je veljal za delavnega in zelo pogumnega mornariškega častnika.

Po Cianovi oceni bi moral v obe smeri skupaj preplavati skoraj 12 kilometrov. Paolucci je nadaljeval s treningom in na koncu mu je uspelo premagati osem kilometrov razdalje, konec maja pa mu je Ciano sporočil, da je to zadovoljivo in da gradijo poseben »torpedo« za to priložnost. Julija 1918 sta se prvič srečala z ladijskim inženirjem majorjem Raffaelom Rossettijem. Paolucci je pozneje po vojni ocenil, da sta bila karakterno in temperamentno čisto nasprotje in da je tudi to najbrž vplivalo na pozitivni izid akcije. Podobno je tudi Rossetti nekoč izjavil, da zagotovo nikoli ne bosta postala prijatelja, ker sta tako različna, kar se je tudi potrdilo (AUSMM 4).

3 RAFFAELE ROSSETTI IN NJEGOV TEHNIČNI PROJEKT

Rossetti je že dalj časa razvijal tehnično napravo, ki bi omogočila vdor v puljsko пристanišče, pri tem so mu pomagali tudi ladijski tehnik Giuseppe Sanna in nekateri drugi ladijski mehaniki oziroma strojniki. V bistvu je bilo razvito posebno plovilo, ki je lahko tovorilo večjo količino eksploziva in je imelo urejen pogon na stisnjen zrak. Po razpoložljivih podatkih sta bili pripravljene dve tovrstni plovili, ki sta bili poimenovani Mignatta.

Diverzanta sta lahko ta »torpedo« jahala ali pa sta se ga lahko samo držala, v nekaterih primerih pa sta ga morala s plavanjem potiskati naprej. Ker je bila teža mignatte neuravnotežena, je bil pri »jahanju« diverzant na zadnjem delu do ramen v vodi. Danes je tudi na podlagi ohranjene arhivske dokumentacije težko oceniti, ali je delo na mignatti v resnici v celoti opravil Rossetti sam. Zelo verjetno ne, na kar nakazuje dopis kapitana bojne ladje Buccija iz leta 1930. Iz dokumenta ni popolnoma razvidno, v kakšni funkciji je bil Bucci v drugi polovici leta 1918, vendar je zelo verjetno opravljal delo vodje tehničnih delavnic, kjer se je mignatta tehnično dograjevala. Glede na ta dopis naj bi v zaključnem delu priprave mignatte sodelovalo več ljudi, v dopisu je naštetih pet imen, brez podpisnika. Dopis je sicer treba obravnavati s pridržkom, saj je šlo za prošnjo za naknadno izplačilo finančne

⁵ Bolj znan je njegov sin in Mussolinijev zet Galeazzo Ciano, ki je bil v drugi polovici 30. let italijanski zunanji minister in je imel velik vpliv na Mussolinija. Costanzo Ciano je bil že od začetka zelo aktiven v fašističnem gibanju, sodeloval in vodil je nasilne fašistične akcije v Livornu. V fašistični vladi je opravljal tudi funkcijo ministra za pošto in komunikacije, potem pa je bil pomemben član fašističnega parlamenta. Umrli je leta 1939, pogreba se je udeležil tudi Mussolini.

⁶ V bistvu je funkcija »inšpektorja« pomenila vlogo neformalnega poveljnika MAS, vendar inšpektor ni imel polnih poveljniških pooblastil. Inšpektor je bil predvsem odgovoren za usposabljanje in bojno pripravljenost vojaškega rodu ali zvrsti, ki jih je lahko tudi inšpiciral.

nagrade zaradi sodelovanja pri projektu, ki se je končal s potopitvijo avstro-ogrške admiralske ladje.

Konkretne priprave za vdor v Pulj so potekale štiri mesece, v tem času sta oba diverzanta ostajala vsak dan v vodi po 4–5 ur, naučila sta se premagovati različne vodne ovire, ki jih je zanju pripravljala Ciano, večkrat pa sta neopaženo vdrla tudi v vojaški del пристanišča v Benetkah, ne da bi ju stražarji opazili. Rossetti je podnevi mignatto preurejal in dopolnjeval, ponoči pa sta izvajala praktične vaje v morju. Nekaj dni pred aktivnostjo sta oba diverzanta vaje izvajala v prisotnosti admirala Paola Emilia Thaon di Revela,⁷ ki je izvedbo akcije odobril. Tri večere pred akcijo sta oba diverzanta vdrla v vojaško beneško pristanišče, ne da bi ju opazile straže ali oficirji, ki so bili k stražam postavljeni namensko in so vedeli, da se bo v pristanišču nekaj dogajalo.

4 TEHNIČNE ZNAČILNOSTI MIGNATTE

Še danes ostaja odprto vprašanje, na katerem torpedu je v resnici temeljilo oblikovanje mignatte. Po nekaterih podatkih naj bi šlo za preurejen nemški torpedo G 7, ki je bil standardni nemški torpedo iz prve svetovne vojne, ki so ga uporabljale predvsem površinske ladje (Friedman, 2011, 338). Tudi italijanske mornariške oblasti po vojni niso natančno vedele, na čem je temeljila mignatta. Šele ko so naknadno po vojni izpod trupa potopljene avstro-ogrške ladje Wien dvignili ostanke mignatte, so vojaški strokovnjaki ugotovili, da je pomemben del pripadal nemškemu torpedu G 7. Leta 1930 so inženirji italijanske vojne mornarice ocenjevali, da je preostali del pripadal italijanskemu torpedu B 57, in tudi različni arhivski viri ta podatek zelo različno navajajo, tako da zadeva ni dokončna in najbrž nikoli ne bo. Leta 1930 so natančno preučili drugi primerek mignatte, ki ni bil uporabljen, ki pa leta 1930 ni bil več ohranjen v celoti, saj naj bi nekateri sestavni deli manjkali. Zelo verjetno so bili po koncu vojne z mignatte odvzeti in uporabljeni kje drugje.

Glede na poročilo mornariškega tehničnega oddelka iz La Spezie iz leta 1930 naj bi bila mignatta sestavljena iz treh delov. Sprednji del je bil razdeljen v dva prostora. Večji del je bil namenjen dvema eksplozivnima polnjenjema,⁸ manjši del pa akumulatorju, elektromagnetnemu sistemu in urnemu mehanizmu za izvedbo vžiga eksploziva. Glede na isto poročilo naj bi teža enega eksplozivnega polnjenja znašala 162,5 kg tritola (skupaj 325 kg). Urni mehanizem je pripravilo podjetje Molinari iz Genove in je omogočal časovni zamik do šest ur. Če bi diverzant sprožil eksplozivno polnjenje za takojšnje delovanje, je urni mehanizem imel varnostni čas omejen na

⁷ *Takoj po zaključku vojne je organiziral hitro italijansko zasedbo Istre in Dalmacije. Po vojni je bil eden najvplivnejših italijanskih mornariških oficirjev tako v političnem kot tudi v vojaškem smislu. Bil je edini admiral italijanske vojne mornarice, ki mu je fašistični režim zaradi vojnih zaslug podelil častni čin »grande ammiraglio (veliki admiral)«, ki ga lahko enačimo s činom maršala v italijanski kopenski vojski.*

⁸ *V originalnih italijanskih arhivskih dokumentih se ves čas pojavlja izraz »torpedino«, kar bi v dobrednem prevodu pomenilo majhen torpedo, vendar je v kontekstu mignatte boljši izraz eksplozivno polnjenje.*

15 minut. V tem času bi se lahko diverzant odmaknil od kraja morebitne eksplozije. Akumulator je bil proizvod podjetja Hensberg iz Milana.

V srednjem delu mignatte je bil rezervoar za zrak, z zmogljivostjo približno 545 litrov, ki naj bi bil del omenjenega nemškega torpeda. Prazen naj bi tehtal 440 kg, poln pa 543 kg. Pred rezervoarjem je bil poseben rezervoar za 58,8 litra vode. Vodni rezervoar je tehtal 50,5 kg in je bil zelo verjetno namenjen nujnemu uravnoteženju mignatte, vsaj tako so predvidevali italijanski mornariški tehniki v 30. letih (AUSMM 5).

Zadnji del mignatte je bil sestavljen iz treh delov. Zračni rezervoar je bil z medeninasto pločevino in kovinskimi nosilci povezan z zadnjim delom, ki je glede na večino ocen pripadal italijanskemu torpedu B 57. V prvem prekatu zadnjega dela so bili regulator zračnega pritiska, ki ga je bilo mogoče regulirati ročno, ventili za polnjenje in praznjenje zraka in prostor za olje s cevmi. V sredinskem delu so bile cevi za odvod zraka. Zrak se je odvajal v atmosfero po posebni cevčici, ki je bila med plovbo nekaj centimetrov nad gladino morja. Zavestno so se odpovedali odvodu zraka v vodo, ker bi to lažje izdalo položaj mignatte. V zadnjem delu je bil pogonski del, ki naj bi skoraj v celoti izviral iz torpeda B 57. Leta 1930 so poskušali ugotoviti tudi dejansko hitrost in avtonomijo, ki jo je mignatta dosegla med preizkusi v Beneškem zalivu. Vendar o tem ni bilo ohranjenih zapiskov, tega niso vedeli niti delavci, ki so kakor koli pomagali Rossettiju pri modifikacijah mignatte. Po teh istih podatkih iz leta 1930 je mignatta v dolžino merila 7,85 metra, skupaj z eksplozivom pa naj bi tehtala 1173 kg (AUSMM 5).

To pomanjkljivo vedenje vojaških avtoritet dokazuje, da je bil tehnični projekt zelo verjetno skoraj v celoti zamisel ladijskega inženirja Rossettija in se nadrejene mornariške oblasti s projektom niso dosti ukvarjale. To navaja tudi Rossetti v svojih po vojni objavljenih spominih. V spominih omenja tudi, da je na idejo o pripravi posebnega diverzantskega sredstva za napad na avstro-ogrska pristanišča prišel že leta 1915, vendar so mornariške avtoritete zavrnile vse njegove ustne in pisne predloge, nekateri nadrejeni oficirji pa so ga označevali celo za norega (Rossetti, 1977, str. 23–34).

Rossetti je začel na mignatti delati že leta 1917, prvi eksperiment v morju pa je opravil 18. januarja 1918 (Rossetti, 1977, str. 33). V enem od ohranjenih dopisov, 2. decembra 1918, že omenjeni kapitan bojne ladje Bucci trdi, da mu je Ciano ukazal, naj posreduje pomoč Rossettiju, ki je imel težave pri zagotavljanju vžiga motorja mignatte. Buccijeva skupina naj bi posebej za Rossettija in Paoluccija pripravila in tudi priredila posebne zaščitne potapljaške obleke in tudi drugo opremo (AUSMM 6). Kakor koli že, v tem času je prišlo do izboljšav in julija 1918 je bilo ocenjeno, da je mignatta pripravljena. Od avgusta do oktobra 1918 so preizkušali sredstvo v Beneškem zalivu, kjer je bila sprejeta odločitev, da se motor na zračni pritisk zamenja z električnim na akumulatorje. »Zračni« motor naj bi povzročal težave pri zagotavljanju pogona (AUSMM 7), ni pa znano, ali je ta sprememba tudi

v resnici bila izvedena. Zelo verjetno ne, ker se v vseh drugih poročilih omenja motor s pogonom na zračni pritisk, s katerim je mignatta dosegala hitrost do dveh vozlov. Pripravljena sta bila dva primerka mignatte, s kodnima nazivoma S1 in S2. Z S2 so izvedli akcijo v Pulju, S1 pa je danes v pomorskem muzeju v La Spezii. Vendar, kot je bilo že omenjeno, tudi temu edinemu ohranjenemu primerku mignatte manjkajo nekateri originalni deli, saj je takoj po vojni ležala zapuščena v vojaškem skladišču, kjer so jo tudi odkrili.

Po ohranjenih arhivskih podatkih je Rossettiju pri pripravi vžigalnika eksploziva pomagal in sistem uredil vodja elektrotehničnih delavnic Principale Ubertis. Sistem vžigalnika je deloval na principu elektromagnetov, ki so bili nameščeni v komoro z eksplozivom. Skupaj je bilo oblikovanih 16 tovrstnih vžigalnikov. Od tega sta bila dva uporabljena med akcijo v Pulju, 14 drugih pa se je izgubilo in se že v medvojnem obdobju ni vedelo, kje so (AUSMM 8).

5 UKAZ ZA IZVEDBO NAPADA NA PULJSKO PRISTANIŠČE

Ukaz za akcijo je bil izdan 30. 10. 1918, v njem ni bil točno določen datum napada, ampak je bil čas opredeljen z definicijo: »*v bližnjem prihodnjem obdobju*«. Predvideno je bilo, da bosta v akciji sodelovali torpedovki 65 PN in 66 PN in tudi MAS 94 in MAS 95. Leta 1965 je poveljnik torpedovke 65 PN, takrat s činom kapitana korvete, Augusto Spagnoli, zapisal, da je Cianu predlagal, da bi formacijo vodila druga torpedovka. Bal se je namreč, da bi kovinska mignatta na njegovem krovu magnetni kompas napravila neuporaben za navigacijo. S soglasjem Ciana je bila za to vlogo določena torpedovka 66 PN. Poveljeval ji je poročnik bojne ladje Angelo Iachino, ki je imel bogate izkušnje iz navigacije ob istrski obali (AUSMM 9).

Ukazano je bilo, da se ladje zberejo pred Benetkami na lokaciji Pagoda Lido, od koder se ob 14.15 premaknejo do Punte Maestre in tu oblikujejo bojno formacijo. Na čelu kolone je bilo predvideno plutje že omenjene torpedovke 66 PN. Od tu bi ob 14.19 formacija s hitrostjo 15 vozlov izvedla premik v kurzu 102° in bi po 44 preplutih navtičnih miljah ob 19.15 prišla do točke A (lat. $44^{\circ} 68' 6''$, long. $12^{\circ} 55'$), ki je bila opredeljena na vzhodni obali Jadranskega morja, vendar še zmeraj na odprtem morju. Na tej točki je bilo predvideno, da bi spremenili smer in bi v kurzu $64^{\circ} 30'$ pluli s hitrostjo 10 vozlov še 40 minut do točke B (lat. $44^{\circ} 50' 25''$, long. $15^{\circ} 43' 42''$). Na tej točki bi se oba diverzanta skupaj s svojo opremo in mignatto preselila s torpedovke 65 PN na MAS 95. Torpedovki bi se nato premaknili na točko Q (lat. $44^{\circ} 50' 30''$, long. $15^{\circ} 43' 56''$), tam bi se zasedli in čakali povratek obeh MAS. Medsebojna identifikacija ob vrnitvi MAS je bila predvidena z modrimi lučmi. Torpedovki bi vrnitev obeh MAS čakali do 05.00 ure zjutraj. Če se do te ure čolna ne bi vrnila, bi obe ladji odpluli do Punte Maestre. Če bi bili na tej točki na označevalni boji obešeni zastavi z inicialkama V in W, bi se torpedovki vrnili v Benetke, v nasprotnem primeru pa bi na tej točki čakali povratek obeh čolnov ali drugačnih povelj.

Iz točke B bi oba MAS nadaljevala pot do točke C, ki je bila predvidena približno eno miljo od obale, kjer bi mignatto dali v vodo, MAS 95 bi jo vlekel za sabo, oba diverzanta bi bila v čolnu, vendar bi bila že opremljena in pripravljena za prehod v vodo. MAS 95 naj bi v ozadju spremljal MAS 94, oba čolna bi se morala s pomočjo svojih tihih elektromotorjev in ob upoštevanju morskih razmer in varnosti čim bolj približati puljskemu pristanišču. Predvideno je bilo, da bi se MAS 95 najprej zasedral 1,5 navtične milje pred Rtom Kumpar,⁹ kjer bi izmerili in preverili moč in smer zalivskega toka, da ne bi oviral akcije. Nato bi MAS 95 oba diverzanta pripeljal v bližino zunanje zapore na vhodu v pristanišče, vendar ta razdalja ne bi smela biti večja od ene navtične milje. Tu bi diverzanta začela samostojno pot. Iz ohranjenega načrta je jasno razvidno, da italijanska stran ni imela najboljših, niti popolnih podatkov o različnih ovirah na vhodu v puljsko vojaško pristanišče. Pričakovali in načrtovali so prehod prek dveh kompleksnih zaščitnih ovir, katerih sestave niso najbolje poznali. Usmeritve so določale, da je treba na kraju samem oceniti, ali bo mogoče z mignatto ovire preiti, v nasprotnem primeru pa izvesti premik ob ovirah in poiskati možnost vdora na mestu, na katerem so bile ovire pritrjene na obalo. Obema diverzantoma je bila, glede na količino razpoložljivega (pogonskega) stisnjenelega zraka v mignatti, prepuščena odločitev o tem, katere ladje bosta napadla. Če bi bilo te pogonske mešanice še dovolj, bi napadla glavne ladje, ki so bile zasedrane globlje v pristanišču, drugače pa manjše v bližini vhoda v pristanišče. Načrtovano je bilo, da bi eksploziv namestila na dve bojni ladji. Eksplozivna naprava na prvi bi bila nameščena tako, da bi eksplodirala štiri ure po namestitvi, druga pa tri ure po eksploziji na prvi. Med obema ladjama bi moralo biti vsaj še eno plovilo, da vodni udarni val ne bi poškodoval in onemogočil nameščene eksplozivne naprave na drugi ladji. Umik bi potekal po obratnem vrstnem redu kot vhod v puljsko pristanišče. V načrtu je bilo predvideno tudi ravnanje v primeru, da napad ne bi potekal skladno z načrtom. Če bi prišlo do okvare na pogonskem delu, bi diverzanta morala s plavanjem poskusiti privleči mignatto do MAS, če pa to ne bi bilo mogoče, bi mignatto potopili in nastavili časovni mehanizem na uničenje. Če bi bila diverzanta odkrita med vstopanjem v luko in približevanjem bojnim ladjam, bi morala potopiti napravo in namestiti časovnico na aktiviranje eksploziva na eno uro. Uničenje mignatte je načrt izrecno povezoval z **vojaško častjo** (poudaril M. B.) obeh diverzantov. Če bi prišlo do nepredvidljivih okoliščin, zaradi katerih bi se moral MAS ali torpedovki umakniti, bi diverzanta nadaljevala akcijo in se nato poskušala rešiti na kopno. Zato sta s seboj dobila vsak po 1000 kron. Prebiti bi se morala do gozda ob obali pri Fažani. Tukaj bi ju italijansko vojaško plovilo čakalo med 00.00 in 02.00 uro od 2. do 8. novembra 1918 in nato ponovno od 28. novembra do 7. decembra 1918. Če bi bil italijanski konvoj prestrežen pri vrnitvi, bi moral takoj napasti nasprotnika, ob takem srečanju pri odhodu na nalogo pa izvedbo naloge prenesti na poznejši datum. V obeh primerih je bila kot točka zbiranja predvidena boja pri Punti Maestri. Ukaz je podpisal inšpektor MAS, kapitan bojne ladje Ciano (AUSMM 10).

⁹ Imenovan tudi *Puljska vrata*. V italijanskih operativnih dokumentih imenovan *Capo Compare*.

6 POTEK NAPADA NA PULJSKO PRISTANIŠČE

Ukaz se je začel izvajati v noči z 31. oktobra na 1. november 1918. Akcijo je v celoti, kot je bilo predvideno, vodil kapitan bojne ladje Ciano. Skladno z načrtom so se Ciano, oba diverzanta in poveljnik obeh MAS, kapitan fregate Giovanni Battista Scapin, vkrcali na torpedovko 65 PN. Na ladji naj bi bil, po spomilih Paoluccija in Rossettija (Rossetti, 1977, str. 125), prisoten tudi italijanski nacionalist in znan poet poročnik Sem Benelli, vendar drugi viri tega ne potrjujejo.

Na to plovilo je bila natovorjena tudi mignatta. Že ob 19.45 je prišlo do spremembe, ker sta se torpedovka 66 PN in MAS 94 morali vrniti k boji na Punta Maestra. Ob 20.15 je bila mignatta postavljena v morje in privezana na MAS 95. Na plovilo so se vkrcali tudi oba diverzanta in Ciano, nato pa so s pomočjo elektromotorjev začeli pluti proti Pulju. Ob 21.35 se je MAS ustavil in preverjeni sta bili moč in smer morskih tokov. Ti so dovoljevali nadaljevanje misije in pri orientaciji je zelo pomagal svetilnik na Rtu Kumpar, ki je občasno osvetlil obalo in tudi vhod v puljsko luko. Glede na vsebino operativnega poročila o izvedbi akcije sta bila v ozadju vidna tudi obrisa dveh avstro-ogrskih ladij razreda Radetzky.

Ob 22.13 je MAS 95 približno 400 metrov od vhodne pregrade izkrcal oba diverzanta skupaj z mignatto in od tu sta nadaljevala pot samostojno (AUSMM 11). Po spomilih obeh glavnih akterjev je zračni pritisk v pogonski komori znašal 205 atm.¹⁰ Glede na isti vir v času priprav komore nikoli niso napolnili s tako visokim pritiskom. Ob 22.30 sta oba diverzanta in mignatta, ki je plula s hitrostjo dveh vozlov, prispeli do prve zunanje ovire pred varovalnim nasipom v puljsko vojaško luko. To prvo oviro so sestavljali glede na njuno poročilo trimetrski kovinski valji, ki so bili na vrhu med seboj povezani z jeklenico v razdalji približno dveh metrov. Oviro so nad gladino držali veliki plovci. Diverzanta sta začela plavati ob oviri in iskati možnost prehoda, v tem času sta bila osvetljena tudi z žarometom s smeri Rta Kumpar, vendar nista bila opažena. V istem času je povsem mimo njiju iz pristanišča izplula podmornica z opazovalnim stolpom nad gladino, vendar tudi tokrat nista bila opažena. Iz poročil je razvidno, da so bile ovire ob vhodu v pristanišče razvrščene v več vrstah. Diverzanta sta nato prišla do nasipa, ki so ga sestavljali betonski bloki, nametani drug na drugega, kar je bilo v njun prid, saj tako narejen nasip ponoči ni omogočal varne hoje in s tem tudi premika stražarjev. Diverzanta sta se zato zadrževala ob nasipu. Ob 00.30 uri sta bila po njuni oceni približno 200 metrov od prehoda v nasipu, ki je vodil v notranjost luke. Paolucci je opravil kratko izvidovanje vhoda v luko, ki je po spomilih meril okoli 60 metrov. Paolucci se je v 15 minutah vrnil, nato sta ugasnila motor in s plavanjem nadaljevala premik proti vhodu v luko. Na majhen vhod v luko sta priplavala okoli 1.00 ure zjutraj. Vhod v luko je bil zaščiten s premično oviro, sestavljeno iz gredi, zelo verjetno lesenih. Gredi so bile postavljene v dveh vodoravnih vrstah, med njimi pa je bilo precej povezujočih gredi postavljenih v nasprotni smeri. V smeri proti morju je ovira imela tudi priostrene kovinske palice, na nekaterih od

¹⁰ V originalnem dokumentu je enota zračnega pritiska označena kot atmosfera, vprašanje pa je, če je mogoče to enačiti z danes veljavno mersko enoto.

njih pa so bili tudi prazni kovinski sodi, ki bi ob premikanju povzročali hrup. Vhod je varovala tudi posadka z majhnim topom, vendar je bil vhod verjetno zaradi nam znanega kaotičnega stanja v pristanišču v tistem trenutku slabo nadzorovan. Zato sta se diverzanta tik ob nasipu, glede na operativno poročilo približno pet metrov od topa, neopazno prebila v notranjost pristanišča. Pri tem ju ni toliko ovirala ovira, kot zelo močan morski tok, ki je tekel iz pristanišča. V nekem trenutku ju je začelo odnašati proti morju, zato je Rossetti vklopil motor mignatte, ker druge možnosti praktično ni bilo. Pričakovala sta, da ju bo motor izdal, vendar se ni zgodilo nič.

Pred tem sta dvakrat opazila tudi plovila, ki so patroljirala in izvajala nadzor notranjega dela pristanišča, vendar sta bila diverzanta v tistem času na zunanji strani nasipa in zunanjih ovir, zato nista bila opažena. Po uspešnem vdoru v pristanišče sta najprej zavila desno nazaj proti nasipu z notranje strani, nato sta se usmerila v notranjost pristanišča. Okoli 2.00 ure zjutraj sta dosegla prvo notranjo oviro, ki je potekala vzporedno z nasipom. Sestavljali so jo železni valji, ki so segali do 60 centimetrov pod vodo, povezani skupaj z jeklenico, nanje pa je bila pod vodo pripeta varovalna mreža. Diverzantoma je s težavo to oviro uspelo premagati. Druga ovira istega tipa je bila deset metrov za prvo, tretja pa še nadaljnjih 10 metrov naprej. Vse ovire sta sicer uspešno prešla, med drugo in tretjo oviro sta se premikala celo 30 metrov od privezanega stražnega čolna. Glede na operativno poročilo sta nato na podoben način prešla podobne tri ovire, ki so potekale od obale pravokotno na nasip. Diverzanta sta se na tak način okoli 3.00 ure neopažena znašla v notranjosti pristanišča, orientacijo sta izvajala po spominu, saj jima je busolo zalila voda. Glede na njuno poročilo so bile ladje v vrsti in lepo osvetljene. Avstro-ogrske bojne ladje so bile razmeščene tako, da so bile največje in najpomembnejše bojne ladje v notranjosti pristanišča. Glede na njuno zaključno poročilo o akciji je bil razpored najpomembnejših bojnih ladij od vhoda proti notranjosti pristanišča naslednji: najprej ladje razreda Radetzky: Radetzky, Erzherzog Franz Ferdinand, Zrinyi in nato šele največje bojne ladje razreda Tegetthoff: Prinz Eugen, Tegetthoff in Viribus Unitis. Ladje razreda Radetzky so bile v temi, razreda Tegetthoff pa so bile osvetljene.

Diverzanta sta na tej točki opravila pregled plovila in v zračnem rezervoarju je bilo še 120 atm., kar je bilo dovolj za vrnitev oziroma za nadaljevanje napada brez možnosti vrnitve. Diverzanta sta se odločila za drugo možnost in se odločila najti admiralsko ladjo. Do ladje Viribus Unitis sta prispela okoli 4.30 ure zjutraj, ladja je bila zadnja v vrsti šestih ladij. Motor sta ugasnila v oddaljenosti kakih 100 metrov v smeri premca ladje. Kar 15 minut sta se trudila ločiti eksplozivno polnjenje od pogonskega dela mignatte. V tem času ju je močan tok zanesel proti drugi strani ladje in sta morala pozicijo popraviti s plavanjem, vklopila pa sta tudi motor in se spet premaknila proti premcu ladje. Približno 25 metrov od ladje jima je uspelo ločiti eksplozivno polnjenje od pogonskega dela. Ladji sta se približala med drugim in tretjim topom 150 mm gledano s krme, kjer naj bi bili po italijanskem vedenju glavni motorji in bi eksplozija pomenila zanesljivo potopitev plovila. Rossettiju je šele po 20 minutah uspelo pripraviti eksplozivno polnjenje za aktivacijo. V tem času je ob 5.15 na ladji, ki je bila vsa osvetljena, trobenta oznanila jutranjo budnico. Eksplozivno polnjenje je Rossettiju ob 5.30 uspelo tempirati za 6.30. Nato se je s plavanjem začel odmikati

od ladje in približno 50 metrov od ladje spet naletel na Paoluccija. Poskušala sta se neopazno odmakniti od ladje, kar pa jima ni uspelo, saj ju je izsledil žaromet. V tem trenutku je Paolucci aktiviral drugo eksplozivno polnjenje, Rossetti pa je odprl dva varnostna ventila za potopitev mignatte. Aktivirala sta pogonski motor in mignatta je počasi sama odplula naprej proti starejšim ladjam in je nato eksplodirala pod staro potniško ladjo Wien, ki je v času vojne služila za namestitev posadkam nemških podmornic (Freivogel, 2003, str. 84). Wien se je potopila kmalu za Viribus Unitis.

7 ZADNI TRENUTKI AVSTRO-OGRSKE ADMIRALSKE LADJE VIRIBUS UNITIS

Diverzanta sta bila na stražni čoln potegnjena ob 5.45 in takoj sta bila prepoznana kot Italijana. Čoln ju je pripeljal do stopnic na desni strani ladje Viribus Unitis, na vrhu stopnic sta zakričala »Živela Italija«, začudilo pa ju je, da nista bila sprejeta sovražno, ampak prej prijazno. Na pokrivalih navzočih mornarjev sta takoj opazila jugoslovanske oznake. Na vprašanje, kako sta prišla v pristanišče, sta po usmeritvah Ciana odgovorila, da sta prišla s hidroavionom. Glede na spremenjeno stanje, na katerega sta naletela na palubi ladje, sta se hitro odločila in zahtevala, da ju sprejme poveljnik ladje. Okoli 6.00 ure sta bila odpeljana v kapitanove prostore. Paolucci je novo imenovanemu poveljniku pomorske flote Države SHS kontraadmiralu Janku Vukoviću - Podkapelskemu¹¹ izročil svoj nož in ga opozoril, da ladji Viribus Unitis, ki je bila po nekaterih navedbah že preimenovana v Jugoslavijo (Barle, 2013, str. 70), grozi »takojšnja in velika nevarnost«. Vuković ga je vprašal, kakšna nevarnost grozi ladji in če podobna nevarnost grozi tudi drugim ladjam. Paolucci je odgovoril, da glede tipa nevarnosti ne more odgovoriti, da pa drugim ladjam nevarnost ne grozi. Vuković si je v tistem trenutku, glede na ohranjena italijanska poročila, nadel rešilni jopič in v nemščini izdal povelje, da se ladja zapusti. Na prošnjo obeh diverzantov je Vuković dovolil, da tudi onadva zapustita ladjo, kar sta poskušala doseči s plavanjem. Podobno so se plavanjem poskušali rešiti mnogi mornarji, za pomoč je bila s svetlobnimi signali zaprošena tudi najbližja bojna ladja Tegetthoff, od koder so bili takoj poslani reševalni čolni. Ob 6.20 sta bila oba diverzanta pobrana v reševalni čoln, ki pa ju je pripeljal do lestve in sta se spet znašla na Viribus Unitis. Pričakala ju je množica jeznih mornarjev, ki jima je verbalno grozila, ni pa prišlo do fizičnih napadov. Po njunem mnenju posadka ni več verjela njunim besedam, eden od mornarjev je celo z nožem začel rezati nepremočljivo obleko z Rossettijevega telesa, takrat pa je prišlo do eksplozije. Ladja se je zelo hitro začela nagibati na desno stran. Večina mornarjev se je razbežala, nekateri pa so diverzantoma grozili, da ju bodo zaprli v prostore na ladji. Diverzanta sta v tem trenutku spet prosila poveljnika ladje, ki je stal nedaleč stran, za pomoč, in zahtevala, da se njuno dejanje razume kot vojno dejanje in da se posledično tako tudi z njima ravna. Vuković jima je ponovno dovolil zapustiti ladjo, Rossetti je v tem času že slekel razrezano nepremočljivo obleko, nato pa sta se po vrvi na levi strani v bližini krme spustila v morje, kmalu pa so ju potegnili v reševalni čoln. Paolucci je na reševalni čoln najprej porinil tudi enega mornarja, ki se je utapljal in je bil italijanske narodnosti.

¹¹ Polno ime: Janko Mihovil Aleksandar pl. Vuković Podkapelski.

Paoluccija na začetku celo naj ne bi pustili v reševalni čoln, vendar naj bi ga nato vanj potegnil rešeni avstro-ogrski mornar (Paolucci, 1918).

Po Rossettijevi oceni je od eksplozije do prevračanja ladje minilo le 10 minut, kar je zelo malo časa. Po pričevanju Rossettija naj bi bil kontraadmiral Vuković že v vodi in naj bi plaval proč od ladje, ko so ga zadele ladijske razbitine pri preobračanju ladje. Umril naj bi pozneje v bolnišnici. Glede Vukovića ni jasno, ali je Rossetti to osebno videl ali pozneje to informacijo dopolnil na podlagi pripovedovanj drugih. Po nekaterih drugih informacijah, ki prav tako izhajajo iz arhiva italijanske vojne mornarice, naj bi se ladja Viribus Unitis potopila le v 20 minutah.

Diverzanta sta bila prepeljana na bolniško ladjo Habsburg, kjer so ju oskrbeli, nato pa s stražo odpeljali v zapor, kjer sta ostala pet dni. V poročilu omenjata, da je bilo ravnanje z njima zelo korektno. Ko je v puljsko пристanišče vplul italijanski vojaški konvoj štirih rušilcev, petih torpedovk in štirih MAS, konvoj pa je vodila italijanska vojna ladja Ammiraglio di Saint Bon, sta bila osvobojena. Po nekaterih podatkih naj bi ta konvoj na čelni torpedovki vodil kapitan bojne ladje Ciano (La Racine, 2011, str. 21), vendar nobeden od obeh akterjev v svojih spominih ne omenja, da bi se s Cianom srečali v Pulju. Na ladji ju je zvečer 5. novembra 1918 sprejel admiral Umberto Cagni, vsi prisotni italijanski vojaki in mornarji pa so ob njunem prihodu vzklikali. Naslednje jutro sta bila prepeljana v Benetke.

8 ROSSETTI IN PAOLUCCI PO VOJNI

Zanimiva je usoda obeh diverzantov po vojni. Takoj po vojni sta veljala za vojna junaka, kar sta tudi nedvomno bila. Paolucci je leta 1919 zapustil vojaško službo in prešel v rezervo. Posvetil se je medicini in politiki. Predaval je na univerzah v Parmi, Bologni in Rimu, v svoji karieri pa je v Italiji opravil tudi nekaj kirurških posegov, ki veljajo za pionirske (Picardi, 1992). Vse do leta 1943 je bil aktiven član fašistične stranke in bil izvoljen tudi v fašistični parlament. Nasprotno pa je njegov kolega Rossetti pozneje, ko je bil leta 1919 na svojo željo demobiliziran, postal odkrit antifašist, emigriral je v Pariz, od koder je bil zelo dejaven v antifašističnem gibanju. V času španske državljanske vojne je bil v Barceloni in je sodeloval v propagandi vojni na strani republikancev. Posledično mu je fašistična Italija odvzela vsa priznanja, ki so mu bila podeljena zaradi podviga v Pulju. Pravice do zasluženih priznanj so mu bile vrnjene šele po letu 1945 (Rainero, 1989).

Italijanski uspeh in potopitev ladje Viribus Unitis sta takoj po koncu vojne sprožila velike polemike, ki so bolj ali manj potekale ves čas med obema vojnoma. Predvsem jugoslovanska stran je italijanski strani očitala, da je izvedla napad na puljsko pristanišče po že razglašenem premirju, kar so povzeli tudi nekateri drugi pisci. Italijanska stran je na vse tovrstne težnje in pisanja odločno in nedvoumno odgovorila in pri tem se je intenzivno vključevalo tudi vojaško diplomatsko osebje. Tako je bila maja 1929 v eni izmed ameriških strokovnih vojaških mornariških publikacij v članku o potopitvi ladje

Viribus Unitis napisana tudi ta sporna trditev (AUSMM 12). Italijanski mornariški vojni ataše je proti navedbi ostro protestiral in zahteval popravek (AUSMM 13).

9 FINANČNA NAGRADA ZA POTOPITEV LADJE VIRIBUS UNITIS

Oba diverzanta sta za svoje dejanje, ki je nedvomno bilo herojsko, prejela tudi veliko denarno nagrado. Italijanska vojna mornarica je namreč v primeru potopitve sovražnikovega plovila predvidevala nagrado akterju potopitve v vrednosti dveh odstotkov ocenjene vrednosti sovražnikovega plovila. Narejena je bila posebna lestvica in na vrhu je bila prav bojna ladja Viribus Unitis, predvidena nagrada zanjo je bila 1.300.000 lir.¹² To visoko nagrado so obema diverzantoma mnogi zavidali in na različne načine poskušali dokazati, da so intenzivno sodelovali pri projektu. Rossetti je kar eno poglavje svojih spominov namenil svojemu »boju za resnico« (Rossetti, 1977, str. 85–100). Tako se s to odločitvijo ni strinjala posadka MAS 95 in zelo verjetno je v njenem imenu ugovor vojaškim mornariškim oblastem podal poveljnik kapitan fregate Scapin, ki je poveljeval obema MAS v tej akciji. Pritožbo je 9. 2. 1919 obravnavala posebna komisija, ki jo je imenoval poveljnik vojaške pomorske baze v Benetkah in je bila sestavljena iz dveh kapitanov bojne ladje, vodil pa jo je mornariški visoki častnik čina podadmiral.¹³ Iz zaključnega poročila komisije je razvidno, da so Scapin in zelo verjetno tudi preostali pripadniki MAS svojo aktivnost in tveganje po pomembnosti enačili s tveganjem obeh diverzantov. Komisija je to argumentirano, predvsem pa povsem upravičeno, zavrnila (AUSMM 14). Z razdelitvijo nagrade se zagotovo ni strinjal tudi Ciano, ki pa ni nastopil odkrito, ampak se je za svoj kos »pogače« boril iz ozadja in pri tem uporabil tudi svoje močne politične in vojaške zveze. 29. marca 1919 je tako Uradni list Kraljevine Italije javno objavil odločitev vojaških mornariških oblasti, da se nagrada enako razdeli med Ciana, Paoluccija in Rossettija. Rossetti sicer v svojih spominih izraža spoštovanje do Ciana, vendar je prav v njih mogoče zaznati, da je Ciano igral dvojno igro. V medsebojnem dopisovanju je Rossettiju izražal vse priznanje, v ozadju pa je zelo verjetno deloval zase. Ciano naj bi tako za svoje interese lobiral celo pri italijanski delegaciji na mirovni konferenci v Parizu. Rossettiju je šele konec leta 1919 uspelo dokazati, da je bil tehnični projekt njegov in ne Cianov.

Sklep Pravno gledano je bil napad na Viribus Unitis povsem legitimno vojaško dejanje italijanske vojne mornarice in so posledično vsa ugibanja in celo čustvena obtoževanja povsem neprimerna. Avstro-Ogrska je še zmeraj obstajala in ta država je bila še zmeraj formalno v vojni tako s Kraljevino Italijo kot tudi z drugimi antantnimi silami. Narodno Vijeće iz Zagreba je sicer že 29. oktobra 1918, tj. na dan njegovega formalnega nastanka, od vojnega ministrstva na Dunaju zahtevalo, da preda vojno mornarico Državi SHS (DAH 1), kar se je formalno dan pozneje tudi zgodilo (Glaise-Horstenau, 1930, 274). Vendar je prevzem ladij od predstavnikov Narodnega Vijeća bilo formalno gledano

¹² Leta 2008 vrednost približno 1,7 milijona EUR (Brunetti, 2009).

¹³ Čin »podadmiral« (sottoammiraglio) je v italijanski vojni mornarici obstajal od avgusta 1918 do novembra 1923 in je bil vmesni čin med kapitanom bojne ladje in kontraadmiralom. Čin so enačili s činom brigadirja v kopenski vojski.

notranje avstro-ogrsko vprašanje in s tega stališča je tudi potopitev Viribus Unitis treba razumeti kot legitimno vojno dejanje. Res pa je, da je italijanska stran že 31. oktobra 1918 zagotovo bila obveščena o dogajanju v Pulju. Tega dne sta namreč tako zagrebško Narodno Vijeće kot tudi narodni odbor iz Pulja posredovala brzojavko antantnim vladam, vključno z italijansko, kjer je bilo opisano spremenjeno stanje v glavni avstro-ogrski luki (DAH 2; Krizman, 1955, str. 141; Primicerj, 1983, str. 197). S tega stališča so bile vse žrtve, kot posledica potopitve Viribus Unitis, povsem nepotrebne.

Z avstro-ogrške oziroma jugoslovanske strani pisnih poročil o potopitvi ladje Viribus Unitis ni. Avstro-ogrška vojaška oblast je že razpadla, jugoslovanska oblast pa je bila bolj nominalna kot dejanska. Že 29. oktobra 1918 sta v Pulju prevladovala kaos in nedisciplina (Grakalić, 1968, str. 727). Ko je floto 31. oktobra 1918 ob 16.30 zapustil še njen zadnji avstro-ogrski poveljnik admiral Miklós Horthy (Shepherd, 1981, str. 316), sta zagotovo disciplina in odgovornost med moštvom še dodatno popustili. To je bil pomemben element uspešnosti italijanske akcije, predvsem pa zelo hitre potopitve admiralske ladje. O tem priča poročilo admirala Cagnija iz 11. novembra 1918, v katerem je pisal o skupni večerji s kontraadmiralom Metodom Kochom¹⁴ in njegovim načelnikom štaba poročnikom bojne ladje Veljkom Budisavljevićem. Glede na to poročilo je kontraadmiral Koch izjavil, naj bi Viribus Unitis imel vsa vodotesna vrata med posameznimi podpalubnimi prekati odprta, kar je bilo vzrok, da je ladja potonila le v 20 minutah. To naj bi bilo posledica anarhije in nediscipline, ki je prevladala med posadko. Po Kochu naj ne bi bilo tudi nič narejenega, da bi se ladja rešila. V poročilu je zapisano, da je bil Koch kot kapitan fregate imenovan za vodjo vojaškega komiteja mornarjev (glej tudi: Bjelajac, 1988, str. 30), za katerega v poročilu izrecno piše, da naj bi bil »sovjetskega« tipa.¹⁵ Na tej večerji naj bi Koch izjavil: »Dobro sem vedel, da se bo med posadkami organiziralo revolucionarno gibanje, kar bi posledično pomenilo anarhijo, kar bo težava za floto, ki smo jo želeli obdržati nedotaknjeno. Ko se je gibanje začelo, smo želeli posredovati radijski telegram vsem vpletenim z zahtevo po končanju sovražnosti in za takojšnjo intervencijo antante. Z začetkom tega gibanja je prenehala tudi avstro-ogrška oblast in jaz sem v tem smislu pripravil komunike v francoskem jeziku. Vendar do distribucije ni prišlo, ker ji je nasprotoval »doktor-poet«,¹⁶ ki je prišel iz Zagreba s polnimi pooblastili tam nastale vlade [Narodno Vijeće, op. M. B.]. 48 ur pozneje je Viribus Unitis 'zletel v zrak', za kar krivim omenjenega človeka, ki ga več ne vidim, ker je takoj odšel iz Pulja« (AUSMM 15).

¹⁴ Metod Koch je po nekih informacijah ob razpadu Avstro-Ogrske imel čin kapitana korvete, po drugih navedbah pa čin kapitana fregate. 2. novembra 1918 ga je Narodno Vijeće iz Zagreba imenovalo za poverjenika za mornarico in ga povišalo v kontraadmirala. Ta čin je zadržal tudi ob prehodu v Vojško Kraljevine SHS. Po navedbi Mileta Bjelajca naj bi bil po smrti Vukovića imenovan tudi za poveljnika flote (Bjelajac, 2004, str. 181). Njegova vloga v Pulju med 1. in 5. novembrom 1918, posebej pa predvsem glede prihoda Italijanske vojske v Pulj, je zelo nejasna in kontradiktorna.

¹⁵ Šlo je za Narodni odbor, ki je bil glede na poziv Narodnega Vijeća iz Zagreba oblikovan v Pulju. Koch je bil zelo aktiven član tega odbora.

¹⁶ Ni gotovo, na koga se ta opazka nanaša, zelo verjetno je šlo za neznanega predstavnika Narodnega Vijeća iz Zagreba. 31. oktobra 1918 je namreč v Pulju prišlo do sestanka med predstavniki puljskega narodnega odbora in predstavniki Narodnega Vijeća iz Zagreba. Temeljno vprašanje je bilo, »ali pozvati antantne enote, da zasedejo Pulj«.

Literatura

Arhivski neobjavljeni viri

1. ACS 1 – Archivio Centrale dello Stato (Centralni državni arhiv), Rim, fondo: Real casa 1829-1951/Ufficio del primo aiutante di campo 1865-1946, busta. 14, fascicolo 1, Bollettino informazioni circa le operazioni navali, terrestri ad aeree dal 8^h del 27 alle 8^h del 28 luglio 1918.
2. ACS 2 – Archivio Centrale dello Stato, Rim, fondo: Real casa 1829-1951/Ufficio del primo aiutante di campo 1865-1946, busta. 14, fascicolo 1, Bollettino informazioni circa le operazioni navali, terrestri ad aeree dal 8^h del 29 alle 8^h del 30 luglio 1918.
3. ACS 3 – Archivio Centrale dello Stato (ACS), Rim, fondo: Real casa 1829-1951/Ufficio del primo aiutante di campo 1865-1946, busta. 14, fascicolo 1, Nuova sistemazione delle ostruzioni di Pola adottata dopo il raid del com.^{te} Pellegrini (Dalle fotografie eseguite il 13 luglio 1918).
4. AUSMM 1 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare (Arhiv zgodovinskega inštituta italijanske vojne mornarice), Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, 12. 9. 1940.
5. AUSMM 2 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Forzamento di Pola compiuto dalla Mignatta (notte 31 ottobre–1 novembre 1918).
6. AUSMM 3 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Relazione del Capitano Medico Raffaele Paolucci sulla spedizione a Pola contro la »Viribus Unitis«.
7. AUSMM 4 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Relazione del Capitano Medico Raffaele Paolucci sulla spedizione a Pola contro la »Viribus Unitis«.
8. AUSMM 5 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Funzionamento dell'apparecchio Mignatta, Da documenti ricevuti dal Comando in Capo del Dipartimento Marittimo di Spezia col foglio n. 11225 del 24 marzo 1930.
9. AUSMM 6 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Apparecchio a tempo per esplosioni di torpedini da getto, Venezia 2 dicembre 1918.
10. AUSMM 7 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Barchino »Mignatta«.
11. AUSMM 8 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, 9. 4. 1930.
12. AUSMM 9 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Dichiarazione rilasciata dal capitano di vascello Augusto Spagnoli, chenel 1918, era capitano di corvetta, comandante della Squadriglia Torpediniere e della Torpediniera 65 PN a Venezia. Roma, 24 maggio 1965.
13. AUSMM 10 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Missione a Pola, Venezia 30 ottobre 1918.
14. AUSMM 11 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, L'affondamento della Viribus Unitis.
15. AUSMM 12 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Circa l'affondamento della »Viribus Unitis«.
16. AUSMM 13 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, My dear Captain MacFall, May 11, 1929.
17. AUSMM 14 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Esame dell'esposto del capitano di fregata G. B. Scapin.
18. AUSMM 15 – Archivio Ufficio Storico della Marina Militare, Rim, fondo: Raccolta di base, busta 1212, fascicolo 3, Il racconto dell'affondamento«, Il vice ammiraglio Comandante in Capo Fto Cagni.

19. *DAH 1 – Državni arhiv Hrvatske, Zagreb, fond Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, škatla 4, Predsjedništvo, opći spisi, god. 1918, 1205-1.*
20. *DAH 2 – Državni arhiv Hrvatske, Zagreb, fond Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, škatla 4, Predsjedništvo, vanjsko-politička djelatnost, god. 1918, 1.*

Literatura

1. Barle, A., 2013. *Cesarsko-kraljevi ponos, ladje razreda Tegetthoff. V: Na fronti, revija za vojaško zgodovino. 8, str. 63–70. Nova Gorica: Društvo Soška fronta.*
2. Bjelajac, M., 1988. *Vojska Kraljevine SHS 1918–1921. Beograd: Narodna knjiga.*
3. Bjelajac, M., 2004. *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Beograd: Istitut za noviju istoriju Srbije.*
4. Brunetti, A., ur., 2009. *Il valore della moneta in Italia dal 1861 al 2008. Roma: Istituto Nazionale di Statistica.*
5. Bubnov, A., 1930. *Istorija pomorske ratne veštine. Dubrovnik: Štamparija Jadran.*
6. Freivogel, Z., 2003. *Austrougarski bojni brodovi I. svjetskog rata. Rijeka: Adamić d.o.o.*
7. Friedman, N., 2011. *Naval Weapons of World War One. Guns, Torpedoes, Mines and ASW Weapons of all Nations. Yorkshire: Seaforth Publishing.*
8. Garello, G., 2010. *L'idroaviazione italiana nella Grande Guerra. V: Storia Militare. 18/198, str. 4–15. Parma: Tuttostoria.*
9. Glaise – Horstenau, E., 1930. *The collapse of the Austro-Hungarian Empire. London/Toronto: J. M. Dent and sons LTD.*
10. Grakalić, M., 1968. *Zapovjedi Jugoslovanske ratne mornarice u Puli. V: Pomorski zbornik. 6, str. 725–737. Zadar: Društvo za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije.*
11. Krizman, B., 1955. *Dr. Ferdo Čulinović, 1918. Na Jadranu. V: Historijski zbornik. VIII/1-4, str. 139–145. Zagreb: Povijesno društvo Hrvatske.*
12. La Racine, R. B., 2011. *In Adriatico subito dopo la vittoria. V: Storia Militare. 19/210, str. 16–23. Parma: Tuttostoria.*
13. Moro, T., 2011. *Viribus Unitis: ultimo atto. V: Bollettino d'Archivio dell'Ufficio Storico della Marina Militare. 25/Marzo 2011, str.4–44. Roma: Archivio dell'Ufficio Storico della Marina Militare Italiana.*
14. Paolucci, R., 1918. *Relazione del capitano medico Raffaele Paolucci sulla spedizione a Pola contro la Viribus Unitis. V: Annali di medicina navale e coloniale. 24/2, fasc.5–6. Roma: Direzione Generale della Sanità Militare Marittima.*
15. Picardi, N., 1992. *Raffaele Paolucci Di Valmaggione. V: Annali italiani di chirurgia. 63/6, str. 835–839. Roma: Edizione Luigi Pozzi.*
16. Primicerj, G., 1983. *1918 cronaca di una disfatta, testi e documenti Austriaci sul crollo militare dell'impero absbugico. Milano: Arcana editrice.*
17. Rainero, R., 1989. *Raffaele Rossetti. Dall'affondamento della "ViribusUnitis" all'impegno Antifascista. Milano: Marzorati.*
18. Rossetti, R., 1977. *Contro la Viribus Unitis. La Spezia: Museo Tecnico Navale di La Spezia.*
19. Shepherd, B. G., 1981. *November 1918. Boston/Toronto: Little, Brown and Company.*

PILOTSKI PROJEKT: VOJAŠNIČNI KLUBI V SLOVENSKI VOJSKI IN POT NAPREJ

PILOT PROJECT: MILITARY CLUBS IN THE SLOVENIAN ARMED FORCES AND A WAY AHEAD

Povzetek Prispevek obravnava vzpostavitev in delovanje vojašničnih klubov v Slovenski vojski. Pripadnik je najpomembnejši dejavnik v delovanju Slovenske vojske. S profesionalizacijo Slovenske vojske je celostna skrb za pripadnike postala pomemben dejavnik. Namen prispevka je predstaviti trenutno stanje in oblikovanje dejavnosti ter programov za izboljšanje celostne skrbi za pripadnike Slovenske vojske. Model delovanja vojašničnih klubov še ni v celoti izoblikovan in uveljavljen v praksi. Dostopni so nekateri modeli, ki jih uporabljajo druge vojske v Natu in zunaj.

Rezultat dosedanjega dela pilotskega projekta je odprtje dveh vojašničnih klubov v vojaškem objektu Kadetnica v Mariboru in Vojašnici Jerneja Molana v Cerkljah ob Krki. Pri tem je vzpostavitev vojašničnih klubov dosegla naslednje cilje: izvajanje dejavnosti z lastnim kadrom, cenejše storitve za pripadnike SV in skozi delovanje vojašničnih klubov zagotavljanje upravičenosti delovanja projekta. Skozi testno obdobje pilotskega projekta smo dokazali, da je delovanje vojašničnih klubov v Slovenski vojski upravičeno. Na podlagi delovanja vojašničnih klubov bi lahko vzorec delovanja gostinske dejavnosti prenesli tudi na druge dejavnosti. S širitvijo števila dejavnosti bi lahko podprli večji nabor programov za dvig kakovosti celostne skrbi pripadnikov Slovenske vojske.

Ključne besede *Vojašnični klub, pilotski projekt, celostna skrb, gostinska dejavnost, prodaja blaga.*

Abstract The article deals with the establishment and activities of military clubs in the Slovenian Armed Forces (SAF). Personnel and individuals are the most important factor in SAF activities. With the professionalization of the SAF, the care for its servicemembers and their welfare became all the more important. The intent of the text is to present the current state of affairs and the development of activities

and programmes to improve the welfare of SAF members. The actual model of the operation of military clubs is still not entirely designed and applied; however, some welfare models of foreign NATO and non-NATO armed forces' are available.

As a result of the pilot project, two military clubs have opened, namely one in the "Kadetnica" facility in Maribor and one in "Jernej Molan" barracks at Cerklje ob Krki. In this respect, the objectives have been achieved, such as the engagement of the SAF's own personnel, provision of low-priced products for SAF members, and justification of the project through the actual functioning of the clubs. The pilot testing period has thus proven the relevance of the idea. On the basis of club activities, the canteen services could be expanded to other areas as well, which would provide for a variety of programmes to raise the quality of SAF members' welfare.

Key words *Military club, pilot project, SAF personnel welfare, canteen services, sale of goods.*

Uvod V procesu razvoja Slovenske vojske (v nadaljevanju: SV) smo razvijali različna področja. Eno izmed področij, ki smo jih v preteklosti v SV že večkrat poskušali razviti, so tudi vojašnični klubi (v nadaljevanju: VK). Projekt celostne skrbi za pripadnike SV in njihove družinske člane (CSP SV) se je začelo maja 2002. Oblikovalo se je šest podprojektov CSP, ki so se pred koncem leta 2002 prenesli v projekt »profesionalizacija SV, poklicna vojska, dopolnjena z rezervo (PROVOJ)«, z nalogo nadaljnjega razvoja programov CSP. Projekt se je začel izvajati leta 2003, skladno z zagonim elaboratom.

Leta 2007 je bil sprejet Zakon o Slovenski vojski, s katerim so bile določene normativne podlage za delovanje VK oziroma centrov za celostno skrb. O delovanju VK se je razmišljalo tudi ob sprejetju Pravil službe SV leta 2009.

V ta namen bi na GŠSV ustanovili oddelek CSP, ki bi skrbel za konceptualni razvoj posameznih programov. Te bi ponujali prek VK v okviru vojašnic ali v centrih za CSP (Pokljuka, Bukovje, Debeli rtič itn.). Centre za CSP bi morali ustanoviti, namensko opremiti in formacijsko popolniti (povzeto po Štemberger, 2007, str. 17).

Leta 2011 je bila v Oddelku za celostno skrb za pripadnike SV na GŠSV (v nadaljevanju OCSP/GŠSV) sprejeta odločitev o ponovni oživitvi vzpostavitve VK v SV. Opravljeni so bili številni pogovori s takratnimi poveljniki posameznih vojašnic oziroma njihovimi najožjimi sodelavci. Cilj pogovorov je bil pridobiti vpogled v dejansko stanje na tem področju, v ideje o smiselnih oblikah organiziranja VK ter v realne možnosti za vzpostavitev klubskih dejavnosti. Izveden je bil pregled normativnih aktov, ki podpirajo delovanje VK. V enotah in poveljstvih SV je bila narejena anketa na temo vojašnični klubi v SV. Na podlagi opravljenih pogovorov, pregleda normativnih dokumentov, analize rezultatov, pridobljenih z anketo, ter v želji izboljšati ponudbe v okviru celostne skrbi za pripadnike SV in njihove družinske člane je bila dana pobuda o ustanovitvi VK. Maja 2015 so na GŠSV izdali ukaz za izvedbo pilotskega projekta vzpostavitve

VK. Oblikovana je bila delovna skupina pod vodstvom majorja Antona Kandutija, ki naj bi pripravila pogoje za izvedbo in delovanje VK v vojašnicah SV leta 2015 (Ukaz GŠSV, št. 812-2/2015-61, z dne 4. 5. 2015).

1 NAMEN DELOVANJA VOJAŠNIČNIH KLUBOV

Namen pilotskega projekta je bil vzpostaviti dva VK na lokacijah VOK Maribor in VJM Cerklje ob Krki. Maja 2015, ob dnevu odprtih vrat enot, je delovna skupina na omenjenih lokacijah odprla dva VK in začela izvajati gostinske dejavnosti. Pri vzpostavitvi delovanja VK je delovna skupina določila tri glavne cilje:

- izboljšati ekonomski standard vseh pripadnikov SV v MO RS, ki uporabljajo dejavnosti VK;
- reševati status pripadnikom SV, ki ne morejo več opravljati vojaške dolžnosti (zdravstvene omejitve, starostna omejitev in zakonske omejitve);
- doseči ekonomski učinek in tako upravičiti rentabilnost projekta.

Z delovanjem VK se je prispevalo k dvigu zadovoljstva med pripadniki SV in njihovimi družinskimi člani. VK bi lahko postali stičišče medgeneracijskega druženja in vez do drugih civilnih organizacij, zvez in društev.

1.1 Normativni akti in predpisi, ki urejajo področje za delovanje vojašničnih klubov

Za uspešno izvajanje programa CSP je potrebna ustrezna pravna podlaga. Normativno ureditev CSP v SV urejajo zakoni in interni akti, ki so sprejeti v okviru SV. CSP v ZObr ni opredeljena kot celota, vendar so že opredeljena določena področja, kot so verska in duhovna oskrba ter določene pravice iz zdravstvenega zavarovanja nujne medicinske pomoči (povzeto po Tepeh, str. 38).

Z uveljavitvijo Zakona o službi v Slovenski vojski (ZSSloV) v SV se je postavila normativna podlaga za delovanje vojašničnih klubov¹. S Pravili službe v Slovenski vojski so se določili načini delovanja VK². Z Navodilom o lastni dejavnosti se na Ministrstvu za obrambo in v organih v sestavi dodaja vrsta lastne dejavnosti, način

¹ *Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV), 85. člen, Uradni list RS št. 68/2007 z dne 30. 7. 2007. »V vojašnicah se določi klubski prostor; ki lahko obsega tudi knjižnico, medioteko in druge prostore in je namenjen srečevanju pripadnikov, njihovih družinskih članov in priložnostnim prireditvam. Poslovanje klubov se ureja s Pravili službe v SV. Za izvajanje klubskih, športnih, rekreativnih, muzejskih in drugih dejavnosti pripadnikov in njihovih družinskih članov se lahko z ustreznimi pogodbami, skupaj s častniško ali veteransko organizacijo, organizirajo tudi centri za celostno skrb.«*

² *Pravila službe v Slovenski vojski (Uradni list RS št. 84/2009 z dne 27. 10. 2009, 184. in 185. člen). »V vojašnicah se določi klubski prostor; ki lahko obsega knjižnico, medioteko, spominsko sobo, muzejske in druge zbirke ter druge prostore, ki so namenjeni druženju pripadnikov, njihovih družinskih članov in priložnostnim prireditvam. Klubske prostore lahko uporabljajo vsi pripadniki Slovenske vojske, upokojeni pripadniki, družinski člani ter druge osebe v skladu s hišnim redom ali po predhodni odobritvi upravnika kluba. Klubski prostori, igrišča in prostori za različne druge oblike celostne skrbi za pripadnike in družinske člane se lahko uporabljajo na način in v času, da ne motijo redne dejavnosti poveljstev, enot in zavodov v vojašnici. Delo kluba vodi upravitelj kluba. Če se v vojašnici organizira prireditev odprtega značaja, mora upravitelj kluba pridobiti soglasje poveljnika vojašnice. Poveljnik vojašnice v hišnem redu predpiše obratovalni čas kluba ter ostale pogoje za izvajanje celostne skrbi.«*

financiranja lastne dejavnosti, evidence in oblikovanje cen proizvodov ter storitev iz naslova lastne dejavnosti (dok. MO RS št. 017-04-7/2003-4 z dne 24. 2. 2003).

Na podlagi normativnih aktov si je Slovenska vojska predpisala akte poveljevanja (vojaška doktrina³, direktiva⁴ in standardni operativni postopek (SOP)), v katerih je podrobno opredelila ureditev tega področja. SOP o načrtovanju programov celostne skrbi v enotah in poveljstvih SV in poročanje o realizaciji določa organizacijo načrtovanja razvoja in izvedbe programov CSP ter njihovo prostorsko zagotovitev, kamor spada tudi klubska dejavnost v SV (SOP št. 05-0007, GŠSV št. 804-337/2009-1 z dne 10. 9. 2009).

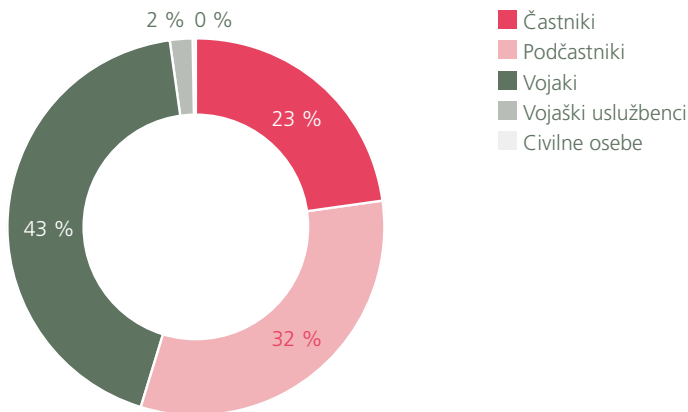
1.2 Rezultati izvedene ankete Vojašnični klubi v SV

Leta 2013 je bila med pripadniki SV izvedena anketa. V anketi je sodelovalo 890 pripadnikov SV, kar pomeni 11,7 odstotka vseh zaposlenih v Slovenski vojski. Od 890 oddanih anket je bilo 829 anket veljavnih (99,2 odstotka) in 61 neveljavnih (0,8 odstotka).

Empirična analiza ankete Vojašnični klubi v SV

V OCSP/GŠSV je bila izvedena obdelava anketnih vprašalnikov na tematiko Vojašnični klubi v SV.

Graf 1: Pregled sodelujočih v anketi
Vir: OCSP (2011–2012), zaključeno (GŠSV, 2013)

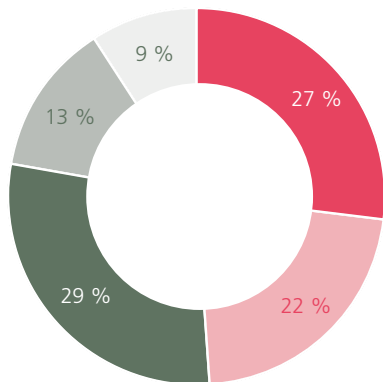

³ Vojaška doktrina (PDRIU, Vojaško doktrino je sprejela vlada Republike Slovenije na svoji 76. seji, 1. junija 2006). »Celostna skrb za pripadnike Slovenske vojske je dejavnost, ki je namenjena zagotovitvi dobrega počutja in dobrobiti pripadnikov Slovenskem vojske in njihovih družinskih članov. Obsega skrb za dušeno zdravje in osebno rast, duhovno oskrbo, zdravstveno oskrbo, zagotovitev bivalnih možnosti, podporo družinam, varnost pri delu, športno in kulturno udejstvovanje, interesno dejavnost in stanovsko organiziranost.«

⁴ Direktiva za razvoj in izvajanje celostne skrbi za pripadnike SV, dok. GŠSV št. 804-338/2009-1 z dne 16. 9. 2009. »V organizacijsko shemo delovanja CSP vključite tudi prostorsko ureditev, ki zajema centre za CSP izven vojašnic in prostore v vojašnicah, kot so klubi, spominske sobe ...«

Pri izvedbi ankete so bile zajete vse kategorije zaposlenih v SV. Pri tem je bil največji poudarek na ciljni populaciji vojakov.

Graf 2:
Smiselnost
vzpostavitve VK
Vir:
OCSP
(2011–2012),
zaključeno
(GŠSV, 2013)

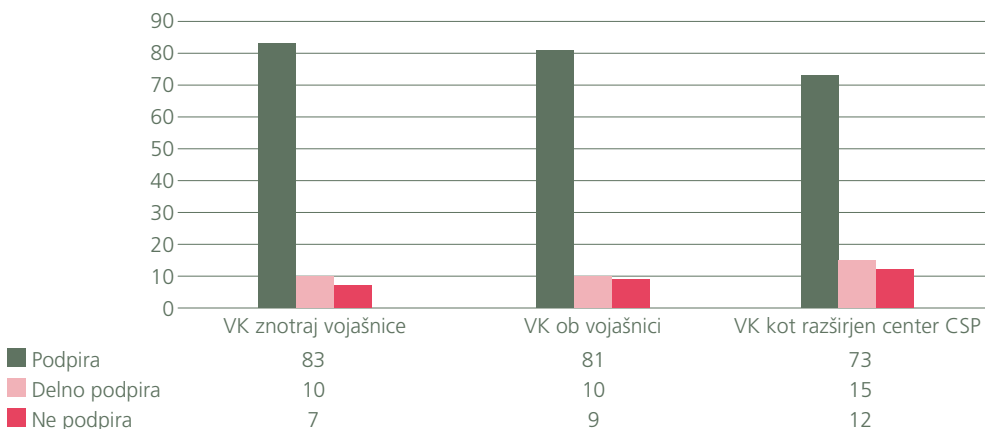

»Ali se vam zdi vzpostavitev VK smiselna in koristna za vas in vaše družinske člane?« (818)

- Zelo podpiram
- Podpiram z odobravanjem
- Podpiram
- Delno podpiram
- Ne podpiram

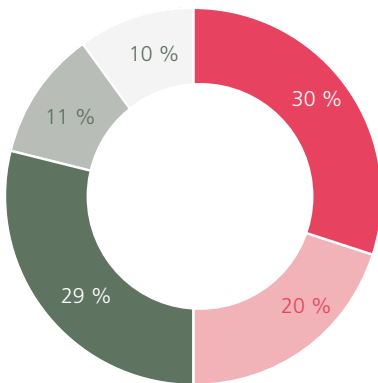
Na vprašanje o smiselnosti ustanovitve je 91 odstotkov vprašanih odgovorilo, da zamisel o ustanovitvi VK podpirajo, 9 odstotkov pripadnikov pa zamisli o ustanovitvi VK ne podpira.

Graf 3: Predlogi
različnih
modelov VK
Vir:
OCSP
(2011–2012),
zaključeno
(GŠSV, 2013)

Pri oceni različnih modelov VK so bili vsi trije modeli ocenjeni kot sprejemljivi, pri čemer je bila največja podpora za model, pri katerem bi VK deloval znotraj vojaških objektov.

Graf 4:
Ali v VK vidite
smiselnost
druženja med
generacijami?
Vir:
OCSP
(2011–2012),
zaključeno
(GŠSV, 2013)

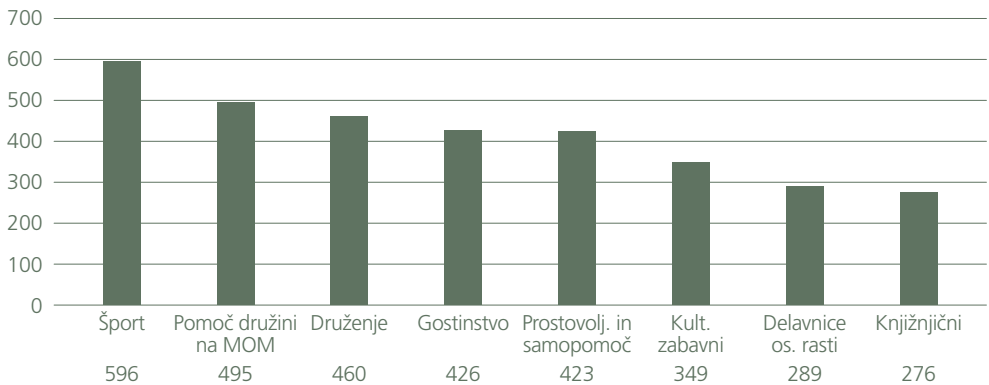

»Ali so VK smiselni kot medgeneracijsko središče« (784)

- Zelo podpiram
- Podpiram z odobravanjem
- Podpiram
- Delno podpiram
- Ne podpiram

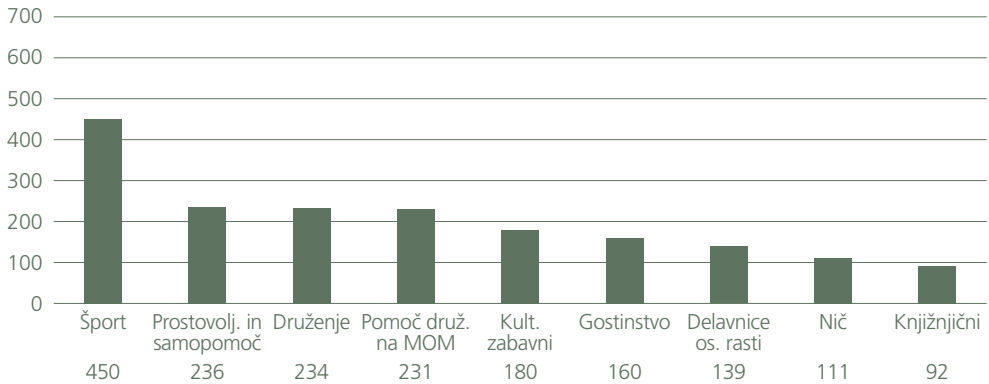
Pri ocenjevanju smiselnosti VK kot medgeneracijskega središča je 90 odstotkov anketiranih pozitivno podprlo tako obliko delovanja VK.

Graf 5: Pregled
programov v VK
Vir:
OCSP
(2011–2012),
zaključeno
(GŠSV, 2013)

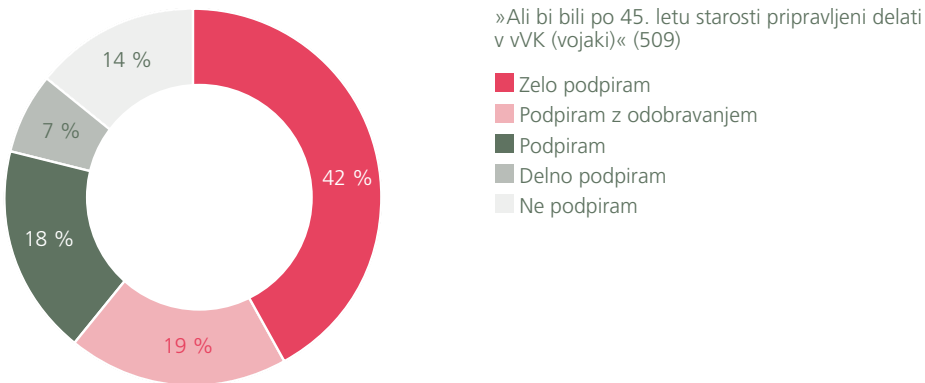
Pri pregledu programov, ki bi jih ponujali VK, so anketirani podprli vse ponujene programe. Posebno naklonjenost so namenili športnim aktivnostim, skrbi družinskim članom pripadnikov v času MOM in druženju ter gostinski dejavnosti.

Graf 6:
Na katerih
področjih želite
sodelovati v VK?
Vir:
OCSP
(2011–2012),
zaključeno
(GŠSV, 2013)

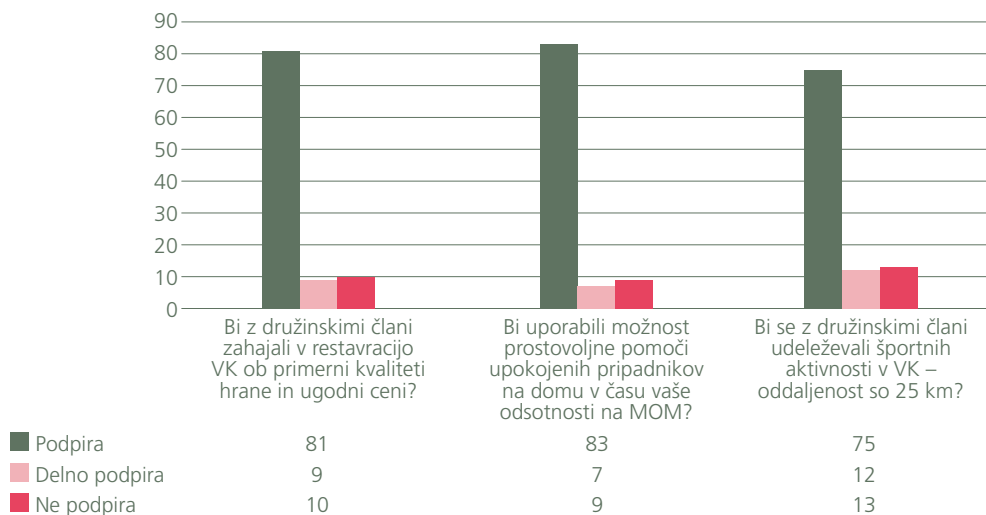
Enako so anketirani ocenili tudi področja, na katerih bi bili pripravljene aktivno sodelovati.

Graf 7: Ali vas
zanima delo
v VK po končani
vojaški karieri
(vojak po 45.
letu dopolnjene
starosti)?
Vir:
OCSP
(2011–2012),
zaključeno
(GŠSV, 2013)

86 odstotkov anketiranih pripadnikov (vojakov) bi želelo svojo poklicno kariero nadaljevati znotraj sistema SV. V VK vidijo eno izmed možnosti zaposlitve.

Graf 8:
Vpliv različnih dejavnikov na uporabljanje storitev VK
Vir:
OCSP
(2011–2012),
zaključeno
(GŠSV, 2013)

Vsi anketirani so podprli možnosti, ki bi jih ponudili znotraj delovanja VK za pripadnike in njihove družinske člane.

1.2.1 Izbor kadra

Za izvajanje koncepta CSP, ki prinaša nove in številčnejše programe, pa bo treba doseči, da bodo za opravljanje teh nalog določena delovna mesta vključena v okvir formacij posameznih enot. V okviru vojašnice je treba pripraviti predlog oblikovanja stalnega jedra centra CSP, ki bi organizirano in sistematično skrbel za pripravo in izvedbo vseh načrtovanih programov ter usklajeval potrebne aktivnosti med enotami v vojašnici ter z neposrednim civilnim okoljem. Na oblikovanje takega centra kaže tudi ugotovitev iz usmerjenega intervjuja, da poveljstva in enote premalo poznajo koncept CSP in možnosti, ki jih ponuja (povzeto po Veselič, str. 81).

Izbor kadra je predviden med pripadniki, ki zaradi zdravstvenih ali starostnih omejitev niso več sposobni opravljati vojaške službe. Odvisen je tudi od dejavnosti in programov, ki se bodo izvajali v VK. Zaradi specifičnosti lokacij ne bo mogoče doseči enega samega modela VK, ki bi bil univerzalen za vse objekte, v katerih bodo delovali VK. Specifičnost lokacij določajo velikost vojašnice, število pripadnikov, ki so nastanjeni v vojašnici, in namembnost vojašnice.

1.2.2 Status zaposlenih v vojašničnih klubih

V VK bi lahko delo opravljali pripadniki, ki bi jim prenehalo delovno razmerje v SV brez krivdnih razlogov (npr. vojaki po 45. letu starosti in vojaške osebe z različnimi omejitvami, zaradi katerih niso več sposobni opravljati vojaške službe, oziroma dolžnosti, na katero so razporejeni). Vojaki, ki jim preneha pogodba o zaposlitvi za določen čas zaradi dopolnitve starosti 45 let, bi se lahko razporedili v VK kot CO ali izjemoma VU, odvisno od dejavnosti in programov, ki bi jih v VK izvajali.

1.3 Prostorska, materialna in finančna zagotovitev delovanja vojašničnih klubov

Po ogledu objektov v SV je bilo ugotovljeno, da vojašnice že imajo objekte, v katerih se je že v prejšnjem sistemu izvajala gostinska dejavnost. V času naborniškega sistema smo večino teh objektov oddali zunanjim izvajalcem, preostalim objektom pa smo spremenili namembnost uporabe. Vojašnice imajo tudi druge prostorske zmogljivosti za izvajanje drugih dejavnosti in programov v VK.

Materialna sredstva za izvajanje določenih dejavnosti so deloma že zagotovljena. Večina vojašnic objekte za opravljanje gostinske dejavnosti že ima, prav tako je v teh objektih oprema za izvajanje gostinskih dejavnosti oziroma je trenutno v uporabi in najemu pri zunanjih najemnikih teh prostorov. V VOK Maribor imajo že zagotovljen in opremljen prostor za opravljanje trgovinske dejavnosti. Glede na širjenje dejavnosti in programov pa se bodo materialna sredstva v drugih vojašnicah zagotavljala, kadar bo to potrebno.

Pri vzpostavitvi VK skozi pilotski projekt je DS uporabila model financiranja skozi lastno dejavnost. Na podlagi tega se lahko del finančnih sredstev, pridobljenih z lastno dejavnostjo, uporabi za širitev različnih dejavnosti, s katerimi se lahko podpre različen izbor programov v okviru CSP.

2 IZVAJANJE PILOTSKEGA PROJEKTA VOJAŠNIČNIH KLUBOV

DS je za izvedbo pilotskega projekta pri svojem delu sledila nameri, da želijo z vzpostavitvijo VK doseči tako ekonomske kot tudi socialne učinke. Kot prvo želijo izboljšati ekonomski standard vseh pripadnikov SV, ki koristijo dejavnosti VK. Za delovanje VK bomo uporabili lastne kadrovske vire in tako pripomogli k reševanju statusa tistih pripadnikov SV, ki ne morejo več opravljati vojaške dolžnosti zaradi starosti ali zdravstvenih omejitev. Nazadnje pa nameravajo s projektom doseči tudi ekonomski učinek in upravičiti izvajanje projekta.

Pri delovanju VK uporabljajo svojo grafično podobo in slogan VK, ki se glasi: »Tu smo zaradi vas.«

Slika 1: Grafična podoba – znak VK (DS pilotskega projekta VK/ Vojaški muzej SV)

2.1 Delovanje vojašničnih klubov

Delovanje VK je mogoče zagotoviti različno, in sicer:

- z zunanjimi pogodbenimi sodelavci,
- z modelom koncesionarjev – partnerstva s stanovskimi organizacijami,
- z modelom lastne dejavnosti.

DS je za delovanje VK uporabila model lastne dejavnosti in pri tem opredelila dva načina delovanja VK.

a. Vojaški klub kot samostojna organizacijska enota

V primeru organiziranosti VK kot samostojne organizacijske enote bi bilo treba določiti formacijo, po kateri bi se formacijske dolžnosti opravljale v statusu civilne osebe ali izjemoma v statusu vojaškega uslužbenca, seveda ob izpolnjevanju drugih pogojev za opravljanje določene dejavnosti v VK.

VK bi vodil upravnik VK, ki načrtuje, usklajuje delo in vodi aktivnosti VK ob izvajanju storitev v okviru lastne dejavnosti.

Za izvajanje nekaterih aktivnosti zunaj dejavnosti se lahko angažirajo zunanji izvajalci (fizične ali pravne osebe, npr. najem ansambla itn.). Fizične osebe bi lahko delo opravljale po podjemni pogodbi, pravne osebe pa po klasični obligacijski pogodbi o naročilu blaga in storitev.

VK kot samostojna organizacijska enota bi po oceni delovne skupine dosegla najvišje socialne in ekonomske učinke.

b. Vojaški klub, ki ni organiziran kot samostojna organizacijska enota

Če VK ne deluje kot samostojna organizacijska enota, obstaja možnost, da se v okviru EVOJ sistemizirajo formacijske dolžnosti, ki so namenjene delovanju VK (npr. podčastnik za podporo). V opisu del nalog tega podčastnika so vodenje VK in naloge, ki se na to nanašajo (upravljanje prostora, načrtovanje dela, nabava materiala, finančno poslovanje, načrtovanje, koordinacija in izvedba aktivnosti, koordinacija izvajalcev dejavnosti itn.). Za izvedbo vseh dejavnosti VK je poleg podčastnika za podporo VK treba z aktom vodenja in poveljevanja (ukaz po 98. členu Zobr) začasno razporediti pripadnike (praviloma tiste, ki imajo določene zdravstvene omejitve in ne morejo opravljati vojaške službe oziroma formacijske dolžnosti, na katero so razporejeni) in opredeliti opis dela in nalog za pripadnike, ki jih bodo opravljali v VK.

Po oceni delovne skupine pilotskega projekta tak način organiziranja VK pomeni bistveno zahtevnejši način zagotavljanja kadra in manjšo transparentnost za organizacijo dela. V tem primeru bi šlo samo za razširitev opisa dela in nalog, druge pravice (osnovna plača, čin, dodatki) pa pripadnik zadrži iz formacijske dolžnosti,

na katero je razporejen. Tak način organizacije bi negativno vplival na kakovost dela v VK.

2.2 Izvajanje dejavnosti

V okviru pilotskega projekta smo v VK začeli izvajati gostinsko dejavnost. Ta se izvaja znotraj lastne dejavnosti in na isti ali višji ravni, kot jo zagotavljajo zunanji izvajalci po drugih vojašnicah in objektih SV. Tak model izvajanja dejavnosti bi lahko bil vzorčni primer za izvajanje drugih dejavnosti.

Ena izmed lastnih dejavnosti bi lahko bila prodaja blaga. V okviru prodaje blaga bi pripadnikom ponujali nakup:

- kovinske galanterije (čini, našitki, napisi, kovinske ploščice z napisom),
- spominkov,
- različnih izdelkov neformacijske opreme (nahrbtniki, majice, kape, nogavice itn.).

V okviru delovanja VK bi lahko imeli tudi storitveni servis, ki bi izvajal:

- manjša obrtniška dela,
- pranje perila,
- manjša šiviljska popravila,
- frizerske storitve itn.

2.3 Izvajanje programov v vojašničnih klubih

Z VK bo doseženo boljše vzdušje med pripadniki SV in njihovimi družinskimi člani. V VK se bodo izvajali različni programi:

- strokovni programi (programi priprav na MOM in po vrnitvi iz MOM, programi psihološke podpore, programi socialnovarstvene pomoči),
- prostočasne aktivnosti (počitniške aktivnosti, tematski vikendi, likovne delavnice),
- športne dejavnosti (športni dnevi, pohodi, fitnes),
- drugi programi (sejmi, druženja, obveščanje).

Te programe bi ponudili:

- pripadnikom SV in njihovim družinskim članom,
- upokojenim pripadnikom SV,
- članom sorodnih organizacij veteranske organizacije ter drugih zvez in društev).

Programi za pripadnike SV in njihove družinske člane se izvajajo v pristojnosti OCSP. Programi upokojenih pripadnikov so v pristojnosti Direktorata za obrambne zadeve, Sektorja za vojaške zadeve (DOZ/SVZ). Preostali programi civilnih zvez in društev se izvajajo na podlagi sporazumov in načela recipročnosti v pristojnosti civilno-vojaškega sodelovanja (CVS).

V nadaljnjem procesu razvoja VK bi lahko postopoma vključevali prostovoljce, torej družinske člane, upokojene pripadnike ter pripadnike organizacij, zvez in društev, za izvajanje različnih aktivnosti.

3 PREGLED IZVAJANJA DEJAVNOSTI IN PROGRAMOV V ZDA

3.1 Združene države Amerike

Pri predstavitvi enega izmed modelov, ki se uporablja v Ameriški vojski, lahko vidimo, kako oni izvajajo dejavnosti, s katerimi zagotavljajo ekonomske učinke za pripadnike oboroženih sil in njihove družinske člane. Ena izmed teh je AAFES (Army & Air Force Exchange Service).

3.1.1 Ameriška vojska & Letalske sile – storitveni servis (Army & Air Force Exchange Service)

AAFES (Army & Air Force Exchange Service (Exchange)) je agencija ameriškega ministrstva za obrambo, ki deluje že 120 let. Ves ta čas je njihovo poslanstvo podpirati pripadnike oboroženih sil med izvajanjem vojaških operacij, humanitarnih misij in drugih nalog po svetu in doma. Vodstvo agencije je v Dallasu v zvezni državi Texas (https://en.wikipedia.org/wiki/Army_and_Air_Force_Exchange_Service, 30. 8. 2015).

Agencija AAFES je zasnovana za zagotavljanje dobrin in storitev, ki bi jih pripadnik oboroženih sil hotel ali potreboval. Dobrine in storitve so oproščene davka, pogosto pa se zagotavljajo tudi visoki popusti pri nabavnih cenah. Ponudba obsega uniformo, taktično opremo, športno opremo, zdravila, vitamine, elektroniko, pohištvo in drugo. Storitve je na voljo 12,8 milijona uporabnikom v 50 zveznih državah in v več kot 30 državah po svetu. Leta 2013 je promet dosegel 8,3 milijarde USD in tako ustvaril 332 milijonov USD dobička. Tretjina dobička je ponovno naložena v operacije, preostali del (208 milijonov USD) pa v programe celostne skrbi za pripadnike ameriške vojske v okviru ameriškega ministrstva za obrambo. Programe izvaja organizacija AUSA.

Agencija obsega približno 2448 objektov, kar vključuje trgovine, butike in 1418 restavracij, kot so Taco Bell, Burger King and Starbucks, skozi katere izvaja dejavnosti in storitve. Poleg navedenega ima agencija še 3330 koncesijskih razmerij (<http://www.aafes.com/about-exchange/history-mission/>, 30. 8. 2015).

Slogan agencije je: Mi gremo tja, kamor greste vi (angl.: we go where you go).

Agencija AAFES ponuja storitve in podporo tudi družinskim članom pripadnikov ter enotam, ki se vračajo iz vojaških operacij po svetu.

Partnerstvo s programi celostne skrbi za pripadnike ameriške vojske v okviru ameriškega ministrstva za obrambo odraža lojalnost in predanost do pripadnikov oboroženih sil, ki presega ekonomske interese.

Prisotni so v 70 vojaških bazah s storitvenimi centri. Od tega jih je 53 lociranih v glavnih poveljstvih.

3.1.2 Struktura agencije Ameriška vojska in letalske sile – storitveni servis

V agenciji AAFES je zaposlenih več kot 40.662 ljudi, od tega jih je 24 odstotkov družinskih članov pripadnikov OS in 2 odstotka aktivnih pripadnikov OS, ki delo opravljajo zunaj svojega rednega delovnega časa. Pri zaposlitvi imajo prednost nekdanji pripadniki oboroženih sil.

Vodstvo agencije AAFES je sestavljeno iz direktorátov. Nekatere izmed njih vodi vojaško osebje, nekatere pa civilni strokovnjaki (<http://www.aafes.com/about-exchange/our-organization/>, 30. 8. 2015).

3.2 Zveza ameriških oboroženih sil

Skrozi agencijo AAFES se finančno podpirajo različne zveze, katerih poslanstvo je dvig CSP v Ameriški vojski. Ena takih zvez je zveza ameriških oboroženih sil (AUSA), ki od leta 1950 deluje v podpori vseh vidikov nacionalne varnosti, pri čemer je izpostavljen interes oboroženih sil in njenih pripadnikov.

AUSA je zasebna, neprofitna izobraževalna organizacija, ki podpira stalno in rezervno sestavo oboroženih sil, nacionalno gardo, civilno osebje, upokojence, vladne uslužbenice, ranjence, veterane in družinske člane vseh naštetih. AUSA ponuja več profesionalnih razvojnih priložnosti z organizacijo dogodkov na lokalni in nacionalni ravni.

AUSA zastopa vsakega pripadnika oboroženih sil z:

- zastopanjem vseh komponent ameriške vojske,
- spodbujanjem javne podpore vojaški vlogi v sistemu nacionalne varnosti,
- izvajanjem strokovnih izobraževalnih in informacijskih programov.

Vrednote, ki jih zagovarja AUSA, so odličnost, inovativnost, profesionalizem, odprtost, integriteta in odgovornost.

Po vsem svetu ima AUSA tudi 120 skupin, ki jih tvorijo prostovoljci. Skupine zagotavljajo možnosti za rekreacijo in izobraževanje pripadnikom OS in njihovim družinskim članom. AUSA in njene skupine so v preteklosti razdelile več kot 2 milijona USD za šolnine ter podporo vojaških in družinskih programov. Poslanstvo skupin je podpora družinskim članom v lokalni skupnosti za čas, ko so ti ločeni od svojih pripadnikov OS.

AUSA ponuja programe za podčastnike in vojake, upokojence in veterane, družinske člane pripadnikov OS, knjižnične programe, rezervno sestavo OS (<http://www.ausa.org/Pages/default.aspx>, 30. 8. 2015).

Sklep Z vzpostavitvijo VK bi lahko izboljšali celotno skrb pripadnikov SV in njihovih družinskih članov.

Z izvajanjem dejavnosti v okviru VK lahko dosežemo ekonomske učinke. Z ekonomskimi učinki bi lahko podprli razvoj in izvajanje različnih novih programov za doseganje socialnih učinkov.

Skozi delovanje VK bi ustvarili tudi stičišče, ki bi omogočalo vez med različnimi organizacijami, zvezami in društvi.

Izbrana različica delovanja (lastna dejavnost) VK se je v okviru pilotskega projekta pokazala kot smotrna in učinkovita.

Delovanje VK bi zagotavljali s svojim kadrom. Tako se odpira priložnost za reševanje statusa pripadnikov SV, ki zaradi različnih omejitev (vojaki po 45. letu starosti, delovni invalidi, zakonske omejitve) niso zmožni začasno ali trajno opravljati vojaške službe.

Glede na nastale ekonomske in socialne razmere v SV je treba projekt VK nadaljevati. Delo pilotskega projekta VK se je v kratkem času preneslo iz analitične presoje v praktično delovanje in tako doseglo postavljene cilje.

Predlagam, da se sedanje izvajanje gostinske dejavnosti (»outsourcing«) v objektih SV postopoma zamenja s konceptom, kot ga ponuja pilotski projekt VK.

Pri širitvi izvajanja dejavnosti VK bo treba dopolniti predpis na tem področju (Navodilo o lastni dejavnosti MO RS) in tako omogočiti njihovo delovanje.

Literatura

1. *Army & Air Force Exchange Service*; https://en.wikipedia.org/wiki/Army_and_Air_Force_Exchange_Service, 30. 8. 2015.
2. *Association of the United States Army*; <http://www.ausa.org/Pages/default.aspx>, 30. 8. 2015.
3. *Direktiva za razvoj in izvajanje celostne skrbi za pripadnike Slovenske vojske*, GŠSV, št. 804-338/2009-1, z dne 16. 9. 2009.
4. *Lipovec, F., Mesec, B., 2009. Vloga vojašničnih klubov pri zagotavljanju celostne skrbi za pripadnike SV. Specialistično delo. Maribor: Univerza v Mariboru.*
5. *Navodilo o lastni dejavnosti v Ministrstvu za obrambo*, št. 017-04-7/2003-4, z dne 24. 2. 2003.
6. *Pravila služb v SV (Uradni list RS, št. 84/2009).*
7. *SOP o načrtovanju programov celostne skrbi v enotah in poveljstvih SV in poročanje o realizaciji (SOP št. 05-0007, GŠSV št. 804-337/2009-1 z dne 10. 9. 2009).*
8. *Exchange. Our organization*; <http://www.aafes.com/about-exchange/our-organization/>, 30. 8. 2015.
9. *Štemberger, D., 2007. Izvajanje celostne skrbi za pripadnike slovenske vojske. Diplomsko delo magistrskega študija. Celje: Fakulteta za logistiko, str. 17.*
10. *Tepeh, A., 2011. Socialnovarstvena oskrba in družbena odgovornost v SV. Magistrska naloga. Koper: Fakulteta za management, str. 38.*
11. *Veselič, Z., 2009. Prilagoditev vojaške infrastrukture poklicni vojski s poudarkom na izvajanju programov celostne skrbi za pripadnike SV. Magistrska naloga. Celje: Fakulteta za logistiko, str. 81).*
12. *Vojaška doktrina (PDRIU 2006).*
13. *Zakon o službi v SV, ZSSloV (Uradni list RS, št. 68/2007).*

Slikovno gradivo

Photos

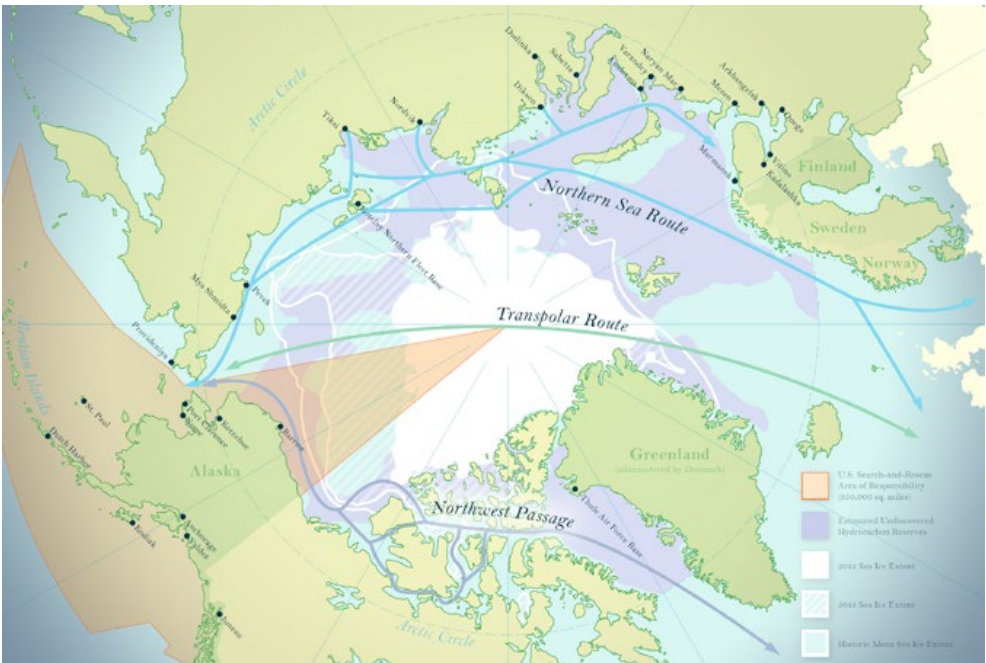
Slika 1:
 Arktična regija
 in ozemelske
 terjatve

Figure 1:
 Arctic territorial
 claims

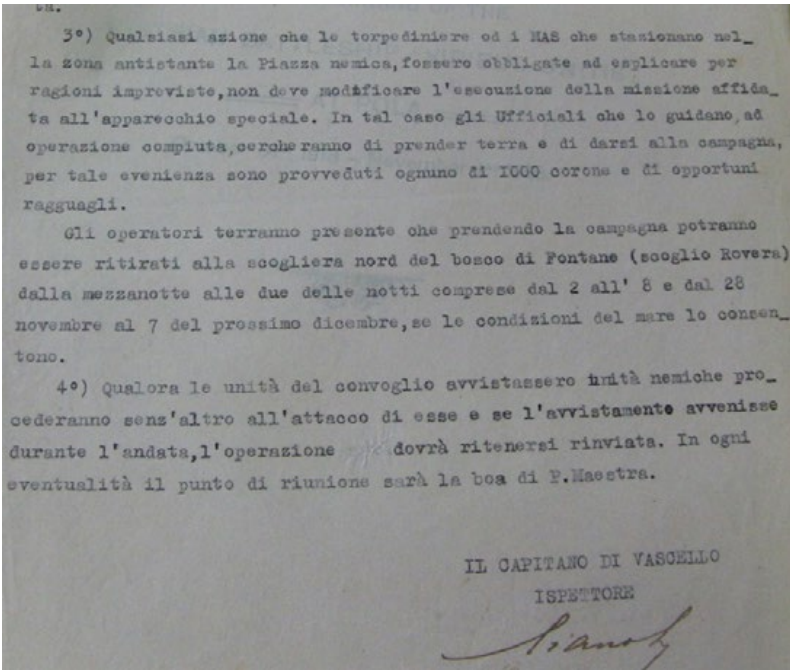
Slika 2:
 Severozahodni
 in severovzhodni
 prehod

Figure 2:
 Northwest
 and northeast
 passages

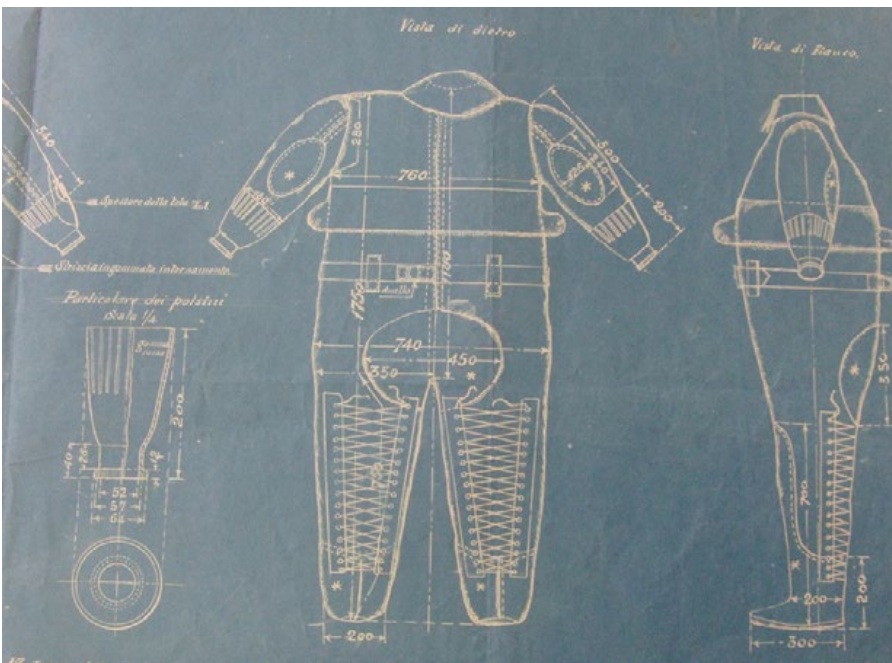
Slika 1:
 Podpis kapitana
 bojne ladje
 Costanza
 Ciana pod
 ukaz za napad
 na vojaško
 pristanišče v
 Pulju
 Vir:
 AUSMM

Figure 2:
 Signature of
 Captain Cian
 Constanza
 on the order
 to attack the
 military port in
 Pula
 Source:
 AUSMM

Slika 2:
 Načrt posebnih
 nepremočljivih
 oblačil, ki so
 bile posebej
 pripravljene za
 oba diverzanta
 Vir:
 AUSMM

Figure 2:
 Plan for special
 water-proof
 outfits specially
 designed
 for the two
 commandos.
 Source:
 AUSMM

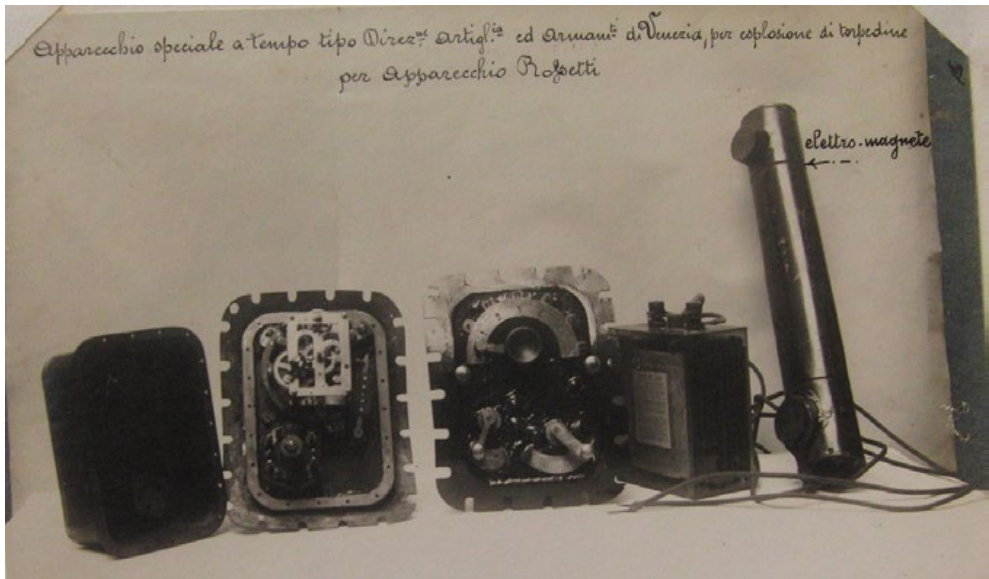
Slika 3:
Načrt urnega
mehanizma za
vžig eksploziva
na mignatti
Vir:
AUSMM

Figure 3:
Design of
a clock
mechanism used
to set off the
explosives on
the Mignatta.
Source:
AUSMM

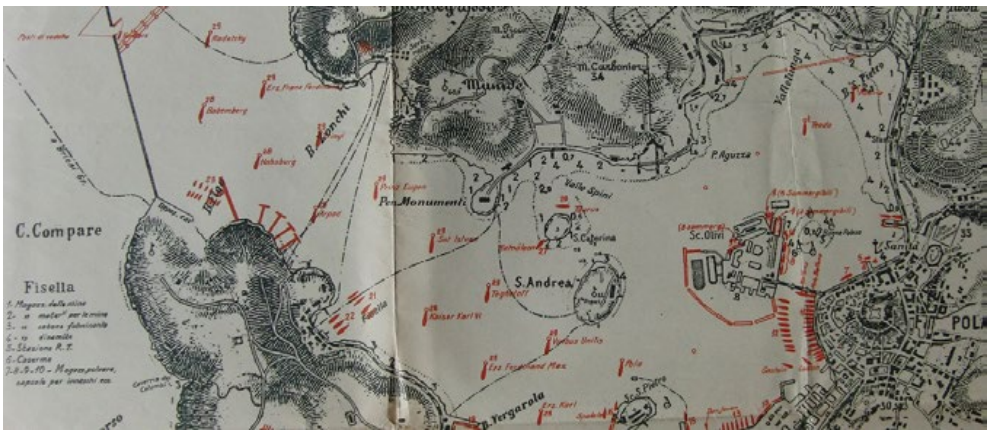
Slika 4:
Fotografija
urnega
mehanizma za
vžig eksploziva
na mignatti
Vir:
AUSMM

Figure 4:
Photograph
of clock
mechanism to
set off the
explosives on
the Mignatta
Source:
AUSMM.

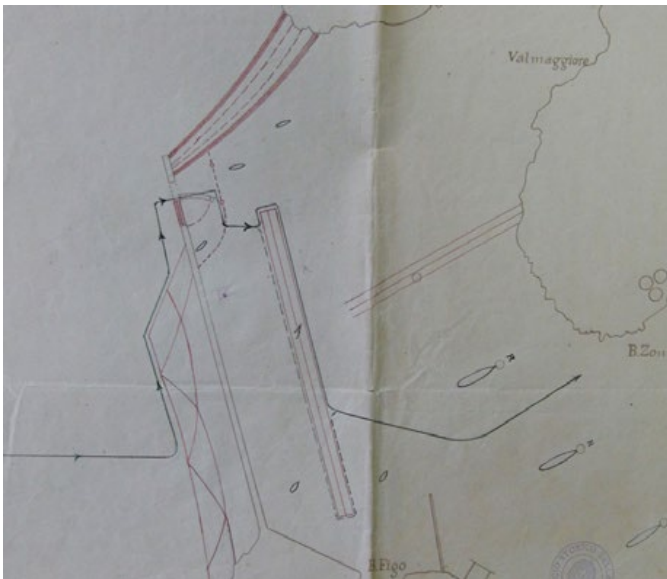
Slika 5:
 Razpored avstro-
 ogrskih bojnih
 ladij in drugih
 plovil v puljskem
 pristanišču pred
 junijem 1918
 Vir:
 ACS

Figure 5:
 Arrangement
 of Austro-
 Hungarian
 battleships and
 other vessels in
 the Pula military
 port before June
 1918.
 Source:
 ACS

Slika 6:
 Smer vdora
 obeh
 diverzantov.
 Skica dodana
 poročilu o
 napadu.
 Vir:
 AUSMM

Figure 6:
 Direction of
 invasion of both
 commandos.
 The scheme is
 attached to the
 report on the
 attack.
 Source:
 AUSMM

Slika 7: Sidri avstro-ogrskih bojnih ladij Viribus Unitis (desno) in Tegetthoff (levo) pred palačo nekdanjega ministrstva vojne mornarice v Rimu
Vir:
Matjaž Bizjak
2010

Figure 7:
Anchors of Austro-Hungarian battleships Viribus Unitis (right) and Tegetthoff (left) in front of the palace of the former Ministry of Navy in Rome
Source:
Matjaž Bizjak,
2010

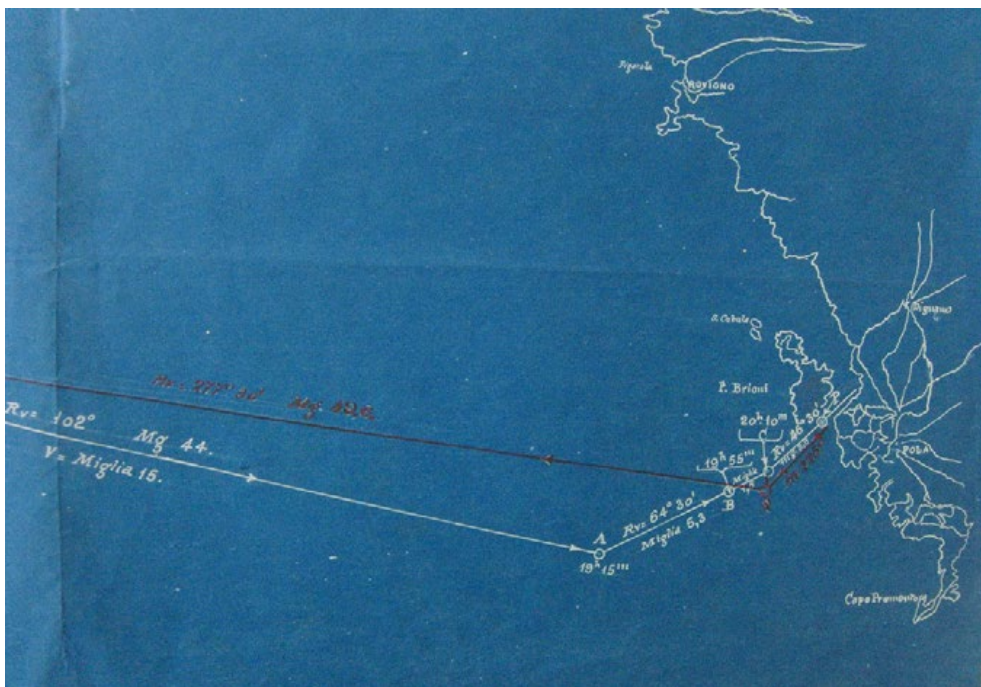
Slika 8:
Spominska plošča kontraadmiralu Janku Vukoviću – Podkapelskemu na avstro-ogrskem mornariškem pokopališču v Pulju
Vir:
Matjaž Bizjak,
2008

Figure 8:
Memorial plaque dedicated to Rear Admiral Janko Vuković - Podkapelski in the Austro-Hungarian Navy cemetery in Pula.
Source:
Matjaž Bizjak,
2008

Slika 9:
Načrt
poti od Benetk
proti Pulju
Vir:
AUSMM

Figure 9:
Map of the
route from
Venice to Pula.
Source:
AUSMM

Slika 10:
Avstro-ogrška
bojna ladja
Viribus Unitis
Vir:
Povjesni i
pomorski muzej
Istre

Figure 10:
Austro-
Hungarian
battleship
Viribus Unitis
Source:
Povjesni i
pomorski muzej
Istre (Historical
and Maritime
Museum of
Istria)

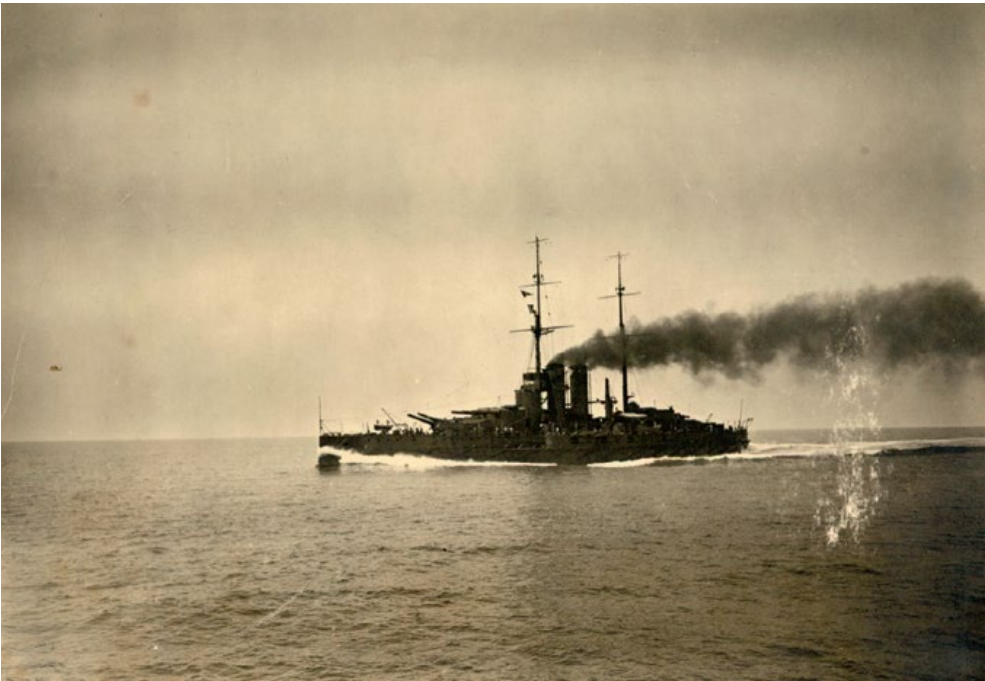
Slika 11:
Cesar Karel
med obiskom
na Viribus Unitis
leta 1917
Vir: Povijesni i
pomorski muzej i
Istre

Figure 11:
Emperor Charles
during the visit
of Viribus Unitis
in 1917
Source: Povijesni
i pomorski
muzej Istre
(Historical
and Maritime
Museum of
Istria)

Slika 12:
Avstro-ogrška
bojna ladja
Viribus Unitis
Vir: Povijesni i
pomorski muzej
Istre

Figure 12:
Austro-
Hungarian
battleship
Viribus Unitis
Source: Povijesni
i pomorski
muzej Istre
(Historical
and Maritime
Museum of
Istria)

Avtorji

Authors

Branimir Furlan

Brigadir dr. Branimir Furlan se je Slovenski vojski pridružil leta 1991. V svoji vojaški karieri je opravljal več različnih dolžnosti, med drugim je bil direktor štaba GŠSV, namestnik načelnika GŠSV, poveljnik sil SV in načelnik logistike v združenem poveljstvu Nata v Neaplju. Od novembra 2015 je namestnik direktorja Direktorata za obrambno politiko. Diplomiral je leta 1986 na Tehnični vojaški akademiji v Zagrebu, magistriral leta 2001 na Army War College v ZDA in doktoriral leta 2012 na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Je prejemnik številnih medalj in priznanj ter avtor člankov in druge vojaškostrokovne literature.

Brigadier General Branimir Furlan, PhD, *joined the SAF in 1991. He has performed several duties during his military career. The most recent ones include Director of Staff at SAF General Staff, Deputy Chief of the General Staff, Force Commander, and Chief of Logistics at Allied Joint Force Command Naples. Currently, he works as Deputy Director of the Defence Policy Directorate. He graduated in 1986 from Technical Military Academy in Zagreb, completed master's studies at Army War College in 2011 and obtained his PhD in 2012 at the Faculty of Social Sciences. He has received numerous medals and decorations and authored a number of articles and pieces of military professional literature.*

Dejan Okovič

Podpolkovnik mag. Dejan Okovič je leta 2003 diplomiral na Visoki upravni šoli v Ljubljani, od leta 2007 je magister znanosti s področja državnih in evropskih študij, od leta 2010 pa magister stroke na Fakulteti za družbene vede. Je višji častnik na Katedri vojaških ved, na kateri poučuje etiko in vojaško voditeljstvo. Predava tudi na Fakulteti za logistiko kot zunanji strokovni sodelavec ter na Fakulteti za družbene vede kot gostujoči predavatelj. Na Fakulteti za državne in evropske študije končuje doktorski študij s področja vojaškega voditeljstva.

Lieutenant Colonel Dejan Okovič, MSc, *obtained his bachelor's degree from the Administrative College in 2003. In 2007, he obtained his first master's degree in state and European studies and in 2010 his second master's degree from the Faculty of Social Studies. He is a senior officer at the Chair of Military Sciences where he lectures ethics and military leadership. He is also a guest lecturer at the Faculty of Logistics and Faculty of Social Sciences. He is soon to obtain PhD in military leadership from the Faculty of State and European Studies.*

Sandra Martinič

Sandra Martinič je diplomantka Fakultete za družbene vede v Ljubljani, smer Evropske študije. Na tej fakulteti končuje tudi magistrski študij, in sicer smer Obramboslovje, njena tema pa je *Energetska varnost: varnostna dilema sodobnega sveta*. Zanimajo jo vzroki za krizna žarišča, njihovi vplivi na nacionalno in mednarodno varnost ter odzivi sodobnih držav na nastajajoče konflikte. Med študijem je delovala kot prostovoljka, udeleževala se je mednarodnih dogodkov OZN, delala pri mladinskih projektih in sodelovala na mednarodni konferenci mladinske sekcije Evro-Atlantskega sveta Slovenije.

Sandra Martinič graduated in European studies from the Faculty of Social Sciences in Ljubljana. She is soon to obtain master's degree in defence studies at the same faculty with focus on energy security as a security dilemma of the modern world. She takes interest in crisis areas, their impact on national and international security and the reactions of modern countries to the emerging conflicts. As a student she was engaged in volunteer work; she attended international UN events, worked within youth projects and attended the international conference of the Youth Section of the Euro-Atlantic Council of Slovenia.

Podpolkovnik Matjaž Bizjak je končal Srednjo kmetijsko šolo ter študij zgodovine in sociologije na ljubljanski Filozofski fakulteti. Leta 2001 je na tej fakulteti magistriral na temo Slovenska vojska 1918–1919. V letih od 1999 do 2001 se je specializiral za humanitarno razminiranje in v minskem centru OZN vodil izvidovanja minskih polj ter načrtoval razminiranje Kosova. V vojaški karieri, ki jo je začel kot poveljnik voda, je od leta 1992 opravljal številne dolžnosti doma in v tujini. Je avtor člankov o slovenski zgodovini, humanitarnem razminiranju in kmetijstvu.

Lieutenant Colonel Matjaž Bizjak graduated from the Secondary School of Agriculture and obtained bachelor's degree in history and sociology from the Faculty of Arts in Ljubljana. In 2001, he completed master's studies at the same faculty with the subject Slovenian military 1918-1919. Between 1999 and 2001 he specialised in humanitarian demining and led mine-field, reconnaissance courses at UN Mine Action Coordination Centre. He began his military career in 1992 as a platoon commander and has since performed duties in Slovenia and abroad. He authored several articles on Slovenian history, humanitarian demining and agriculture.

Anton Kanduti

Major mag. Anton Kanduti je magister upravnih ved, v Slovenski vojski je zaposlen od leta 1992. V svoji vojaški karieri je opravljal več različnih dolžnosti. Sodeloval je v operaciji Kforja na Kosovu in bil nacionalni predstavnik v Natovih odborih za logistiko. Večji del vojaške kariere je delal v vojaškem izobraževalnem sistemu kot vojaški učitelj ter nosilec priprave in razvoja programov za področje vojaške logistike. Ima pedagoško-andragoško izobrazbo, opravil je tudi šolo za ravnatelje. Zadnje leto vodi pilotski projekt za uvedbo vojašničnih klubov.

Major Anton Kanduti, MSc, holds a bachelor's degree in administrative sciences and joined the Slovenian Armed Forces in 1992. Throughout his military career, he has held several duties. He was deployed to operation KFOR in Kosovo and was a national representative within NATO logistics committees. He has spent a major part of his military career in the military education system as a lecturer and the person responsible for the development and implementation of military logistics programmes. He has been trained as teacher and adult educator and has completed the National School for Leadership in Education.

Navodila avtorjem
za oblikovanje prispevkov

Instructions for the authors
of papers

NAVODILA AVTORJEM ZA OBLIKOVANJE PRISPEVKOV ZA SODOBNE VOJAŠKE IZZIVE IN VOJAŠKOŠOLSKI ZBORNIK

Vsebinska navodila

Splošno

Sodobni vojaški izzivi je interdisciplinarna znanstveno-strokovna publikacija, ki objavlja prispevke o aktualnih temah, raziskavah, znanstvenih in strokovnih razpravah, tehničnih ali družboslovnih analizah z varnostnega, obrambnega in vojaškega področja.

Vojaškošolski zbornik je vojaškostrokovna in informativna publikacija, namenjena izobraževanju in obveščanju o dosežkih ter izkušnjah na področju vojaškega izobraževanja, usposabljanja in izpopolnjevanja.

Kaj objavljamo?

Objavljamo prispevke v slovenskem jeziku s povzetki, prevedenimi v angleški jezik, in po odločitvi uredniškega odbora prispevke v angleškem jeziku s povzetki, prevedenimi v slovenski jezik.

Objavljamo prispevke, ki še niso bili objavljeni ali poslani v objavo drugi reviji. Pisec je odgovoren za vse morebitne kršitve avtorskih pravic. Če je bil prispevek že natisnjen drugje, poslan v objavo ali predstavljen na strokovni konferenci, naj to avtor sporočiti uredniku in pridobiti soglasje založnika (če je treba) ter navesti razloge za ponovno objavo.

Tehnična navodila

Omejitve dolžine prispevkov

Prispevki naj obsegajo 16 strani oziroma 30.000 znakov s presledki (avtorska pola), izjemoma najmanj 8 strani oziroma 15.000 znakov ali največ 24 strani oziroma 45.000 znakov.

Recenzije

Prispevki se recenzirajo. Recenzija je anonimna. Glede na oceno recenzentov uredniški odbor ali urednik prispevek sprejme, če je treba, zahteva popravke ali ga zavrne. Pripombe recenzentov avtor vnese v prispevek.

Zaradi anonimnega recenzentskega postopka je treba prvo stran in vsebino oblikovati tako, da identiteta avtorja ni prepoznavna.

Avtor ob naslovu prispevka napiše, v katero kategorijo po njegovem mnenju in glede na klasifikacijo v COBISS spada njegov prispevek. Klasifikacija je dostopna na spletni strani revije in pri odgovornem uredniku. Končno klasifikacijo določi uredniški odbor.

- Lektoriranje** Lektoriranje besedil zagotavlja OE, pristojna za založniško dejavnost. Lektorirana besedila se avtorizirajo.
- Prevajanje** Prevajanje besedil ali povzetkov zagotavlja OE, pristojna za prevajalsko dejavnost oziroma Šola za tuje jezike Centra vojaških šol.
- Navajanje avtorjev prispevka** Navajanje avtorjev je skrajno zgoraj, levo poravnano.
Primer:
Ime 1 Priimek 1,
Ime 2 Priimek 2
V opombi pod črto se za slovenske avtorje navede, iz katere ustanove prihajajo. Pri tujih avtorjih je treba navesti tudi ime države.
- Naslov prispevka** Navedbi avtorjev sledi naslov prispevka. Črke v naslovu so velike 16 pik, natisnjene krepko, besedilo naslova pa poravnano na sredini.
- Povzetek** Prispevku mora biti dodan povzetek, ki obsega največ 1200 znakov (20 vrstic). Povzetek naj na kratko opredeli temo prispevka, predvsem naj povzame rezultate in ugotovitve. Splošne ugotovitve in misli ne spadajo v povzetek, temveč v uvod.
- Povzetek v angleščini** Avtorji morajo oddati tudi prevod povzetka v angleščino. Tudi za prevod povzetka velja omejitev do 1200 znakov (20 vrstic).
- Ključne besede** Ključne besede (3-5, tudi v angleškem jeziku) naj bodo natisnjene krepko in z obojestransko poravnavo besedila.
- Besedilo** Avtorji naj oddajo svoje prispevke na papirju formata A4, s presledkom med vrsticami 1,5 in velikostjo črk 12 pik Arial. Na zgornjem in spodnjem robu naj bo do besedila približno 3 cm, levi rob naj bo širok 2 cm, desni pa 4 cm. Na vsaki strani je tako približno 30 vrstic s približno 62 znaki. Besedilo naj bo obojestransko poravnano, brez umikov na začetku odstavka.
- Kratka predstavitev avtorjev** Avtorji morajo pripraviti kratko predstavitev svojega strokovnega oziroma znanstvenega dela. Predstavitev naj ne presega 600 znakov (10 vrstic, 80 besed). Če je avtorjev več, se predstavi vsak posebej, čim bolj zgoščeno. Avtorji naj besedilo umestijo na konec prispevka po navedeni literaturi.

Strukturiranje besedila

Posamezna poglavja v besedilu naj bodo ločena s samostojnimi podnaslovi in ustrezno oštevilčena (členitev največ na 4 ravni).

Primer:

1 Uvod

2 Naslov poglavja (1. raven)

2.1 Podnaslov (2. raven)

2.1.1 Podnaslov (3. raven)

2.1.1.1 Podnaslov (4. raven)

Oblikovanje seznama literature

V seznamu literature je treba po abecednem redu navesti le avtorje, na katere se sklicujete v prispevku, celotna oznaka vira pa mora biti skladna s harvardskim načinom navajanja. Če je avtorjev več, navedemo vse, kot so navedeni na izvirnem delu.

Primeri:

a) knjiga:

Priimek, ime (lahko začetnica imena), letnica. *Naslov dela*. Kraj: Založba.

Na primer: Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press.

b) zbornik:

Samson, C., 1970. Problems of information studies in history. V S. Stone, ur. *Humanities information research*. Sheffield: CRUS, 1980, str./pp. 44–68. Pri posameznih člankih v zbornikih na koncu posameznega vira navedemo strani, na katerih je članek, na primer:

c) članek v reviji

Kolega, N., 2006. Slovenian coast sea flood risk. *Acta geographica Slovenica*. 46-2, str. 143–167.

Navajanje virov z interneta

Vse reference se začenjajo enako kot pri natisnjenih virih, le da običajnemu delu sledi še podatek o tem, kje na internetu je bil dokument dobljen in kdaj. Podatek o tem, kdaj je bil dokument dobljen, je pomemben zaradi pogostega spreminjanja www okolja.

Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press, str. 45–100. <http://www.mors.si/index.php?id=213>, 17. 10. 2008.

Pri navajanju zanimivih internetnih naslovov v besedilu (ne gre za navajanje posebnega dokumenta) zadošča navedba naslova (<http://www.vpvs.uni-lj.si>). Posebna referenca na koncu besedila v tem primeru ni potrebna.

Sklicevanje na vire

Pri sklicevanju na vire med besedilom navedite le priimek prvega avtorja in letnico izdaje. *Primer:* ... (Smith, 1997) ...

Če dobesedno navajate del besedila, ga ustrezno označite z narekovaji, v oklepaju pa poleg avtorja in letnice navedite stran besedila, iz katerega ste navajali.

Primer: ... (Smith, 1997, str. 15) ...

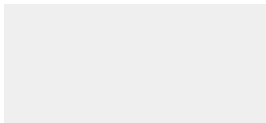
Pri povzemanju drugega avtorja napišemo besedilo brez narekovajev, v oklepaju pa napišemo, da gre za povzeto besedilo. *Primer:* (po Smith, 1997, str. 15). Če avtorja navajamo v besedilu, v oklepaju navedemo samo letnico izida in stran (1997, str. 15).

Slike, diagrami in tabele

Slike, diagrami in tabele v prispevku naj bodo v posebej pripravljenih datotekah, ki omogočajo lektorske popravke. V besedilu mora biti jasno označeno mesto, kamor je treba vnesti sliko. Skupna dolžina prispevka ne sme preseči dane omejitve.

Če avtor iz tehničnih razlogov grafičnih dodatkov ne more oddati v elektronski obliki, je izjemoma sprejemljivo, da slike priloži besedilu. Avtor mora v tem primeru na zadnjo stran slike napisati zaporedno številko in naslov, v besedilu pa pustiti dovolj prostora zanjo. Prav tako mora biti besedilo opremljeno z naslovom in številčenjem slike. Diagrami se štejejo kot slike. Vse slike in tabele se številčijo. Številčenje poteka enotno in ni povezano s številčenjem poglavij. Naslov slike je naveden pod sliko, naslov tabele pa nad tabelo. Navadno je v besedilu navedeno vsaj eno sklicevanje na sliko ali tabelo. Sklic na sliko ali tabelo je: ... (slika 5) ... (tabela 2) ...

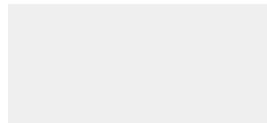
Primer slike:

Slika 5: Naslov slike

Primer tabele:

Tabela 2: Naslov tabele

Opombe pod črto

Številčenje opomb pod črto je neodvisno od strukture besedila in se v vsakem prispevku začne s številko 1. Posebej opozarjamo avtorje, da so opombe pod črto namenjene pojasnjevanju misli, zapisanih v besedilu, in ne navajanju literature.

Kratice

Kratice naj bodo dodane v oklepaju, ko se okrajšana beseda prvič uporabi, zato posebnih seznamov kratic ne dodajamo. Za kratico ali izraz v angleškem jeziku napišemo najprej slovensko ustreznico, v oklepaju pa angleški izvornik in morebitno angleško kratico.

Format zapisa prispevka

Uredniški odbor sprejema prispevke, napisane z urejevalnikom besedil MS Word, izjemoma tudi v besedilnem zapisu (text only).

Naslov avtorja	Prispevkom naj bosta dodana avtorjeva naslov in internetni naslov ali telefonska številka, na katerih bo dosegljiv uredniškemu odboru.
Kako poslati prispevek	Na naslov uredništva ali članov uredniškega odbora je treba poslati tiskano in elektronsko različico prispevka.
Potrjevanje sprejetja prispevka	Uredniški odbor avtorju pisno potrdi prejetje prispevka. Avtorjem, ki sporočijo tudi naslov svoje elektronske pošte, se potrditev pošlje po tej poti.
Korekture	Avtor opravi korekture svojega prispevka v treh dneh.
Naslov uredniškega odbora	Ministrstvo za obrambo Generalštab Slovenske vojske Sodobni vojaški izzivi Uredniški odbor Vojkova cesta 55 1000 Ljubljana Slovenija Elektronski naslov Odgovorna urednica: liliana.brozic@mors.si

Prispevkov, ki ne bodo urejeni skladno s tem navodilom, uredniški odbor ne bo sprejemal.

INSTRUCTIONS FOR THE AUTHORS OF PAPERS FOR THE CONTEMPORARY MILITARY CHALLENGES AND THE MILITARY EDUCATION JOURNAL

Content-related instructions

General

The Contemporary Military Challenges is an interdisciplinary scientific expert magazine, which publishes papers on current topics, researches, scientific and expert discussions, technical or social sciences analysis from the field of security, defence and the military..

The Military Education Journal is a military professional and informative publication intended for education and informing on achievements and experiences in the field of military education, training and improvement.

What do we publish?

We publish papers in Slovene with abstracts translated into English. If so decided by the Editorial Board, we also publish papers in English with abstracts translated into Slovene.

We publish papers, which have not been previously published or sent to another magazine for publication. The author is held responsible for all possible copyright violations. If the paper has already been printed elsewhere, sent for publication or presented at an expert conference, the author must notify the editor, obtain the publisher's consent (if necessary) and indicate the reasons for republishing.

Technical instructions

Limitations regarding the length of the papers

The papers should consist of 16 typewritten double-spaced pages or 30,000 characters. At a minimum they should have 8 pages or 15,000 characters and at a maximum 24 pages or 45,000 characters.

- Reviews** All papers are reviewed. The review is anonymous. With regard to the reviewer's assessment, the Editorial Board or the editor accepts the paper, demands modifications, if necessary, or rejects it. Upon receiving the reviewers' remarks, the author inserts them into the paper.
Due to an anonymous review process, the first page must be designed in the way that the author's identity cannot be recognized.
Next to the title, the author should indicate the category the paper belongs to according to him and according to the classification in the COBISS¹. The classification is available on the magazine's internet page and at the responsible editor. The Editorial Board determines the final classification.
- Proofreading** The organizational unit responsible for publishing provides the proofreading of the papers. The proofread papers have to be approved.
- Translating** The translation of the papers or abstracts is provided by the organizational unit competent for translation or the School of Foreign Languages, Military Schools Centre.
- Indicating the authors of the paper** The authors' name should be written in the upper left corner, aligned left.
Example:
Name 1 Surname 1,
Name 2 Surname 2,
In the footnote, Slovenian authors should indicate the institution they come from. Foreign authors should also indicate the name of the state they come from.
- Title of the paper** The title of the paper is written below the listed authors. The font in the title is bold, size 16 points. The text of the title is centrally aligned.
- Abstract** The paper should have an abstract of a maximum 1,200 characters (20 lines). The abstract should include a short presentation of the topic, particularly the results and the findings. General findings and reflections do not belong in the abstract, but rather in the introduction.
- Abstract in English** The authors must also submit the translation of the abstract into English. The translation of the abstract is likewise limited to a maximum of 1,200 characters (20 lines).
- Key words** Key words (3-5 also in the English language) should be bold with a justified text alignment.
- Text** The authors should submit their papers on an A4 paper format, with 1.5 line spacing, fontArial size 12 points. At the upper and the bottom edge, there should be approx. 3 cm of space; the left margin should be 2 cm wide and the right margin 4 cm. Each page consists of approx. 30 lines with 62 characters. The text should have a justified alignment, without indents at the beginning of the paragraphs.

¹ Co-operative Online Bibliographic System and Services

A brief presentation of the authors

The authors should prepare a brief presentation of their expert or scientific work. The presentation should not exceed 600 characters (10 lines, 80 words). If there are several authors, each should be presented individually, as shortly and as comprehensively as possible. These texts should be placed at the end of the paper, after the cited literature.

Text structuring

Individual chapters should be separated with independent subtitles and adequately numbered.

Example:

- 1 Introduction
- 2 Title of the chapter (1st level)
- 2.1 Subtitle (2nd level)
- 2.1.1 Subtitle (3rd level)
- 2.1.1.1 Subtitle (4th level)

Referencing

In the bibliography, only the authors of references one refers to in the paper should be listed, in the alphabetical order. The entire reference has to be in compliance with the Harvard citing style.

Example:

Surname, name (can also be the initial of the name), year. *Title of the work*. Place. Publishing House.

Example:

Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press.

With certain papers published in journals, the author should indicate, at the end of each reference, a page on which the paper can be found.

Example:

Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press. pp. 45-100.

Referencing internet sources

All references start the same as the references for the printed sources, only that the usual part is followed by the information about the Internet page on which the document was found as well as the date on which it was found. The information about the time that the document was found on the Internet is important, because the WWW environment changes constantly.

Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press. p. 45-100. <http://www.mors.si/index.php?id=213>, 17 October 2008.

When referencing interesting WWW pages in the text (not citing an individual document) it is enough to state only the Internet address (<http://www.vpvs.uni-lj.si>). A separate reference at the end of the text is therefore not necessary.

Citing

When citing sources in the text, indicate only the surname of the author and the year of publication. *Example:* (Smith, 1997) ...

When making a direct reference to a text, the cited part should be adequately marked with quotation marks and followed by the exact page of the text which the citing is taken from.

Example: ...(Smith, 1997, p.15) ...

Figures, diagrams, tables

Figures, diagrams and tables in the paper should be prepared in separate files which allow for proofreading corrections. The place in the text where the picture should be inserted must be clearly indicated. The total length of the paper must not surpass the given limitation.

Should the author not be able to submit the graphical supplements in the electronic form due to technical reasons, it is exceptionally acceptable to enclose the figures to the text. In this case the author must write a sequence number and a title on the back of each picture and leave enough space in the text to include it. The text must likewise contain the title and the sequence number of the figure. Diagrams are considered figures.

All figures and tables are numbered. The numbering is not uniform and not linked with the numbering of the chapters. The title of the figure is stated beneath it and the title of the table is stated above it.

As a rule, the paper should include at least one reference to a figure or a table..

Reference to a figure or a table is: ... (Figure 5) (Table 2)

Example of a figure:

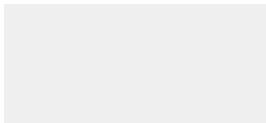
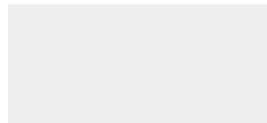

Figure 5: Title of the figure

Example of a table:

Table 2: Title of the table

Footnotes

The numbering of the footnotes is not related to the structure of the text and starts with number 1 in each paper. We want to stress that the aim of the footnotes is to explain the thoughts written in the text and not to reference literature.

Abbreviations

When used for the first time, the abbreviations in the text must be explained in parenthesis; therefore no additional list of abbreviations is needed. If the abbreviations or terms are written in English, the appropriate Slovenian term should be written along with the English original and possibly the English abbreviation in the parenthesis.

Format type of the paper

The Editorial Board accepts only the texts written with a MS Word text editor and only exceptionally those in the 'text only' format.

- Author's address** Each paper should include the author's address, e-mail or a telephone number, so that the Editorial Board can reach him or her.
- Sending the paper** A print or an electronic version of the paper should be sent to the address of the Editorial Board or the members of the Editorial Board.
- Confirmation of the reception of the paper** The Editorial Board sends the author a written confirmation regarding the reception of the paper. The authors who also list their e-mails receive the confirmation via e-mail.
- Corrections** The author makes corrections to the paper within three days.
- Editorial Board address** Ministry of Defence
Slovenian Armed Forces
General Staff
Contemporary Military Challenges
Editorial Board
Vojkova cesta 55
1000 Ljubljana
Slovenia
Electronic address:
Editor in Chief:
liliana.brozic@mors.si

The Editorial Board will not accept papers, which will not be in compliance with the above instructions.

Vsebina

Liliana Brožič	UVODNIK: NOVA NEVOJAŠKA TVEGANJA EDITORIAL: NEW NON-MILITARY RISKS
Branimir Furlan	NEUČINKOVITOST VOJSKE KOT POKAZATELJ NEUSTREZNOSTI CIVILNEGA NADZORA (2) INEFFECTIVENESS OF THE MILITARY AS AN INDICATOR OF INAPPROPRIATE CIVILIAN CONTROL (2)
Dejan Okovič	Z METODOLOGIJO UGOTAVLJANJA VODITELJSKEGA POTENCIALA KONČNO DO ODLIČNIH VOJAŠKIH VODITELJEV? IS THE METHODOLOGY OF DETERMINING THE LEADERSHIP POTENTIAL FINALLY THE WAY TO EXCELLENT MILITARY LEADERS?
Sandra Martinič	ENERGETSKA TEKMA ZA ARKTIKO ENERGY RACE FOR THE ARCTIC
Matjaž Bizjak	POTOPITEV AVSTRO-OGRSKE ADMIRALSKE LADJE VIRIBUS UNITIS SKOZI ITALIJANSKO ARHIVSKO VOJAŠKO DOKUMENTACIJO FOUNDERING OF THE AUSTRO-HUNGARIAN FLAGSHIP VIRIBUS UNITIS THROUGH ITALIAN MILITARY ARCHIVE FILES
Anton Kanduti	PILOTSKI PROJEKT: VOJAŠNIČNI KLUBI V SLOVENSKI VOJSKI IN POT NAPREJ PILOT PROJECT: MILITARY CLUBS IN THE SLOVENIAN ARMED FORCES AND A WAY AHEAD